

TAMPEREEN YLIOPISTO

Kotoutuen osaksi yhteisöä
Maahanmuuttajien kertomuksia kotoutumisesta

Kasvatustieteiden tiedekunta
Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

SANNA KARAYILAN

Toukokuu 2017

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

SANNA KARAYILAN: Kotoutuen osaksi yhteisöä. Maahanmuuttajien kertomuksia kotoutumisesta. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, artikkeli 17 sivua, reflektio 31 sivua, 2 liitesivua, yhteisartikkeli 19 sivua, 1 liitesivua.

Toukokuu 2017

Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa kotoutumista estäviä ja edesauttavia tekijöitä maahanmuuttajien näkökulmasta. Kotoutumista koskevan tutkimuksen, ja virallisen ohjeistuksen perusteella onnistuneen kotoutumisen resepti vaikuttaa suhteellisen yksinkertaiselta, ja eri osapuolet ovat kotoutumisen vaatimista edellytyksistä samaa mieltä. Myös maahanmuuttajien omat näkemykset kotoutumisen tarpeista osuvat yksiin tutkimustiedon ja viranomaisten ohjeistuksen kanssa. Usein kuitenkin kotoutumisen koetaan epäonnistuneen syystä tai toisesta. Tutkimuksen pääkiinnostuksen kohteena olikin pohtia, millaiset asiat – maahanmuuttajan näkökulmasta katsottuna – voivat vaikuttaa siihen, etteivät kotoutumisen tavoitteet toteudu.

Tutkimusaineisto (N=123) kerättiin eläytymismenetelmällä Helsingissä ja Tampereella, kotoutumiskoulutuksissa, kielikahviloissa, sekä sähköisellä lomakkeella maahanmuuttajien asioihin keskittyneiden Facebook sivustojen välityksellä. Tutkimusmenetelmänä eläytymismenetelmä on hyvin verbaalinen, ja kyseisen aineiston kerääminen tarjosi uutta tietoa myös menetelmän soveltuvuudesta maahanmuuttajataustaisten henkilöiden tutkimisessa. Teoreettisena viitekehystenä työssä toimivat akkulturaatio teoria, sekä kotoutumisen ja kulttuurisokin vaiheisiin liittyvät teoriat.

Tutkimustulosten perusteella maahanmuuttajat kokivat kielitaitoon liittyvät asiat kotoutumisensa kannalta merkityksellisimmiksi. Puutteellinen kielitaito liitettiin ennen kaikkea työllistymisessä koettuihin haasteisiin, mutta sen katsottiin myös vaikeuttavan ihmissuhteiden solmimista, koulutukseen pääsyä, sekä yleistä kiinnittymistä yhteiskuntaan ja ympäröivään yhteisöön. Vaikka kielikurseja pidettiin tärkeinä ja tarpeellisena, niiden ulkopuoliset, vähäiset tilaisuudet kielen käytännön harjoitteluun koettiin ongelmalliseksi. Aineistosta nousi esiin myös kotoutumisen alkuvaiheeseen liittyvän positiivisen vireen vaihtuminen turhautuneemmaksi oleskeluajan pidentyessä. Merkittävien tutkimustulosten joukkoon voidaan lukea myös joidenkin usein kiinteästi maahanmuuttoon liitettyjen aiheiden puuttuminen kokonaan aineistosta.

Tutkielma koostuu kolmesta osiosta: työtä taustoittavasta tekstistä eli reflektio-osasta, tieteellisestä vertaisarvioinnissa olevasta tutkimusartikkelista, sekä samoin arvioinnissa olevasta menetelmäartikkelista.

Avainsanat: eläytymismenetelmä, kotoutuminen, maahanmuuttajat, kielitaito

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	AKKULTURAATIO JA KOTOUTUMISEN VAIHEET	4
3	TUTKIMUKSEN METODOLOGISET VALINNAT	8
3.1	AINEISTON KERUU JA MENETELMÄT	8
3.2	KERÄYSPAIKAT JA NIIDEN MAHDOLLINEN VAIKUTUS VASTAUKSIIN	9
3.3	SÄHKÖINEN LOMAKE	10
4	AINEISTO JA ANALYYSI	11
4.1	AINEISTON VASTAUKSET JA NIIDEN ANALYSOINTI	11
4.2	ANALYSOINTIIN LIITTYNEET HAASTEET	15
4.3	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	17
5	KESKEISET TULOKSET	19
6	POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	24

Liitteet

Liite 1: Taulukko 1 Aineiston pää- ja alateemat

Liite 2: Taulukko 2 Analyysin ulkopuolelle jätetyt teemat

Liite 3: Tutkimusartikkeli Kielitaito, avain moneen lukkoon. Maahanmuuttajien näkemyksiä kotoutumisen onnistumiseen vaikuttavista tekijöistä.

Liite 4: Menetelmäartikkeli

Pro gradu -tutkielma koostuu kolmesta eri osasta:

(1) **Reflektio-osasta** Kotoutuen osaksi yhteisöä. Maahanmuuttajien kertomuksia kotoutumisesta. Tampereen yliopiston kasvatustieteen yksikön johtokunnan 11.12.2013 hyväksymien ohjeiden mukaan *artikkelin lisäksi työhön kuuluu teksti, jossa opiskelija kuvaa työn teoreettista viitekehystä ja/ tai menetelmällisiä valintojaan sekä tutkimustulostensa merkitystä laajemmin kuin artikkelissa on mahdollista*. Tätä tekstiä kutsutaan tässä yhteydessä reflektio-osaksi. Tutkielman reflektio-osasta vastaa tutkielman tekijä yksinään.

(2) **Tutkimusartikkelista** Sanna Karayilan & Anna Wallin & Raisa Harju-Autti & Jari Eskola: Kielitaito, avain moneen lukkoon. Maahanmuuttajien näkemyksiä kotoutumisen onnistumiseen vaikuttavista tekijöistä

Tutkimusartikkeli on osa Jari Eskolan fasilitoiman ja Anna Wallinin konsultoiman lukuvuoden 2016-2017 toimineen EskolaMEBS1.0-seminaariryhmän toimintaa. Artikkelin ensimmäinen kirjoittaja on vastannut tutkimusprojektista sen kaikilta osiltaan. Jari Eskola ja Anna Wallin ovat olleet mukana tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa: tutkimusaiheen konstruoinnissa, aineiston keruun suunnittelussa, aineiston analyysissä ja tutkimusartikkelin kirjoittamisessa. [Raisa Harju-Autti on osallistunut tutkimuksen eri vaiheisiin tarjoten erityisesti tutkimusaiheen asiantuntemuksen hankkeelle]. Kaikki kirjoittajat ovat osallistuneet kirjoitusprosessiin ja hyväksyneet artikkelin lopullisen version. Seminaariryhmän tuki ja asiantuntemus on ollut merkittävä kaikissa projektin vaiheissa.

"Artikkelin kirjoittajana oleminen edellyttää, että kirjoittajiksi ilmoitetuilla on merkittävä vaikutus artikkelin syntyyn siten, että he ovat osallistuneet sekä (1) tutkimuksen suunnitteluun tai tulosten analyysiin ja tulkintaan että (2) artikkelin kirjoittamiseen tai sen tieteellisen sisällön muokkaamiseen ja ovat lisäksi (3) hyväksyneet artikkelin lopullisen, julkaistavaksi tarkoitetun version. Lisäksi voidaan artikkelin kiitososassa mainita henkilöt, jotka ovat edesauttaneet tutkimuksen toteuttamista. Tarkemmat Vancouver-ohjeet, katso www.icmje.org."
(Liikunta & tiede 6/2016, numerointi MEBS-ryhmän)

Tutkimusartikkelin dokumentaatiokäytännöt noudattavat Kasvatus-lehden ohjeita, mutta artikkelin rakenteellisena ohjeistuksena on toiminut Liikunta & tiede -lehden ohjeet kirjoittajille.

(3) **Menetelmäartikkelista** Jari Eskola & Sanna Karayilan & Terhi Kaski & Tiina Lehtola & Tiina Mäenpää & Oshie Nishimura-Sahi & Anu-Maarit Oede & Mari Rantanen & Sirkku Saarinen & Päivi Toivikko & Marianna Valtonen & Anna Wallin: *Eläytymismenetelmä 2017: Ohjeita ja kokemuksia menetelmästä kiinnostuneille*.

EskolaMEBS1.0-ryhmän kirjoittama, ryhmän soveltamaa eläytymismenetelmää esittelevä artikkeli on liitetty kaikkiin ryhmässä tuotettuihin pro gradu -tutkielmiin.

Tutkimustutkimusmenetelmäartikkeliin laatimiseen ovat osallistuneet tasaveroisesti kaikki ryhmän jäsenet. Kaikki kirjoittajat ovat hyväksyneet artikkelin lopullisen version.

Tutkimusartikkeli ja menetelmäartikkeli on hyväksytty tieteelliseen vertaisarviointiin Jari Eskola ja Annan Wallinin toimittamaan ja Tampere University Press:in kustantamaan teokseen *Eläytymismenetelmä 2017: Perusteema ja 11 variaatiota*.

1 JOHDANTO

Kotoutuminen on laaja, kokonaisvaltainen ilmiö, joka läpäisee kotoutujan koko elämän. Kotoutumisessa on aina kyse yksilöllisestä selviytymisestä, ja elämän edellytysten luomisesta, mutta sillä on myös yksilöä laajempia yhteiskunnallisia vaikutuksia. (Martikainen & Saukkonen & Säävälä 2013, 13–15; Saukkonen 2013a.) Vuonna 2015 Suomessa asui 339 925 ulkomaalaistaustaista henkilöä (Tilastokeskus 2017), mikä on maailmanlaajuisesti katsottuna suhteellisen alhainen luku. Kuitenkin myös Suomessa maahanmuutto on lisääntynyt lyhyen ajan kuluessa; vuonna 1990 ulkomaalaistaustaisten henkilöiden määrä Suomessa oli vain 0,8 % väestöstä, kun se vuonna 2015 oli jo 6,2 %. (Tilastokeskus 2017.) Maailmanlaajuisesti maasta- ja maahanmuutosta puhutaan jo aivan eri lukemissa kuin syrjäisessä Suomessa, ja vuonna 2015 oman synnyinmaansa ulkopuolella eli YK:n arvion mukaan noin 244 miljoonaa ihmistä. (UN 2017). Kotoutumisella ja sen onnistumisella tai epäonnistumisella, alkaa siis olla jo varsin suuri merkitys kokonaisten yhteiskuntien ja valtioiden kannalta.

Kotoutumiseen liittyy monia osa-alueita, vaikka sitä usein hieman virheellisesti tunnutaan käsittelevän yhtenä suurena kokonaisuutena. Eräs aineiston vastaus kiteyttää, ja kerää hyvin yhteen monia tutkimusaineiston keskeisiä elementtejä, sekä kuvastaa sen kaksisuuntaista (yksilö-yhteiskunta) ulottuvuutta:

Ujel had troubles understanding the local customs and traditions. The weather was also different. He had to change a lot. However, as soon as he started learning the language and understanding it, he started to feel that he is a part of the society. Now, he says, finding local friends helped him a lot, too. (15¹)

Esimerkki tarinan mukaisesti maahanmuuttajan on sopeutettava itsensä uuteen ympäristöön niin tapojen, kielen, sään, sosiaalisten verkostojen, kuin monen muunkin asian suhteen. Vastauksesta käy ilmi myös yksi tutkimuksen keskeinen tulos; kielitaito nähtiin usein avaimena, joka avasi

¹ Sitaatin tunnisteiden identifioi vastaajaryhmät (n=9). Tunniste koostuu ryhmän määrittelevästä kirjaimesta (A-I), minkä jälkeen juokseva numerointi lomakkeiden palautumisjärjestyksessä.

monia lukkoja kotoutumisen saralla. Kielitaidon avulla päästiin niin työmarkkinoille, kuin solmittiin sosiaalisia suhteita, sekä kiinnityttiin uuteen, ympäröivään yhteiskuntaan.

Vastaus kuvastaa myös hyvin tyypillisesti kyseisessä tutkimuksessa menetelmälliseen puoleen liittyneitä haasteita, joita tullaan käsittelemään tarkemmin työn myöhemmässä vaiheessa. Kyseistä tutkimusmenetelmää (eläytymismenetelmää) ei ole vielä juurikaan käytetty maahanmuuttajia tutkittaessa, minkä vuoksi myös menetelmän käyttöön liittyvillä tuloksilla on varsinaisten tutkimustulosten lisäksi ehkä normaalia suurempi painoarvo. Menetelmän soveltuvuutta maahanmuuttajien tutkimukseen epäiltiin aluksi, mutta tulokset osoittivat sen toimivan kohtuullisen hyvin myös tässä tarkoituksessa, joistain kielellisistä ja aineiston analysointiin liittyneistä haasteista huolimatta.

Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa maahanmuuttajien käsityksiä onnistuneeseen ja epäonnistuneeseen kotoutumiseen johtaneista tekijöistä, sekä löytää näitä kahta erilaista lopputulosta erottavia seikkoja. Kuten annettu esimerkki osoittaa, vastaukset sisälsivät usein sekä kotoutumiseen liittyviä estäviä, että edistäviä tekijöitä. Myös kertomusten tyypillinen juoni käy ilmi vastauksesta; aluksi elämä uudessa maassa on vaikeaa, mutta kehittyneen kielitaidon ja uusien opittujen taitojen myötä tilanne helpottuu. Tämän tässä aineistossa tyypillisesti esiintyneen vastaustavan voi myös katsoa osaltaan vahvistavan ajatusta kotoutumisen kokonaisvaltaisuudesta. Maahanmuuttajat itse kuvaavat omissa (lyhyissäkin) vastauksissaan kotoutumiseen liittyviä asioita monen erilaisen elämänalueen kautta. Aineiston perusteella vastaajille vaikutti olevan haasteellista erottaa kotoutumista edistävät ja estävät tekijät toisistaan, ja kertoa kokemuksistaan vain positiivisten, tai negatiivisten asioiden kautta.

Työn tutkimuskysymys: ”Miksi kotoutumisen suhteellisen yksiselitteisistä, ja eri osapuolten samansuuntaisesti määrittelemistä tavoitteista ja vaatimuksista huolimatta kotoutumisessa kohdataan niin usein haasteita?”, kumpuaa ristiriidasta asetettujen tavoitteiden, ja saavutettujen lopputulosten välillä. Tavoitteet, ja keinot niiden saavuttamiseksi ovat selkeitä, mutta tästä, ja eri osapuolten yhteisistä pyrkimyksistä huolimatta kotoutuminen vaikuttaa usein kohtaavan haasteita. Kyselyyn vastanneet maahanmuuttajat itse, heidän kotouttamiseensa osallistuvat, ja sitä suunnittelevat tahot (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386; Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999; Opetushallitus 2017a; Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.), sekä niin Suomessa kuin maailmanlaajuisesti saadut tutkimustulokset (ks. esim. Liebkind & Mannila & Jasinskaja-Lahti & Jaakkola & Kytäjä & Reuter 2004; Novotný 2012; Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti 2006; Pikänen &

Kalekin-Fishman & Verma 2002.) määrittelevät onnistuneen kotoutumisen raamit suhteellisen samanlaisiksi. Usein korostetaan kielitaitoa, työllistymistä tai muuta aktivoitumista, ihmissuhteita ja verkostoja, sekä osallisuuden ja yhteisöön kuulumisen kokemusta. Nämä asiat nousivat esiin myös tässä kyseisessä tutkimuksessa.

Vaikka siirtolaisuutta, ja sen myötä kotoutujia ja kotoutettavia on aina ollut, ovat tulijoiden määrät, heidän ominaisuutensa, sekä vastaanottavien maiden tilanteet vaihdelleet ajassa. Niin maailmanlaajuisesti, kuin Suomen sisäisestikin kotoutujien määrät ja tarpeet ovat olleet aivan toiset 1970–1980-luvuilla, kuin viimeisten vuosikymmenten aikana. (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 23–54; Saukkonen 2013a; Novotný 2012.) Myös maahanmuuttajien alkuperäinen kotimaa, sen kulttuurin ja maastalähdön syyt voivat vaikuttaa merkittävästi tulijoiden tarvitsemiin palveluihin ja tukitoimiin. (ks esim. Malin & Anis 2013, 141–159.) Jollain tavoin epäonnistuneesta kotoutumisesta, ja sen lieveilmiöistä on nähty esimerkkejä maailmalla, esimerkiksi Ranskassa muslimiväestön mellakointina ja Saksassa ensimmäisen polven turkkilaisiirtolaisten jäädessä kielitaidottomina yhteiskunnan reunamille. (Borchard 2012; Wihtol de Wende 2012.) Tämän vuoksi uutta tutkimusta maahanmuutosta ja kotoutumisesta tarvitaan jatkuvasti, jotta epäonnistuneen kotoutumisen aiheuttamia haittoja ja kriisejä voidaan välttää. Toisaalta jatkuvaa tutkimusta aiheesta tarvitaan myös siksi, että niin maahanmuuttajat, kuin heitä vastaanottavat yhteiskunnatkin pääsevät hyötymään onnistuneen kotoutumisen tuloksista, mikäli tulijoiden osaaminen ja kokemus saadaan mahdollisimman nopeasti käyttöön. Myös väestön vanhenemisesta Euroopassa keskustellaan aika ajoin ja monissa tapauksissa maahanmuutto nähdään yhtenä ratkaisuna tähän ongelmaan (Saukkonen 2013a, 39–40.)

2 AKKULTURAATIO JA KOTOUTUMISEN VAIHEET

Työn teoreettinen viitekehys nojaa akkulturaatioteoriaan, josta ovat kirjoittaneet paljon muun muassa John Berry ja David Sam. Akkulturaatio teorian mukaan henkilö voi valita kotoutumisensa strategiaksi assimilaation, integraation, separaation, tai marginalisaation. (Sam & Berry 2006.) Tulijan on mahdollista valita näiden neljän strategian väliltä, ja valintaan voivat vaikuttaa kotoutujan henkilökohtaiset ominaisuudet, sekä ulkoinen ympäristö ja sen vaateet. Valittu ja käyttöönotettu strategia vaikuttaa henkilön asenteisiin ja käytökseen, ja tätä kautta strategiat näkyvät jokapäiväisissä kulttuurien välisissä kohtaamisissa.

Akkulturaatio strategioiden toisen ääripään vaihtoehto on **assimilaatio**, eli sulautumisstrategia. Tämän strategian integraationsa muodoksi valinnut henkilö pyrkii häivyttämään oman, aiemman kulttuurinsa ja mukautumaan täysin uuteen kulttuuriin. Halu sulautua voi kummuta tulijan omista intresseistä ja toiveista, mutta on myös mahdollista, että ympäröivä yhteisö odottaa tätä tulijalta, ja sulautumista pidetään jopa hyväksytyksi tulemisen ehtona. (Sam 2006, 12.) Assimilaatio strategialle päinvastaisena voidaan pitää **separaatiota**, missä tulija haluaa ylläpitää aiempaa kulttuurista identiteettiään, vastustaa uutta kulttuuria, ja kieltäytyy mukautumasta sen vaatimuksiin. Separaatioon liittyy myös pyrkimys välttää kontakteja valtakulttuuriin. **Marginalisaatio** strategian valinnut henkilö ei taas koe kuuluvansa sen paremmin aiempaan kulttuuriseen yhteisöön, kuin uuden tulomaansakaan kulttuuriin. Marginalisaatiossa jäädään ikään kuin roikkumaan kahden kulttuurin väliin, ja tämä voi vaikuttaa haitallisesti kotoutumiseen, sekä aiheuttaa pahimmassa tapauksessa syrjäytymistä ja erilaisia sopeutumisvaikeuksia. (Berry. 2006, 33–35; Liebkind 1994, 25–29.) **Integraatio** strategian valinnut henkilö puolestaan pyrkii samanaikaisesti ylläpitämään alkuperäistä kulttuuriaan ja omaksumaan uutta kulttuuria. (Berry 2006, 35; Liebkind 1994 26.)

Tutkimus aineistoihin perustuen (esim. Liebkind 1994, 26; Sam & Berry 2006) on pystytty osoittamaan, että akkulturaatio strategioista integraatiolla päästään parhaisiin lopputuloksiin kotoutumisen kannalta. Tämän akkulturaatio strategian valintaa on pyritty tukemaan myös Suomessa kotouttamispolitiikalla, sekä lainsäädännöllä. (Laki kotoutumisen edistämisestä

30.12.2010/1386; Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999; Opetushallitus 2017a & b; Uskonnonvapauslaki 6.6.2003/453, Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.) Suomessa maahanmuuttajien asumisen keskittymistä liiaksi omille alueille on myös yritetty estää virkavallan toimesta, jotta integroituminen valtakulttuuriin olisi helpompaa, tai ainakin mahdollista. Hyvistä tarkoituksistaan huolimatta hajasijoituksessa ei ole toistaiseksi onnistuttu kovinkaan hyvin, vaan tulijat pyrkivät usein itse siirtymään suurempiin kasvukeskuksiin parempien työ- ja elämisen mahdollisuuksien perässä. Myös kaupunkien sisäisesti voidaan havaita maahanmuuttajien keskittymiä tietyille alueille. (Rasikangas 2013, 123–138; Saukkonen 2013a, 58–59.) Muualta maailmasta löytyy esimerkkejä myös toisenlaisen strategian integraatiopolitiikkansa perustaksi valinneista maista. Esimerkiksi Ranskaa on pidetty Euroopassa selkeänä assimilaatiota-, eli sulauttamispolitiikkaa harjoittavana valtiona. (Saukkonen 2013a, 66–70; Saukkonen 2013b, 84–85.)

Vaikka valtiot voivat koettaa vaikuttaa kotoutumiseen lainsäädännöllisesti ja omien toimien kautta, on maahanmuuttajan akkulturaatioprosessi aina yksilöllinen. Akkulturaatio ja kotoutuminen eivät välttämättä etene aina suoraviivaisesti, vaan prosessissa saattaa olla ajallista vaihtelua, ja valitut strategiat voivat vaihdella eri elämänalueilla. Akkulturaatio voi esiintyä eriasteisena, ja eri muodossaan elämän eri osa-alueilla. Esimerkiksi maahanmuuttajan integroituminen työelämään voi sujua suhteellisen vaivattomasti siihen valitun assimilaatiostrategian ansiosta, ja kielellisesti hän voi noudattaa integraatiostrategiaa, eli ylläpitää sekä omaa kieltään, että omaksua uuden kotimaan kieltä. Taloudellisen ja kielellisen integroitumisen vastapainoksi tulija voi kuitenkin harjoittaa separaatiota esimerkiksi ihmissuhteissaan, ja hän voi kelpuuttaa puolisoikseen vain oman kulttuurisen ryhmänsä edustajan. (Berry 1990, 217; 2006, 33–35; Sam. 2006, 11–14.)

Vaikka kotoutumista tapahtuu monilla eri elämän alueilla, usein siitä kuitenkin puhutaan yhtenä suurena kokonaisuutena, huomioimatta lainkaan sitä, että tulijan on integroiduttava monella tapaa. Tulijoilla itsellään voi myös olla erilaisia intressejä integraationsa suhteen, riippuen siitä, millaiset asiat he itse kokevat merkityksellisiksi. Sveitsissä onkin jo havaittu integraatio käsitteen määrittelyyn liittyvät ongelmat, ja siellä virallisessa viestinnässä erotellaan integraation eri muodot. Sveitsissä puhutaan erikseen rakenteellisesta (koulu, työ), poliittisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta integraatiosta. (Manatschal & Stadelmann-Steffen. 2014, 405.) Myös monet tutkijat, esimerkiksi Perhoniemi ja Jasinskaja-Lahti (2006, 71–76.), ovat pohtineet tutkimuksessaan kotoutumisen onnistumista taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen

integraation, sekä psyykkisen sopeutumisen näkökulmasta. Tämä erilaisten integraation muotojen erottaminen vaikuttaakin varsin loogiselta, ottaen huomioon, että ihmiselämä ja sen yksilölliset variaatiot sisältävät monia eri osa-alueita ja ulottuvuuksia. Saukkonen (2013a, 66) toteaaakin, että integraatio näyttäytyy erilaisena sen mukaan, millaisiin asioihin kiinnitetään huomiota, ja että integraatiokeskustelussa pitäisi miettiä, mistä oikeastaan puhutaan. Akkulturaatioteoriat vaikuttaisivat tukevan tätä erilaisten integraatiomuotojen erottelua.

Toinen kotoutumiseen liitettävä, ja tutkimusaineistossakin esiin tullut ilmiö on kulttuurisokki, ja sen vaiheet. Kulttuurisokiksi nimetyllä ilmiöllä viitataan reaktioihin, jotka syntyvät uuden kulttuurin kohtaamisissa. Kulttuurisokkiin ei välttämättä tarvita pitkää fyysistä, tai kulttuurista välimatkaa, vaan siihen liitettyjä tuntemuksia voidaan kokea jo omassa lähiympäristössä. Useimmiten tuntemukset ovat kuitenkin sitä voimakkaampia, mitä erilaisempia ovat henkilön alkuperäinen kulttuuri, ja uusi, kohdattu kulttuuri. Riippumatta kulttuurisokin alkulähteestä, sillä viitataan henkilön kokemaan kulttuuriseen ja sosiaaliseen sopeutumiseen. Tiivistettynä kulttuurisokki syntyy vieraan kulttuurin kohtaamisesta, mutta siihen sisältyy tuntemuksia myös alkuperäisen kulttuurin menettämisestä. Uudessa kulttuurissa tulija ei enää voi tukeutua aiempaan kulttuuriseen tietotaitoonsa, ja totutut toimintatavat muuttuvat käyttökelvottomiksi. (Kupiainen 1994, 46–47.) Ihmisen saapuessa uuteen kulttuuriin, hän joutuu aina jollain tavoin mukauttamaan käytöstään ja tapojaan uuteen ympäristöön sopivaksi, mikäli haluaa elämänsä sujuvan ongelmitta. Tämä sopeutumisprosessi on aina yksilöllinen, mutta siitä voidaan löytää myös yleisiä, useimpien henkilöiden kohdalla toteutuvia vaiheita.

Aluksi tulija kokee yleensä jonkinlaisen ”honeymoon” vaiheen, minkä aikana uusi kulttuuri, ja siihen liittyvät asiat koetaan hyvänä ja tavoiteltavana, ja vastaavasti oma kulttuuri nähdään kielteisemmässä valossa. Tästä vaiheesta käytetään nimitystä **konformisuusvaihe**. Tulija voi kokea itsensä, ja kulttuurinsa valtaväestöä huonommiksi, mistä saattaa seurata pyrkimys sopeutua valtakulttuuriin mahdollisimman hyvin ja välttää omia maanmiehiään. (Liebkind 1994, 24–29; Sue & Sue 1990.) Konformisuusvaihe sisältää paljon samankaltaisia elementtejä ja tuntemuksia kuin akkulturaation assimilaatio strategia. (Sam & Berryn 2006.)

Seuraavaksi tulija käy todennäköisimmin lävitse **ristiriitavaiheen**, minkä kuluessa hän ei enää hyväksy suoraan ajatusta oman kulttuurinsa huonommuudesta. Henkilö tulee tietoiseksi kulttuurien sisältämistä hyvistä ja huonoista puolista, ja vaiheeseen saattaa liittyä ennakkoluuloja valtaväestön edustajia kohtaan. Kolmas vaihe on nimeltään **uppoutumisvaihe**, jolloin tulija hyväksyy vain oman kulttuurinsa, ja torjuu valtakulttuurin. Hän saattaa katua aiempaa oman

kulttuurinsa väheksyntää ja hylkäämisestä. Tässä vaiheessa saatetaan kokea myös voimakkaita vihan ja turhautumisen tunteita valtaväestön epäoikeudenmukaisia ja syrjiviä asenteita ja käytäntöjä kohtaan. (Liebkind 1994, 24–29; Sue & Sue 1990.) Tätä vaihetta voisi verrata akkulturaatio teorian separaatio vaiheeseen. (Sam & Berry 2006.)

Sopeutumisprosessin neljäs vaihe on nimeltään **itsetutkiskeluvaihe**, minkä kuluessa tulija pohtii yhä syvemmin eri kulttuurien arvoasetelmia. Tässä vaiheessa henkilö alkaa usein tarkastella jälleen omaa kulttuuriaan kriittisemmin, eikä enää edellisen vaiheen tapaan tuomitse uutta kulttuuria kokonaisuutena. Tässä vaiheessa kriittisen huomion kohteeksi nousevat vain tietyt kulttuuriset piirteet, ei enää koko kulttuuri. Viimeisenä vaiheena pidetään **bikulturalismin** vaihetta, mitä leimaa tietynlaisen sisäisen varmuuden saavuttaminen. Tulija on tietoinen kummankin kulttuurin hyvistä ja huonoista puolista, ja hän osaa arvostaa molempia tasapuolisesti. Bikulturalismin vaiheeseen liittyy vahvistunut (kulttuurinen) itsetunto. Viimeistä vaihetta leimaavat yhteenkuuluvuus omaa kulttuuria kohtaan, sekä ympäröivän valtakulttuurin arvostus. (Liebkind 1994, 24–29; Sue & Sue 1990.) Bikulttuurisuuden vaihetta kuvaavat monet samat ominaisuudet kuin akkulturaatiostrategian integraatiotakin. (Sam & Berry 2006.)

Maahanmuuttajan valitsemalla akkulturaatio strategialla, sekä sillä, mihin kotoutumisen vaiheeseen kotouttamistoimenpiteet ajoitetaan, vaikuttaa olevan merkitystä kotoutumisen onnistumisen kannalta. On havaittu, että eteenkin maassa oleskelun alkuvaiheessa halu sopeutua uuteen ympäristöön on suuri. Tuolloin kiinnostavat niin uudet tavat, kieli kuin toimintamallitkin. Alkuvaiheessa myös ystävyysuhteet valtaväestön kanssa koetaan tärkeiksi, ja niillä on positiivinen vaikutus kotoutumiseen. (Schubert 2013, 64–65.)

Tämä kotoutumisen alkuvaiheeseen liittyvä positiivinen vire, ja kiinnostus uutta kulttuuria ja kieltä kohtaan tuli esiin myös tutkimusaineistossa, jonka tuloksia on tarkasteltu lähemmin aineiston pohjalta kirjoitetussa artikkelissä. (Karayilan ym. 2017.) Vain vähän aikaa (0-5 vuotta) Suomessa oleskelleet vaikuttivat asennoituvan positiivisemmin esimerkiksi työllistymismahdollisuuksiinsa, kuin pidempään (yli 6 vuotta) maassa asuneet. Valitettavan usein maahanmuuttajat joutuvat kuitenkin odottamaan hyvinkin pitkiä aikoja yhteiskunnan osaksi pääsemistä koulutuksen, tai työllistymisen muodossa. (Eronen ym. 2014.) Tällöin on vaarana, että kotoutumisen strategiaksi mahdollisesti aluksi valittu integraatio, tai assimilaatio vaihtuukin separaatioksi, tai marginalisaatioksi. Kotoutumistoimenpiteiden ajoittuminen heti kotoutumisen alkuun saattaisi myös tuottaa kotoutumisen kannalta parempia tuloksia.

3 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET VALINNAT

3.1 Aineiston keruu ja menetelmät

Tutkimuksen menetelmäksi valikoitui **eläytymismenetelmä**, jota esitellään tarkemmin artikkelissa nro 2 (Eskola ym. 2017.) Eläytymismenetelmää käytettäessä vastaajat voivat itse vapaasti valita, millaisista asioista ja millä tavoin kertovat, ilman, että ulkopuolinen henkilö määrittää raameja vastauksen sisällölle esimerkiksi valmiiden kysymys- tai vastausvaihtoehtojen muodossa. (Wallin & Helenius & Saaranen-Kauppinen & Eskola 2015.)

Tutkimusaineisto (N=123) kerättiin joulukuussa 2016 Helsingissä ja Tampereella, sekä sähköisellä lomakkeella. Helsingissä vastaukset tulivat kahdesta eri päivinä kokoontuvasta kielikahvila ryhmästä, sekä tutkimuksen tekijän tuttavapiiristä kootusta neljän hengen testiryhmästä. Tampereen vastaukset kerättiin neljästä kotoutumiskoulutukseen osallistuvasta ryhmästä saman oppilaitoksen sisällä, sekä yhdestä maahanmuuttajataustaisesta lähihoitajaopiskelijaryhmästä ammatillisessa oppilaitoksessa. Tavanomaisten keräystilaisuuksien (joissa tutkija oli itse läsnä) lisäksi aineistoa kerättiin sähköisellä lomakkeella, jota jaettiin erilaisilla maahanmuuttajien asioihin keskittyneillä Facebook sivustoilla.

Kyselyyn osallistuminen oli vastaajille vapaaehtoista, ja tämä tuotiin esiin aina keräystilanteiden alussa. Kaikille ryhmien henkilöille jaettiin tilaisuudessa vastauslomakkeet, mutta heille kerrottiin, että he voivat halutessaan palauttaa lomakkeen tyhjänä. Vastaustilaa oli maksimissaan kaksi A4 paperia vastauslomakkeen molemmin puolin. Alku ohjeistuksessa kerrottiin myös, että vastaukset käsitellään anonyymeinä, eikä lomakkeisiin tarvitse lisätä tietoja itsestään. Ohjeistuksessa korostettiin myös sitä, ettei kirjoitetun kertomuksen tarvitse kertoa vastaajan omista kokemuksistaan, vaan tarinat voivat olla myös kuvitteellisia. Kuitenkin moni vastaaja kirjoitti kertomuksensa minä muodossa, minkä voi olettaa indikoivan sitä, että vastaajat ovat kirjoittaneet pitkälti omista kokemuksistaan.

Kertomukset tarjottiin vastaajille sekä englanniksi, että suomeksi, sillä osa vastaajista oli vasta suomen kielen opintojensa alkuvaiheessa. Koska oli oletettavaa, että osalla vastaajista kielitaito olisi puutteellinen, kertomukset pyrittiin muotoilemaan mahdollisimman yksinkertaisiksi

ja helpoiksi molemmilla kielillä. Kyselyyn osallistuvat saivat itse valita, kummalla kielellä kirjoittavat, ja vastaukset jakautuivat kielellisesti suhteellisen tasan; suomeksi palautettiin 69, ja englanniksi 54 vastausta.

Kertomuksen henkilö pyrittiin nimeämään mahdollisimman neutraalisti, jottei se herättäisi voimakkaita kansallisuuteen, etnisyyteen, tai sukupuoleen liittyviä mielikuvia. Kyselylomakkeen suunnittelu vaiheessa pohdittiin myös mahdollisuutta käyttää kehyskertomuksessa kolmatta persoonaa (hän), mutta nimen käyttäminen vaikutti persoonallisemmalta ja elävämmältä vaihtoehdolta. Eläytymismenetelmässä keskeisellä sijalla ovat kehyskertomukset, joista vastaajille tarjotaan ainakin kaksi toisistaan jonkin muuttujan osalta poikkeavaa kehyskertomusta. (Wallin ym. 2015.) Kyseisen tutkimuksen kehyskertomuksissa varioitiin kotoutumisen onnistumista.

Positiivinen kehyskertomus: *Ujel on saapunut Suomeen vuosi sitten. Hänen kotoutumisensa on onnistunut hyvin. Kerro, mitä on tapahtunut./ Ujel has arrived to Finland one year ago and the integration process has been successful. Tell what has happened.*

Negatiivinen kehyskertomus: *Ujel on saapunut Suomeen vuosi sitten. Hänen kotoutumisensa ei ole onnistunut. Kerro, mitä on tapahtunut. / Ujel has arrived to Finland one year ago and the integration process has not been successful. Tell what has happened.*

Kehyskertomusten lisäksi kyselylomakkeilla esitettiin kaksi taustakysymystä: tulosyy (vastausvaihtoehdot: turvapaikanhakija/pakolainen, työ/opiskelu, perhesyyt, muu syy), sekä oleskelun pituus (vastausvaihtoehdot: alle 1v, 1-5v, 6-10v, yli 10v).

3.2 Keräyspaikat ja niiden mahdollinen vaikutus vastauksiin

Keräyspaikoiksi, joissa tutkija oli itse läsnä, valikoituivat pitkälti ryhmät, joissa kielenopiskelu oli keskeisellä sijalla. Merkittävä osa vastauksista (yhteensä n=70) kerättiin alkuvaiheen kotoutumiskoulutuksista (n=44), sekä kielikahviloista (n=26). Koska sekä alkuvaiheen kotoutumiskoulutukset, että kielikahvilatoiminta painottuvat pitkälti kielen opiskeluun, on mahdollista, että tällä on ollut jonkinlainen vaikutus kielitaidon painottumiseen aineistossa. Kielitaidon merkitys kotoutumiselle tulee tosin usein esiin integraatioon liittyvässä tutkimuksessa ja raportoinnissa. (esim. Council of Europe Survey 2014; Doerschler & Jackson 2010), joten sen painottuminen lienee normaalia keräyspaikoista riippumatta. Kielikahviloiden ja kotoutumiskoulutusten lisäksi muiden vastaajaryhmien koot olivat: lähihoitajaopiskelijat (n=10), lomakkeen testausryhmä (n=4), sähköinen kysely (n=39).

Tyhjien lomakkeiden palautukset olivat harvinaisia, vaikka siihen annettiin mahdollisuus. Vastaamattomuus eläytymismenetelmää käytettäessä on todettu yleisesti ottaenkin alhaiseksi. (Eskola & Wallin 2015, 60). Vain yksi lomake palautui tyhjänä lähihoitaja ryhmässä tehdyssä kyselyssä, ja kielikahviloista alkeisryhmistä yhteensä 14 (4+10). Sähköisesti toteutetun kyselyn vastauksien joukossa oli 4 tyhjää lomaketta.

3.3 Sähköinen lomake

Koska varsinaiset keräystilaisuudet painottuivat kahteen suureen kaupunkiin (Helsinkiin ja Tampereelle), suhteellisen samankaltaisessa tilanteessa oleviin henkilöihin, toivottiin sähköisen lomakkeen tuovan moninaisuutta vastaajajoukkoon. Sähköisessä lomakkeessa ei kuitenkaan kysytty muita taustamuuttujia kuin varsinaisessa keräystilanteissakaan (tulosityy ja oleskeluaika), joten vastaajien maantieteellisestä sijoittumisesta, tai muustakaan elämäntilanteesta ei ole tarkempia tietoja.

Tutkimuksen sähköinen kyselylomake luotiin applikaatiossa nimeltään Survey Monkey. Alun perin käyttöön kaavailtu Google surveyn käyttö osoittautui tutkimukseen soveltumattomaksi, koska siinä ei ollut mahdollista saada käyttöön ilman vastaajan rekisteröitymistä ominaisuutta, joka vaihtelisi vastaajalle tarjottua kertomusvariaatiota. Kertomusvariaation vaihtoon edellytetyn rekisteröitymispakon oletettiin karkottavan ainakin osan mahdollisista vastaajista, sekä vaarantavan heille taatun anonymiteetin, joten sitä ei haluttu käyttää.

Lomakkeen luominen oli suhteellisen helppoa, mutta siihen liittyi kuitenkin erilaisia pieniä vastoinkäymisiä, jotka hidastuttivat lomakkeen jakeluun saamista. Applikaation käyttö oli maksullista, ja kyselyyn vastaaminen oli mahdollista vain rajoitetun ajan. Lomakkeen luontiin liittyneet ongelmat söivät siis hieman etukäteen kaavailtua vastausaikaa. Lomakkeen jakelu sattui myös vuodenvaihteeseen (kysely oli avoinna 8.12.2016–8.1.2017), ja ajankohdan sisältämällä juhlapyhillä ja yleisellä loma-ajalla on voinut olla vastaajamääriä alentava vaikutus. Kyselyn alussa kummastuttivat lyhyet, vain muutaman sanan mittaiset vastaukset. Lomakkeen ulkonäköä tarkastellessa kävi ilmi, että lomakkeella oli vain hyvin lyhyt vastauskenttä, vaikka tekstiä saattoi lisätä halutessaan enemmänkin. Vastauskentän koon kasvattaminen ei onnistunut, mutta lomakkeen ohjeistukseen lisättiin maininta, että kirjoitettu teksti voi olla näkyvää vastauskenttää pidempi. Ohjeen täydentämisen jälkeen vastaukset alkoivat pidentyä ja monipuolistua.

4 AINEISTO JA ANALYYSI

4.1 Aineiston vastaukset ja niiden analysointi

Koska eläytymismenetelmällä suoritettussa tutkimuksessa vastaajilla on vapaat kädet tekstin tuottamisessa, tarinat saattavat erota toisistaan huomattavasti. Tarinoiden välisistä eroista huolimatta tarkoituksena on kuitenkin löytää kertomuksista yleisiä, kuhunkin kehyskertomukseen liittyviä yhtäläisyyksiä. (Eskola & Wallin 2015; Wallin ym. 2015.) Maahanmuuttajilta kerätyssä aineistossa vastaukset erosivat joiltain osin toisistaan. **Pituudeltaan** tarinat saattoivat olla muutaman sanan mittaisia, *suomi kieli #* (I13), tai pisimmillään kahden A4 arkin mittaisia. Muutama vastaaja käytti lomakkeen molemmat puolet, mutta heille ei tarjottu tätä enempää vastaus tilaa. Myös kielellisesti vastaukset olivat eritasoisia niin suomeksi, kuin englanniksikin. Osassa kertomuksissa käytettiin hyvin alkeellista kieltä, kun taas osa oli kielellisesti hyvinkin korkeatasoisia. Alun epäilyistä huolimatta yksikään vastaus ei osoittautunut kielelliseltä tasoltaan niin heikoksi, että sisällön ymmärtäminen olisi tämän vuoksi ollut estynyt.

Pituus ei kuitenkaan vaikuttanut tuovan vastauksiin sen enempää sisällöllisiä ulottuvuuksia, kuin lyhemmätkään vastaukset. Pitkät vastaukset sisälsivät usein vain enemmän kuvailevaa tekstiä, kun taas lyhemmistä vastauksista samat asiat löytyivät tiivistetyimmässä muodossa, yksinkertaisemmin sanottuna. **Sisällöllisesti** tarinat olivat suhteellisen yhteneväisiä, ja samat teemat, kielitaito, työ, koulutus ja ihmissuhteet löytyivät useimmista aineiston vastauksista. Myös juonellisesti tarinat olivat samankaltaisia pituudesta riippumatta.

Aineiston analyysi osoittautui kuitenkin suhteellisen haasteelliseksi monimuotoisuutensa vuoksi. Eteenkin vastauksissa yleisesti esiintynyt **kehyskertomuksen vastainen**² vastaaminen vaikeutti analyysin tekoa. Tästä syystä eroja kertomusvariaatioiden välillä ei saatu tässä tutkimuksessa tuotua kovin selkeästi esiin.

² kehyskertomuksen vastainen vastaus= vastaus, joissa on vastattu tehtävänannon vastaisesti: kotoutumista edistäviä tekijöitä negatiiviseen kehyskertomukseen, tai estäviä tekijöitä positiiviseen kehyskertomukseen, tai sekoitettu molempia, sekä edistäviä, että estäviä tekijöitä samaan vastaukseen.

Analyysi perustui **aineistolähtöiseen teemoitteluun**, missä vastauksista lähdettiin etsimään kertomuksia yhdistäviä ja erottavia tekijöitä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Vaikka kyseinen aineisto oli kerätty menetelmällä, joka ei ohjaa vastaajia pohtimaan mitään tiettyjä teemoja, olivat vastauksien sisältämät pääteemat suhteellisen helppo havaita. Suuri osa teemoista, kuten kielitaito, työllistymien, sekä ihmissuhde verkostot olivat useimmissa vastauksissa kotoutumiseen liitettyjä tekijöitä. Sen sijaan esimerkiksi henkilökohtaisten ominaisuuksien saama suuri vastausmäärä (n=27) oli hieman yllättävä. Myös sää, jonka merkityksestä kotoutumiseen ei löydy juuri mainintoja kotoutumista koskevasta kirjallisuudessa, mainittiin yhdeksän kertaa. Sää jätettiin tarkemman analyysin ulkopuolelle, mutta voi kuitenkin olla, että säällä on Suomen olosuhteissa kotoutumisen kannalta suurempi merkitys kuin esimerkiksi keski- ja etelä-euroopassa.

Analyysivaiheen aluksi kertomukset luettiin läpi useamman kerran, minkä jälkeen ne kirjoitettiin puhtaaksi Exceliin. Aineistosta kartoitettiin pää- ja alateemat, ja ne **kvantifioitiin**, jotta saataisiin tarkempi käsitys määristä, ja painotuksista. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Kvantifiointia hankaloitti hieman se, että monessa vastauksessa puhuttiin samasta asiasta useamman kerran – mahdollisesti eri yhteydessä, tai eri näkökulmasta katsottuna. Esimerkiksi aluksi huono kielitaito vaikeutti elämää, mutta myöhemmin hyvä kielitaito auttoi työllistymään.

Aiemmin mainitun kehyskertomusten vastaisen vastaamisen vuoksi aineistoa koetettiin jaotella **kehyskertomuksen mukaisiin**³ ja **kehyskertomuksen vastaisiin** tarinoihin, jolloin analyysissä tarkastelun kohteeksi olisi otettu vain kehyskertomusten mukaiset tarinat. Aineisto oli kuitenkin niin monitulkintaista niin kieliasultaan, kuin ilmaisultaan, että monet asiat jäivät paljolti tutkijan omien päätelmien varaan. Aina ei ollut selvää, oliko vastaaja tarkoittanut kertomuksessaan mainitun asian kotoutumista edesauttavaksi, vai estäväksi, vai oliko hän vain maininnut kyseisen asian neutraalisti, ilman arvolatausta. Vastauksissa esiintyi myös jonkin verran esimerkiksi sarkasmiksi, tai ironiaksi tulkittavia ilmaisuja: *Finland got a new immigrant one year ago and the integration process has not been successful. Tell what has happened. (I39)*, ja *He got sold as a white slave. (I7)* Näistä vastauksista saattaa aistia kotoutumisen kannalta negatiivisen kokemuksen, mutta en eivät kuitenkaan tarjoa tutkimuksessa hyödynnettävää, tarkempaa tietoa

³ kehyskertomuksen mukaiset= vastauksia, joissa on vastattu tehtävänannon mukaisesti: kotoutumista edesauttavia tekijöitä positiiviseen, kotoutumisen onnistumista kuvaavaan kehyskertomukseen, tai estäviä tekijöitä negatiiviseen, kotoutumisen epäonnistumista kuvaavaan kehyskertomukseen.

asioista, jotka ovat vaikuttaneet negatiivisen kokemuksen, tai tilanteen syntyyn. Tämän vuoksi kyseiset vastaukset jätettiin analyysin ulkopuolelle.

Erilaiset ilmaisutavat, kuten synonyymit, kiertoilmaisut, ironia, huumori ja sarkasmi saattavat vaikeuttaa laadullisen aineiston tulkintaa, koska ne mahdollistavat saman asian esiintymien monenlaisissa, toisistaan eroavissa muodoissa, yhteyksissä ja merkityksissä. Tämän vuoksi laadullista aineistoa joudutaankin lukemaan ja käsittelemään kokonaisuuksina, eikä analyysissä voida keskittyä pelkästään yksittäisiin sanoihin, tai niiden esiintymistiheyteen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Aineiston luonteen vuoksi vastaukset jouduttiinkin lukemaan moneen otteeseen, sekä muokkaamaan luokitteluperusteita vielä kirjoitusvaiheen kuluessa. Esimerkiksi analyysin ulkopuolelle jätettäviä vastauksia pohdittiin useaan kertaan. Vastaukset, jotka analyysin alkuvaiheessa vaikuttivat kuuluvan selkeästi analyysin ulkopuolelle, saattoivat kirjoitustyön, ja aiheeseen perehtymisen aikana muuttua tulosten kannalta mielenkiintoiseksi. Näin kävi muun muassa muutaman harvalukuisen rasismia ja uskontoa koskeneen vastauksen kanssa. Näitä aiheita koskevien vastausten alhainen määrä, sekä ilmaisutavan voimakkuus herättivät mielenkiinnon.

Aineiston analyysin haasteita kuvaa ehkä parhaiten vastaus, joka jätettiin ensimmäisillä lukukierroksilla analyysin ulkopuolelle, mutta useamman lukemisen jälkeen vastaus alkoi vaikuttaa yhä merkityksellisemmältä, ja monia ulottuvuuksia sisältävältä. Vastauksesta on löydettävissä viittaus muutoin aineistossa minimaalisesti esiintyneeseen rasismiin (tosin tämänkin vastauksen kohdalla joudutaan turvautumaan tutkijan omaan tulkintaan), sekä epäasialliseen kohteluun, byrokraatian estäviin vaikutuksiin, työllistymisvaikeuksiin, sekä kaiken kattavaan ulkopuolisuuden tunteeseen. Vastauksen ilmaisutyyli vaikuttaa myös ironiselta – minkä todettiin aiemmin aiheuttavan mahdollisesti haasteita laadullisen aineiston tulkinnassa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

In Ujel home country he was rocket science. In Finland he was told by work office that he was too dark to do math. Also he was too dark to learn Finnish. So they send him to work in water waste plant. He scrub tanks when they empty. One day he fall in tank and drown. Finland send body back to his home country. Everyone in finland happy. (18)

Hieman samaan laadullisen aineiston analyysin haasteisiin liittyvä tekijä oli aineiston kvantifiointi. Vaikka laadullisen ja määrällisen tutkimuksen tiukasta vastakkainasettelusta on pyritty pääsemään eroon, on usein kuitenkin pohdittu, voidaanko laskemista ja numeroita sisällyttää

lainkaan laadulliseen aineiston analyysiin. (Mäkelä 1990, 57–58.) Kuitenkin myös laadullisen tutkimuksen ja analyysin tueksi on hyvä ottaa mukaan määrällistäkin analyysiä, jotta tuloksia voidaan perustella muutenkin kuin vain tutkijan omilla tuntemuksilla. Laskemalla, ja määrällisesti havainnollistamalla voidaan saada aineistosta selkeämpi kuva, kuin vain sitä lukemalla. Laskemalla voidaan järjestellä aineistoa, mutta määrällinen analyysi tässä tapauksessa perustuu vain tutkijan omalle näkemykselle. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Aineiston kertomusten **tyypillinen juoni** noudatti usein seuraavanlaista kaavaa, riippumatta siitä, kumpaa kertomusvariaatiota vastaaja oli jatkanut: Ujel saapuu Suomeen kielitaidottomana, hänellä ei ole ystäviä eikä työtä. Hän pääsee kielikoulutukseen, oppii suomen kieltä (vaikka oppiminen on haastavaa) ja maan kulttuuria, minkä seurauksena hän saa ystäviä ja töitä. Kielitaito nähtiinkin usein avaimena, jonka avulla päästiin sisään niin sosiaaliseen yhteisöön, kuin työelämääinkin.

Aineiston tyypillinen positiivinen ja negatiivinen tarina eivät myöskään eronneet kovinkaan merkittävästi toisistaan. Suurimpana erona oli ehkä se, että positiivisessa tarinassa Ujel pääsee kieli- ja kotoutumiskoulutukseen, kun taas negatiivisessa tarinassa hän jää syystä tai toisesta koulutuksen ulkopuolelle. **Tyypillinen positiivinen** tarina Ujelin kotoutumisesta kertoo hänen päässeen kieli- tai kotoutumiskoulutukseen, missä hän oppii kieltä, ja saa tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja työelämästä. Koulutuksen, ja siellä opitun kielitaidon myötä Ujel tutustuu ihmisiin, sekä toisiin opiskelijoihin, että suomalaisiin. Tämän seurauksena Ujelin yksinäisyys ja ulkopuolisuuden tunne helpottuvat, ja joissain tarinoissa koulutus, sekä uudet, opitut taidot tekivät hänestä myös rohkeamman. Hankitun kielitaidon avulla Ujel löytää joko työ- tai opiskelupaikan, tuntee itsenäistyvänsä ja tulevansa tiiviimmäksi osaksi yhteiskuntaa. **Tyypillisessä negatiivisessa** tarinassa Ujel ei saa tarpeeksi ulkopuolista apua, tai hänen omat henkilökohtaiset ominaisuutensa estävät häntä hakeutumasta koulutukseen, missä hän voisi oppia kieltä ja paikallista kulttuuria. Ujelin kielitaito ja paikallistuntemus jäävät heikoksi, minkä vuoksi hän ei kykene solmimaan ihmissuhteita, eikä työllistymään. Negatiivisia tarinoita leimaa Ujelin kaikkiin elämä osa-alueisiin liittyvä ulkopuolisuuden tunne.

Merkittäviä eroja eri vastaaja ryhmien välillä ei juurikaan ollut, mutta joiltain osin **sähköisesti kerätyt vastaukset** erosivat sisällöllisesti muusta aineistosta. Esimerkiksi epäoikeudenmukaiseksi koettua kohtelua tuotiin sähköisessä kyselyssä muuta aineistoa avoimemmin ja useammin esiin. Myös tutkimuksen kannalta vähäisistä viittausmääristä huolimatta tärkeiksi katsotut maininnat rasismista ja uskonnosta löytyivät juuri sähköisen kyselyn

vastauksista. Viittauksia näihin aiheisiin oli vain muutama (kaksi rasismiin ja yksi uskontoon), mutta ne katsottiin merkityksellisiksi, koska nämä aiheet esiintyvät usein maahanmuuttoa ja kotoutumista koskevassa keskustelussa. Joten ainakin joiltain osin tavoite aineiston rikastuttamisesta sähköisen kyselyn avulla onnistui.

Sähköisessä vastaamisessa hieman muusta aineistosta eroavia vastauksia on voinut tuottaa vastaustavan ”kasvottomuus”, joka takaa henkilölle normaalia kyselyä paremman anonymiteetin, ja saa ehkä tämän vuoksi ilmaisemaan asioita voimallisemmin kuin kasvokkaisessa kommunikaatiossa. Tutkimuksissa on myös havaittu koulutustason vaikuttavan maahanmuuttajien kokemuksiin epäoikeudenmukaisuudesta. Koulutetut kykenevät korkeamman tietotasonsa ja usein vankempien verkostojensa vuoksi tunnistamaan epäoikeudenmukaisuuden vähemmän koulutettuja herkemmin. (Verkuyten 2016.) On mahdollista, että sähköisen kyselyn vastauksiin on vaikuttanut vastaajien korkeampi koulutustaso, mutta tästä ei voida saada varmoja tietoja, koska tietoja vastaajien koulutuksellisesta taustasta ei kysytty.

Kielellisesti aineistosta pystyi havaitsemaan pienen tasoeron englannin- ja suomenkielisten vastausten välillä. Vaikka englanniksi kirjoitetut vastaukset saattoivat olla yhtä lyhyitä kuin suomeksikin kirjoitetut, vastauksissa käytetty kieli oli kieliopillisesti, ja oikeinkirjoitusasultaan sujuvampaa. Suomenkielisten vastausten kieli oli yksinkertaisempaa, ja tekstissä oli enemmän virheitä. Suomen kielen kohdalla tämä oli oletettavaakin, sillä suuri osa kotoutumiskoulutuksiin osallistuvista oli vasta kielenopiskelunsa alkuvaiheessa.

4.2 Analysointiin liittyneet haasteet

Aluksi oli tarkoitus ulottaa analyysi koskemaan koko aineistoa. Mutta kun suuri määrä kehyskertomuksen vastaisia vastausten kävi ilmi, pohdittiin myös muunlaisia ratkaisuja. Eräänä mahdollisuutena olisi ollut keskittää analyysi vain kehyskertomusten mukaisiin vastauksiin, mutta tämän myötä suuri osa aineistoa olisi mennyt hukkaan. Lisäksi ajatus tuli esiin vasta analyysivaiheen loputtua, ja kirjoistusvaiheen alettua, joten vastausten jaottelu logiikan muuttaminen kesken kaiken olisi vaatinut ainakin osittain aineiston uudelleen koodaamista. Vastaukset eivät myöskään olleet aina selkeitä ja yksiselitteisiä tulkittavia, mikä vaikeutti vastausten tyypittelyä, ja myös tutkijan oma tulkinta vastausten sisällöstä eli prosessin kuluessa. Pohdintojen jälkeen päädyttiin ratkaisuun ottaa mukaan kaikki vastaukset, jotka sisälsivät joko kotoutumista edistäviä tai estäviä tekijöitä, tai näitä molempia, riippumatta siitä, kumpaan

kehyskertomukseen vastaaja oli vastannut. Yksi ja sama vastaus saattoi siis sisältää sekä edistäviä, että estäviä tekijöitä. Mikäli sama asia (esimerkiksi kielitaito) esiintyi vastauksessa kahdessa vastakkaisessa roolissa, se koodattiin kahteen alateemaan.

Runsas kehyskertomusten vastaisten kertomusten määrä aiheutti **varioinnin osittaisen epäonnistumisen**, mihin ovat voineet vaikuttaa kielelliset epäselvyydet. Kyselyyn osallistujat joutuivat vastaamaan kielellä, joka ei ollut heidän äidinkieltensä, ja osalla kielitaito kummallakin kielellä oli suhteellisen heikko. Vastaajien kulttuurinen tausta erosi myös suomalaisesta, mikä on voinut vaikuttaa tehtävänannon ja kehyskertomuksen ymmärtämiseen. Kertomusvariaatiot, *kotoutuminen on onnistunut ja kotoutuminen ei ole onnistunut*, olisi voinut myös muotoilla selkeämmin toisistaan eroaviksi.

Ensimmäisillä lukukierroksilla **analyysin ulkopuolelle** jätettiin 22 vastausta. Vastauksia, myös analyysin ulkopuolelle jätettyjä, luettiin kuitenkin kaiken aikaa varsinaisen analyysivaiheen loputtua. Tässä vaiheessa jotkut vastaukset alkoivat näyttäytyä eri valossa, kuin ensimmäisten lukukertojen aikana, ja ne sisällytettiin analyysiin. Lopullisessa versiossa analyysin ulkopuolelle jätettiin yhteensä 13 vastausta. Näissä tarinoissa kerrottiin esimerkiksi Ujelin syistä lähteä omasta maastaan, vastaajan omista henkilökohtaisista, kotoutumiseen liittymättömistä asioista, tai vastaus oli jäänyt selkeästi kesken, tai se ei vastannut kysymykseen.

Aineisto sisälsi mainittujen kuuden pääteeman, ja 26 alateeman lisäksi teemoja, joihin liittyvät vastakset teemoiteltiin ja laskettiin, mutta niiden syvempi analysointi jätettiin vähäisten vastausmäärien vuoksi, tai siksi, ettei aihealuetta katsottu tulosten kannalta merkitykselliseksi. Varsinaisen tuloksiin vaikuttaneen analyysin ulkopuolelle jätettiin 12 alateemaa (liite 2).

Vaikka joihinkin teemoihin, esimerkiksi puolisoon oli viitattu suhteellisen useasti (n=13), puoliso esiintyi useimmiten vain mainintana Suomeen tulositystä. Puolison roolia kotoutumisen kannalta ei nostettu vastauksissa esiin samalla tavoin, kuin esimerkiksi opiskelutovereiden merkitystä. Vastauksissa ei myöskään kuvailtu puolison rooliaan minkäänlaisilla määreillä edesauttavaksi, tai estäväksi, joten hänen merkitystään kotoutumisen kannalta ei voitu kertomusten perusteella arvioida. Myös sää (n=9), ja Suomi hyvänä ja rauhallisena maana (n=6) mainittiin kotoutumiseen vaikuttavina asioina. Näiden katsottiin kuitenkin olevan asioita, johon ei voida juuri kotouttamistoimenpiteillä vaikuttaa, joten ne jätettiin tarkemman analyysin ulkopuolelle. Kotoutujan asuntotilanteella voisi olettaa olevan vaikutusta kotoutumisen onnistumiselle, ja aiheesta on olemassa myös tutkimusta (esim. Rasikangas 2013, 123–140.),

mutta kyseisessä aineistossa asuminen mainittiin vain 6 kertaa; 4 kertaa edesauttavana (asunto on), ja kaksi kertaa estävänä (asuntoa ei ole) tekijänä.

Rasismi ja uskonto vaikuttivat muusta joukosta poikkeavilta aihe-alueista, koska niillä vaikuttaa olevan suuri rooli kotoutumisesta ja maahanmuutosta käydyssä keskustelussa. (Horsti 2013, 301–317; Saukkonen 2013a, 59–64.) Merkittävyytensä vuoksi nämä aihealueet otettiin tutkimuksessa tarkemman tarkastelun kohteeksi, vaikka niihin oli viitattu aineistossa vain muutamia kertoja.

4.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Kielitaidon vaikutusta tutkimukseen ja myös sen luotettavuuteen pohdittiin paljon tutkimusta suunniteltaessa. Ymmärtäisivätkö vastaajat tehtävän ja kehyskertomukset siten, kuin ne oli tarkoitettu ymmärrettäviksi, ja kykenisivätkö he tuottamaan tekstiä, joka olisi kielellisesti ymmärrettävää ja analysoitavissa Tämä epäily osoittautui aivan aiheelliseksi huolenaiheeksi ainakin joidenkin vastaajaryhmien kohdalla. Osa ryhmistä oli vasta suomen kielen opintojensa alkuvaiheessa, ja usein näissä ryhmissä myös englannin kielen osaaminen oli heikkoa. Lisäksi osa kotoutumiskoulutusten ryhmistä koostui henkilöistä, joilla ei ollut juuri aiempaa koulutusta kotimaassaan. Tämän vuoksi ohjeiden selittäminen ymmärrettävästi – eteenkin abstraktimpien asioiden osalta - osoittautui joissain tapauksissa hieman ongelmalliseksi. Eläytymismenetelmällä saatujen tutkimustulosten kannalta tärkeää on, että vastaajien johdattelua niin kehyskertomuksissa kuin ohjeistuksessakin pyritään välttämään. (Eskola ym. 2017; Wallin ym. 2015.) Haasteellista oli alustaa aihe ilman vastaajien johdattelua, sillä jotkin ryhmät ja vastaajat vaikuttivat tarvitsevan hyvinkin konkreettisia käytännön esimerkkejään päästäkseen tehtävän alkuun. Joissain keräystilanteissa saattoi kuulla opettajan, tai vieruskaverin luettelevan kotoutumiseen liittyviä osa-alueita henkilölle, joka ei ollut ymmärtänyt tehtävänantoa ”esimerkiksi kieli, työ ja niin edelleen”. Tämä hyvää tarkoittava johdattelu on voinut joissain tapauksissa vaikuttaa vastausten sisältöön.

Johdattelun, ja tutkimuksen teko kontekstin vaikutus näkyi myös muutaman ryhmän vastauksissa. Lain tuntemus kotoutumisen edellytyksenä, tai esteenä tuli esiin useassa ryhmässä F tehdyssä kyselyssä. Koska lakia tai sen tuntemista ei ollut mainittu missään aikaisempien ryhmien vastauksissa, kiinnitti tämä erikoisuus tutkijan huomion. Asiaa tiedusteltaessa kävi ilmi, että lakia oli käsitelty ryhmän kanssa oppitunneilla kyselyä edeltävänä päivänä. Samoin myös eräässä

ryhmän A vastauksessa käsiteltiin ohi kysymyksen Suomen itsenäistymistä, ja tätä asiaa oli käyty läpi opinnoissa juuri ennen kyselyn suorittamista. Näiden kahden esimerkin perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, että kyselyä edeltävillä tapahtumilla tai kontekstilla, missä kysely suoritetaan voi olla vaikutusta myös vastausten sisältöihin.

Vaikka kieli oli tutkimuksessa keskeisellä sijalla monella tapaa, ei heikko kielitaito yksinään näyttänyt vaikuttavan tutkimuksen luotettavuuteen heikentävästi. Heikompi tasoiseksi luokiteltujen ryhmien vastaukset eivät olleet esimerkiksi sisältönsä puolesta huonompia, kuin parempitasoisten ryhmienkään, joten osallistumisen mahdollisuudet vaikuttivat olevan kaikille suhteellisen samanlaiset. Sen sijaan hieman yllättävä huomio tasoerojen vaikutuksesta vastauksiin oli päinvastoin muita ryhmiä suurempi ohi vastattujen vastausten lukumäärä (n=3/15) korkeatasoisemmaksi luokitellusta kotoutumiskoulutuksen ryhmästä (osallistujilla akateeminen tai vastaava koulutus). Sen sijaan kotoutumiskoulutusten alkuvaiheen koulutuksen ryhmästä (n=14) ei tullut yhtään analyysin ulkopuolelle jätettävää vastausta, ja keskivaiheen ammatilliseen koulutukseen valmentavan koulutuksen kahdesta eri ryhmästä (n=15), tuli vain kaksi analyysin ulkopuolelle jätettävää vastausta.

Laadullinen tutkimus perustuu pitkälti tutkijan omaan tulkintaa monelta osin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Niin myös tässä tutkimuksessa. Vastauksia jouduttiin tulkitsemaan niin kielellisen asunsa, sisältönsä, sekä vastausmääriensä osalta. Ihmisiä tutkittaessa haasteita analyysiin tuo tulkintojen moninaisuus; jo tutkittavat itse ovat tulkinneet todellisuutta omista näkökumistaan katsoen vastatessaan. Tutkittavien tulkintojen lisäksi vastaukset kulkevat vielä tutkijan maailmankatsomuksen värittämän tulkinnan lävitse. (Raatikainen 2005.)

Tutkittavien anonymiteetti tuntui vaarantuvan joissain tapauksissa tutkittavien oman toiminnan seurauksena. Vaikka anonymiteettiä ja nimettömänä vastausta korostettiin aina kyselytilaisuuksien alussa, aineisto sisälsi myös muutamia vastauksia, joihin vastaajat olivat lisänneet hyvinkin yksityiskohtaisia tietoja itsestään ja taustastaan. Nämä yksityiskohtaiset tiedot häivytettiin aineistosta sen puhtaaksikirjoitusvaiheessa. Toinen anonymiteettiä heikentävä ilmiö oli kielikahviloiden osallistujien halukkuus jäädä keskustelemaan kokemuksistaan lomaketta palauttaessaan. Näiden henkilökohtaisten yksilökeskusteluiden avulla olisi halutessaan voinut yhdistää henkilön ja hänen vastauksensa toisiinsa sisällöllisten yhtäläisyyksien perusteella.

5 KESKEISET TULOKSET

Tutkimuksen aineisto sisälsi 123 vastausta, joista 13 jätettiin analyysin ulkopuolelle. Varsinainen tuloksiin johtanut analyysi pohjautuu siis 110 vastaukselle. Aineistosta löydettiin kuusi pääteemaa, kieli, työ, koulutus, ihmissuhde, byrokratia, muut, sekä 26 alateemaa (liite 1, tauluko 1). Tutkimuksen keskeisiä tuloksia esitellään tarkemmin artikkelissa *Kielitaito, avain moneen lukkoon. Maahanmuuttajien näkemyksiä kotoutumisen onnistumiseen vaikuttavista tekijöistä*. (Karayilan ym. 2017.)

Huolimatta siitä, oliko kysymyslomakkeessa positiivinen, vai negatiivinen kehyskertomus, vastaukset sisälsivät usein viittauksia kielitaitoon (n=103), työllistymiseen (n=75), koulutukseen (n=50) ja ihmissuhteisiin (n=40). Yhteistä näille kaikille on aktiivisuuden aikaansaaminen ihmisen elämässä, ja tämä elämänrytmin ja aktivoinnin tarve tuotiinkin esiin monessa vastauksessa: -- *Minulla on parempi elämä jälkeen minä opiskelen koulussa. Minulla on asia, että minä voin tehdä nyt joka päivä. Nyt minulla on suunnitelma, että mitä minun elämä on myöhemmin.--* (B4) Vastaajat kokivat myös eri osatekijöiden olevan yhteydessä toisiinsa, esimerkiksi kielitaito vaikutti työllistymismahdollisuuksiin ja ihmissuhteisiin. Useimmat kertomuksissa mainitut tekijät esiintyivät sekä edistävässä, että estävässä roolissa.

Eteenkin kielitaitoa pidettiin kotoutumisen kannalta tärkeänä, ja siihen viitattiinkin kaikkein useimmin. Kieleen liittyvissä vastauksissa kuvattiin kielen oppimisen vaikeuksia, työnantajien korkeita kielitaitovaatimuksia, sekä turhautumista kursseilla istumiseen ilman, että se vaikuttaisi edistävästi esimerkiksi työllistymiseen. Kielitaidon korostuminen vastauksissa onkin linjassa kotoutumisesta käydyn keskustelun kanssa, missä keskiössä ovat usein juuri puutteelliseen kielitaitoon liittyvät ongelmat. (esim. Nieminen & Larja 2015, 54.)

Kielikurssille pääsy mainittiin 41 vastauksessa, ja vain yhdessä vastauksessa kielikurssille pääsy esiintyi negatiivisessa valossa, eli tarinan henkilö ei päässyt osallistumaan kielikurssille. Tosin monessa vastauksessa pitkä odotusaika kielikursseille pääsyssä mainittiin kotoutumista estävänä tekijänä. Ulkomaalaista syntyperää olevien työ- ja hyvinvointi Suomessa 2014 (UTH) tutkimuksen (Nieminen & Larja 2015) mukaan kuitenkin jopa 17 % tutkimukseen osallistuneista

ulkomaalaistaustaisista henkilöistä ei ollut toiveistaan huolimatta päässyt osallistumaan kielikurssille viimeisen 12 kuukauden aikana, tai opetus oli ollut heidän mielestään riittämätöntä. Myös Doerschler ja Jacksonin (2010, 151) saamien tutkimustulosten mukaan maahanmuuttajille kotoutumisen aikana järjestetyt kielikurssit eivät aina kykene täyttämään asetettuja tavoitteita. Tutkimuksessa on saatu samansuuntaisia tuloksia niin Saksasta, Ruotsista kuin Hollannistakin, missä vain pieni osa kursseille osallistuneista koki saavuttaneensa työelämässä vaaditun tason. Näihin tuloksiin nähden tämän tutkimuksen kyselyyn vastanneet henkilöt vaikuttivat olevan suhteellisen tyytyväisiä sekä kielenopiskelu mahdollisuuksiinsa, että kurssien tasoon. Aineistosta saatuihin tuloksiin voi tosin vaikuttaa se, että aineisto kerättiin pitkälti henkilöiltä, jotka olivat keräys hetkellä kielenopiskelun piirissä.

UTH tutkimuksen mukaan (Nieminen & Larja 2015, 43–44.) kolmella neljästä Suomessa asuvasta ulkomaalaisesta kielitaito on vähintään keskitasoa. Kielitaidon tasoon vaikuttivat useammat tekijät, kuten maassa oleskeluaika, ikä maahanmuuton hetkellä, maahantulon syy, sekä kansalaisuus. Pitkään asuneiden ja nuorena maahan muuttaneiden kielitaito oli korkeammalla tasolla, kuten myös venäläisten ja virolaisten. Kielitasoltaan alhaisemmalla tasolla ovat usein vähän aikaa Suomessa asuneet, opiskelun, tai työn vuoksi tulleet, jotka jäävät kieliopintojen ulkopuolelle, sekä aasialaistaustaiset henkilöt. Myös naiset arvioivat kielitaitonsa miehiä alhaisemmaksi. (Nieminen & Larja 2015, 44–47, 54.)

Tutkimusaineiston vastaajien keskuudessa **työllistyminen** koettiin kielitaidon ohella toisena merkittävänä kotoutumiseen vaikuttavana seikkana. Työllistyminen mainittiin aineistossa 46 kertaa kotoutumista edesauttavana, ja työttömyys 29 kertaa estävänä tekijänä. Usein työllistyminen ja kielitaito nivoutuivat yhteen kielellisen taitotason välityksellä; heikko kielitaito vaikeutti työllistymistä ja hyvä kielitaito puolestaan paransi työllistymismahdollisuuksia.

UTH – tutkimuksen (Larja & Sutela 2015, 72–73.) mukaan sukupuoli on merkittävin maahanmuuttajien työllisyyslukuja selittävä tekijä. Vuonna 2014 20–64-vuotiaiden ryhmässä suomalaisten työllisyysaste oli 73,7 % ja ulkomaalaistaustaisten 63,7 %. Ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste oli 17 % matalampi kuin suomalaistaustaisten, kun taas miehillä vastaava ero oli vain muutaman prosenttiyksikön. Ulkomaalaistaustaisten naisten heikompaa työllisyysastetta selittää suomalaisiin verrattuna huomattavasti aikaisemmassa vaiheessa tapahtuva perheellistyminen. Maahanmuuttajien työllisyyslukuihin vaikuttavat osin samat asiat kuin kielitaitoonkin; maahantulosyy, kansalaisuus, sekä kielitaito. Korkeasti koulutetut, virolaiset, EU, Efta sekä Pohjois-Amerikka taustaiset henkilöt työllistyvät usein muita paremmin.

Myös **ihmissuhteet** tulivat usein (n=40) esiin aineistossa, ja ne esitettiin kotoutumista edesauttavassa roolissa 19 kertaa, ja puuttuvat ihmissuhteet kotoutumista estävässä roolissa 21 kertaa. Monissa vastauksissa koulutukseen pääsy vaikutti positiivisesti ihmissuhteisiin ja sosiaalisiin verkostoihin. Suomalaiset koettiin usein vaikeasti lähestyttäväksi, ja heihin oli vaikea solmia toimivia suhteita.

Näiden yllä kuvattujen tyypillisesti kotoutumisen onnistumiseen liitettyjen osa-alueiden lisäksi myös byrokratia (n=33) ja kotoutujan henkilökohtaiset ominaisuudet (n=27) nousivat aineistosta esiin suhteellisen voimakkaasti. **Byrokratian**, ja etenkin harjoitetun kotoutumispolitiikan vaikutuksesta kotoutumisen onnistumiseen löytyy tutkimusta (esim Martikainen & Saukkonen & Säävälä 2013; Novotný 2012; Pitkänen & Kalekin-Fishman & Verma 2002; Saukkonen 2013a.), mutta persoonallisten ominaisuuksien liittäminen kotoutumiseen tutkimuksessa on harvinaisempaa. Kuten muutkin osa-alueet, myös byrokratian roolia kotoutumisen kannalta käsiteltiin sekä positiiviselta, että negatiiviselta kannalta. Viranomaisten ja muiden yhteistyötahojen toiminta mainittiin kotoutumisen kannalta positiivisessa valossa 15 kertaa, ja negatiivisena 18 kertaa. Hieman yllättäen **henkilökohtaiset ominaisuudet** saivat aineistossa suhteellisen suuren painoarvon, ja niihin viitattiin 27 kertaa; edesauttavina 13, ja estävinä 14 kertaa. Myös henkilökohtaiset ominaisuudet linkitettiin muihin kotoutumisen osa-alueisiin, jotkut ominaisuudet auttoivat, ja toiset haittasivat kotoutumista. Yleisesti mainittiin ahkeruus edesauttavana ominaisuutena; Ujel opiskeli ahkerasti kieltä, oli ahkera työharjoittelussaan, tai etsi ahkerasti työtä. Myös rohkeus tuli usein esiin positiiviseksi katsottuna ominaisuutena. Kotoutumisen kannalta haitallisina nähtiin Ujelin ujous, pelokkuus, laiskuus ja yhteistyökyvyttömyys, sekä se, ettei hän ollut kovin oma-aloitteinen. Ujel saattoi jäädä vaille sosiaalisia suhteita ujoutensa ja pelokkuutensa vuoksi, tai ilman viranomaisten apua koska ei osannut itse hakeutua avun piiriin, tai koska oli yhteistyöhaluton.

Aineistossa esiintyneet teemat noudattivat pitkälti aiemmissä tutkimuksissa esiin tulleita teemoja. Näitä etukäteen arvattaviakin tuloksia mielenkiintoisemmaksi osoittautuivatkin teemat, jotka esiintyivät aineistossa harvalukuisina, tai puuttuivat kokonaan siitä huolimatta, että ne liitetään usein kiinteästi maahanmuuttoon, ja niitä käsitellään paljon esimerkiksi viranomaisten kotoutumiseen liittyvässä ohjeistuksessa.

Maahanmuutosta käydyin keskustelun perusteella voisi olettaa **rasismin** olevan asia, joka tulee esiin maahanmuutosta ja kotoutumisesta keskusteltaessa. Myös tutkimustulokset ovat antaneet viitteitä siitä, että syrjintäkokemukset ovat suhteellisen yleisiä maahanmuuttajien

keskuudessa. (Janiskaja-Lahti & Liebkind & Vesala 2002.) Rasisilla kokemuksilla on kotoutumisen kannalta merkitystä, sillä valtaväestön suhtautumisen ja asenteiden maahanmuuttajia kohtaan on todettu vaikuttavan kotoutumiseen. (esim. Doerschler & Jackson 2010, 148.) Tästä huolimatta suoranaiset viitteet rasismiin jäivät aineistossa hyvin minimaalisiksi. Yhden aineiston vastauksen, missä Ujelin kerrottiin olleen rakettitieteilijä, mutta Suomessa liian tumma moneen asiaan, voi tulkita viittaavan rasisiin kokemuksiin. Toisessa vastauksessa, joka sisältää rasismia sanana (*polite racism*), ei kuvata sen tarkemmin varsinaisia rasismia kokemuksia, mutta mielletään suomalaiset kohteliaan rasisiksi, erilaisuuden omien tuttujen ympäröidensä ulkopuolelle sulkeviksi.

--As for the Finnish people, they are engulfed in an introvert cloud of polite racism and indifference, befriending nobody outside of their own circle of friends, that they have accumulated in kindergarten. There simply are no ways into the society. (I33)

Kuten rasismi, myös **uskonto** otetaan usein esiin maahanmuuttoa koskevassa julkisessa keskustelussa, ja sosiaalisen median kirjoittelussa. (esim. Horsti 2013, 301–302; Saukkonen 2013a.) Myöskään tämä osa-alue ei tullut juuri esiin aineistossa, ja samoin kuin rasismia koskevan vastauksen kohdalla, myös uskontoa suoranaisesti koskeva vastaus oli tulkinnanvarainen. *They force us things not Islam. Islam is from Allah saas. Only Islam. (I19)*

Vaikka maahanmuuttajien **oikeus oman kulttuurin ja kielen** ylläpitoon on Suomessa taattu lailla ja asetuksilla. (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386; Opetushallitus 2017a; Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.), ja koko suomalainen kotouttamispolitiikka perustuu integraation periaatteelle, tämä aspekti puuttui tutkimusaineistosta. Tähän on voinut vaikuttaa se, että suuri osa vastaajista oli Suomessa oleskelunsa ja kotoutumisensa alkuvaiheessa (78 vastaajaa ilmoitti oleskelunsa kestäneen 0-5 vuotta), ja kotoutumisen alkuun liittyvälle konformisuusvaiheelle on tyypillistä uuden kulttuurin ihannoiti ja oman, alkuperäisen kulttuurin väheksyntä. (Liebkind 1994, 24–29; Sue & Sue 1990.) Omaa kulttuuria ja kieltä käsiteltiin vastauksissa ennemminkin kotoutumista estävänä tekijänä:

*1) minun mielestäni Ujel oli kieli kouluissa hänen saaman maalainen kanssa. Hän puhui hänen omaa kieltä koko ajan. Myös kotona hän puhui vain hänen äidinkieltään. 2) minä ajattelen että hän ei mennyt kieli kahvilan tai eri juhlan. 3) Hän oli yksin koko ajan, kuitenkin olisi helpompaa että hänellä olisi suomalaisen saman ikäinen kaveri. 4) Hän ei pelää jalkapalloa / tai hänellä ei ole harrastuksia.-
- (D10)*

Voi olla, että vastaajat jättivät oman kulttuurinsa säilyttämisen merkityksen vastauksissaan vaille huomiota ollessaan itse kotoutumien tietyssä vaiheessa. Mutta on myös mahdollista, etteivät he ole juurikaan tietoisia kotoutumisen erilaisista vaiheista. Kotoutumiskoulutuksissa voisikin olla hyödyllistä tuoda voimakkaammin esiin kotoutumisen vaiheita, ja niihin liittyviä tuntemuksia, sekä oman kielen ja kulttuurin merkitystä. Myös ikä voi vaikuttaa maahanmuuttajan omaa kulttuuriaan kohtaan tuntemaan kiinnostukseen. Alle 25-vuotiaiden maahanmuuttajataustaisten nuorten on todettu samastuvan vanhempia henkilöitä todennäköisemmin sekä suomalaiseseen kulttuuriin, että alkuperäiseen kulttuuriseen identiteettiinsä. Tosin on myös todettu, että vanhemmalla 55–64-vuotiaiden ryhmällä kulttuurien integraatio on lähes samalla tasolla kuin nuoremmillakin. Vanhempien henkilöiden integraatio halukkuus voi selittyä ainakin osittain pidemmällä maassaoloajalla. (Larja 2017.) Vastaajien ikää ei tiedusteltu kyselyn yhteydessä, joten varmaa tietoa ikäjakaumasta ei ole. Silmämääräisesti arvioituna kyselyyn osallistuneet vaikuttivat kuitenkin suhteellisen nuorelta, mikä voisi olla yksi selittävä tekijä oman kulttuurin merkityksen puuttumiseen kyselystä.

Suomessa **uskonnon harjoittamisen oikeus** on taattu lailla (Uskonnonvapauslaki 6.6.2003/453), ja myös kotouttamispolitiikka perustuu integraation ajatukselle. Koska kulttuuriset ja uskonnolliset vapaudet on taattu lailla ja asetuksilla, voi olla, että tulijat eivät koe näitä elämän osa-alueita Suomessa ongelmalliseksi - eteenkin kun osa on voinut joutua kokemaan sortoa ja syrjintää kotimaissaan etnisen, tai uskonnollisen taustansa vuoksi.

Kansalaisuuden on todettu olevan eräs kiinteästi kotoutumiseen liittyvä asia. (ks esim. Ersanilli & Koopmans 2010; 2013a, s.84–85.) Kansalaisuus tuo usein mukanaan oikeuksia ja erilaisia tapoja vaikuttaa yhteiskuntaan ja omaan elämään. Tämän voi perustellusti uskoa kiinnittävän maahanmuuttajia vahvemmin uuteen kotimaahansa. Tämän vuoksi onkin hieman erikoista, ettei yksikään aineiston vastaaja maininnut kansalaisuutta millään tavalla vastauksissaan. Asiaan on voinut vaikuttaa se, että suuri osa vastaajista oli vasta maassa oleskelunsa alkuvaiheessa, jolloin ajatus kansalaisuudesta ei välttämättä ole vielä niin ajankohtaista.

6 POHDINTAA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Aineiston perusteella maahanmuuttajat vaikuttivat odottivat elämältään ja tulevaisuudeltaan hyvin arkisia asioita. Vastaajat toivoivat oppivansa kieltä, saavansa töitä ja löytävänsä ystäviä – voivansa elää normaalia, tavallista elämää itsenäisesti, itsestään huolehtien, ja itsensä elättäen. -- *Minä en osannut puhua suomea. Minä halusin saada töitä. Minä halusin minulla on normaali elämä sama muut ihmiset.*—(B4). Monissa tarinoissa esimerkiksi työelämän kielitaitoon liittyviin vaatimuksiin vastaaminen koettiin haasteelliseksi. Siitä huolimatta monesta vastauksesta kuvastui positiivinen usko tulevaan. Aineistossa esiintynyt suuri määrä viittauksia kotoutujan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, vaikutti hieman yllättävältä, ja joissain vastauksissa hyvän kotoutujan ominaisuuksien lista oli pitkä: --*Täytyy olla vahva, ahkera, luova, rohkea, nopea ja täsmällinen, kohtelias.* (B14). Henkilökohtaisten ominaisuuksien runsas esiintyminen aineistossa vaikuttaa kuitenkin kertovan positiivista tarinaa siitä, että maahanmuuttajat kaikesta huolimatta kokevat itsellään olevan ainakin jonkinlaisia vaikutusmahdollisuuksia omaan kotoutumiseensa onnistumiseen. Aineiston vastausten ydin kietoutui pitkälti kielitaidon ympärille, ja kielitaidon rooli kotoutumisessa vaikutti hyvin kokonaisvaltaiselta. Sen katsottiin vaikuttavan niin työllistymiseen, ihmissuhteisiin, kuin yleiseen yhteisöön kiinnittymiseen.

Kotoutumista käsitellään kuitenkin usein hieman harhaanjohtavasti yhtenä suurena kokonaisuutena, ja myös maahanmuuttajat saatetaan niputtaa yhdeksi ryhmäksi, huomioimatta välttämättä lainkaan sitä, että ryhmä, jota kutsutaan maahanmuuttajaksi pitää sisällään valtavan määrän erilaisia, eritasoisia ja eri taustaisia henkilöitä. Tässä kyseisessä tutkimuksessa ei juuri selvitelty vastaajien taustatietoja, joten erilaisten vastaajaryhmien taustojen vaikutuksesta kotoutumiseen ei saatu tietoa. Kuitenkin esimerkiksi UTH tutkimuksessa (Larja & Sutela 2015, 75) on käynyt ilmi, ettei kielitaito vaikuta samalla tavoin kaikkien maahanmuuttajaryhmien kohdalla. Useimmiten työllisyysaste on parempi henkilöillä, joiden kielitaito on edistyneempi, mutta ero alkeis- ja keskitason kielitaidon välillä ei näyttänyt juuri vaikuttavan työllisyyteen. Tulokseen on vaikuttanut korkea-asteen koulutuksen omaavien henkilöiden hyvä työllistyminen alkeistasonkin kielitaidolla. Sen sijaan alemman koulutustason omaavilla keskitason kielitaito vaikutti

parantavasti työllisyyteen, kun heitä verrattiin kieltä alkeistasolla osaaviin. Henkilöiden koulutustaso näyttää vaikuttavan siis siihen, millaisen kielitaitotason saavuttaminen parantaisi heidän työllistymismahdollisuuksiaan.

Koska kotouttamisen resurssit ovat rajalliset, olisikin hyvä pohtia, millaisista kotouttamistoimenpiteistä millekin ryhmälle on todellista hyötyä. Tulijat voivat olla korkeasti koulutettuja huippuosaa- jia, tai kokonaan kouluja käymättömiä luku- ja kirjoitustaidottomia. (Sutela & Larja 2015.) Koulutusten sisällöt ja vaatimukset olisi hyvä saada asetettua oikealle tasolle, jotta heikompi- tasoiset pysyisivät mukana, eivätkä parempitasoiset turhautuisi. Joidenkin kotoutujien turhautuminen kotoutumiskursseilla istumiseen kurssi toisensa jälkeen tuli esiin tutkimusaineistosta. (Karayilan 2017.) Myös kotoutumisryhmien opettajilta vaadittavaa osaamista ja ammattitaitoa tulisi peilata kotoutujien tasoon; varmasti kotoutujien erilaiset taustat vaativat tuekseen myös erilaista osaamista heidän opettajiltaan. Tämän vuoksi erilaisiin ryhmiin kohdennettua tutkimusta varmasti tarvitaan jatkossa yhä enemmän.

Syyt kotoutumisen epäonnistumiseen ovat moninaiset, eikä niitä ole välttämättä mahdollista yksilöidä kovin tarkasti. Aineiston perusteella oli kuitenkin löydettävissä joitain kotoutumisen kipukohtia, jotka voivat vaikuttaa prosessiin hidastavasti tai estävästi, tai ääritapauksissa kääntää kotoutumisen täysin väärille raiteille. Kotoutumisen alussa pitkä odotusaika kotoutumis- ja kielikoulutukseen pääsyssä (Nieminen & Larja 2015) saattaa hidastaa prosessin alkua ja saada aikaa turhautumista. Kuten kotoutumisen vaiheita käsitelleessä osiossa todettiin, kotoutumisella on usein parhaat edellytykset toteutua tavoitellusti maassa oleskelun alkuvaiheissa, jolloin tulijan motivaatio on korkealla uuden kielen ja kulttuurin opiskelun suhteen.

Pitkä odotusaika myös työllistymisessä vaikutti turhauttavan vastaajia. Suuri osa maahanmuuttajista on parhaassa työiässä olevia aikuisia. Vuonna 2015 ulkomaalaistaustaisesta väestöstä 76 % oli 15–64 vuotiaista (Tilastokeskus 2017.) ja monella heistä saattaa olla takanaan jo pitkä koulutus ja työhistoria. UTH tutkimuksen mukaan (Nieminen & Larja 2015) ulkomaalaistaustaisella 15–64 vuotiaalla väestöstä 42 %:lla on toisen asteen tutkinto, ja noin 30 % korkea-asteen tutkinto. Tällaisille henkilöille pelkästään kursseilla istuminen ja tukien varassa eläminen ilman todellisia mahdollisuuksia päästä elättämään itsensä ja elämään itsenäistä elämää saattaa olla vaikeaa. Toimeentulovaikeuksien lisäksi ammatti-identiteetin menetys ja yhteiskunnallisen aseman alentuminen kun voivat heikentää myös tulijan henkistä hyvinvointia. (Schubert. 2013, 69.)

Nopealla työllistymisellä olisi positiivisia vaikutuksia myös tulijoiden kielen oppimiseen. Hujanen (2010, 232) toteaa, että ”Työpaikka on monipuolinen kielen oppimisympäristö ja oma työyhteisö tärkeä kielen omaksumiselle.” Olisikin hyvä pohtia, kuinka maahanmuuttajien työllistämistä ja kielenopiskelua saataisiin entistä paremmin yhdistettyä. Moni vastaaja aineistossa kertoi, että heitä oli työharjoittelupaikoillaan kehuttu ahkeriksi, ystävällisiksi ja hyväiksi työntekijöiksi – yhtään kertomusta negatiivisesta palautteesta työharjoittelun yhteydessä ei sisällynyt aineistoon. Tämän voisi olettaa kertovan siitä, että maahanmuuttajien työkokeilut ja kohtaamiset työpaikoilla ovat olleet pääosin positiivisia. Hyvät kokemukset maahanmuuttajataustaisen henkilön kanssa työskentelystä ovat varmasti myös omiaan hälventämään kantaväestön ennakkoluuloja tulijoita kohtaan.

Moni maahanmuuttaja joutuu myös luopumaan aiemmasta ammatistaan, koska esimerkiksi kielitaitoon liittyvät vaatimukset ovat liian korkeat, tai aiempaa koulutusta ei tunnusteta Suomessa, tai ammattitaidon tunnustaminen vaatisi mahdollisesti vuosia kestävään prosessiin lähtemistä. (Forsander 2002; Nieminen & Larja 2015.) Maahanmuuttajien asemaan työmarkkinoilla liittyy käsite inhimillinen pääoma (human capital), mihin katsotaan kuuluvaksi henkilön ammattitaito, työkokemus, koulutus, kielitaito ja muu osaaminen, mitä työmarkkinat kulloinkin vaativat. Inhimillisen pääoman teorian mukaan työmarkkinat ovat sokeita työnhakijan ominaisuuksille, jotka eivät suoranaisesti vaikuta työtehtäviin ja työssä suoriutumiseen. Usein juuri inhimillisen, tai sosiaalisen pääoman, kuten kielitaidon karttumisen, on todettu kasvattavan maahanmuuttajien tulotasoaan, ja auttavan heitä eteenpäin työmarkkinoilla. (Duncan & Trejo 2015.) Maahanmuuttajien huonoa asemaa työmarkkinoilla pyritäänkin usein selittämään juuri inhimillisen pääoman, kuten kielitaidon, puutteilla. Samoin heidän osaamisensa kärsii inflaation, koska osaamista ei tunnusteta, ja aiemman työmarkkina aseman saavuttaminen voi viedä vuosia. (Forsander 2002, 263.) Vaarana onkin, että liian korkeiden vaatimusten myötä hukataan suuri määrä tulijoiden mukanaan tuomaa osaamista ja kokemusta, mikäli keskitytään liiaksi yksittäisiin osaamisen osa-alueisiin, kuten kielitaitoon. Samalla evätään maahanmuuttajilta mahdollisuus kehittää jo olemassa olevia taitojaan.

Eräänä merkittävänä kotoutumisen esteenä voidaan aineiston perusteella pitää vähäisiä suhteita kantaväestöön. Kielen oppiminen on vaarassa jäädä hyvin teoreettiselle tasolle, mikäli sitä ei pääse harjoittamaan käytännön tilanteissa. Myös työllistymisen mahdollisuudet paranevat vahvojen sosiaalisten verkostojen avulla, sillä esimerkiksi Sitran (2017) mukaan jo noin 70 % suomalaisista työllistyy nykyisin muutoin, kuin hakemalla avointa työpaikkaa. Maahanmuuttajien

työllistymismahdollisuuksien parantamisen lisäksi olisi siis hyvä pohtia, kuinka voitaisiin tukea kantaväestön ja maahanmuuttajien välisten vuorovaikutussuhteiden kehittymistä. Hyvä esimerkki suhteellisin pienin resurssein toteutetusta kantaväestön kohtaamisen ja kielenopiskelun mahdollistavasta toiminnasta ovat kielikahvilat, joita toimii niin kirjastojen kuin erilaisten yhdistystenkin yhteydessä.

Vuorovaikutuksella ja sosiaalisilla suhteilla vaikuttikin aineiston perusteella olevan suuri merkitys elämän kokemisessa merkitykselliseksi ja kiinteämpiä suhteita kantaväestöön kaivattiin. Työ- ja elinkeinoministeriön (2017) sivuilla todetaan: ”Kotoutuminen on jatkuva, kaksisuuntainen prosessi, jossa yhteiskunta muuttuu väestön monimuotoistuessa ja maahanmuuttaja hankkii yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja sekä taitoja. Se edellyttää sitoutumista sekä maahanmuuttajilta itseltään että vastaanottavalta yhteiskunnalta.” Samoin Saukkonen (2013b, 38) kirjoittaa: ”Suomi muuttuu kun Suomeen muutetaan.” Kotoutumiseen liittyvä akkulturaatio, kulttuurien kohtaamisissa tapahtuvat muutokset vaikuttavatkin usein kohtaamisten kaikkiin osapuoliin. (Sam & Berry 2006.) Yleinen asenneilmapiiri niin kotoutujia, kuin kotoutumistakin kohtaan vaikuttaisikin olevan tärkeässä roolissa kotoutumisen onnistumisen kannalta. (ks esim. Ali & Fokkema 2015; Doerschler & Jackson 2010.) Asenteita, ja esimerkiksi yleistyvän vihapuheen roolia yhteiskunnassamme onkin pohdittu viime aikoina julkisuudessa. (ks. esim. Silvander 2015; Aalto 2017.) Helppoa ja kaikenkattavaa ratkaisua tähän ongelmaan tuskin on nopealla aikavälillä löydettävissä. Jokaisella meistä on kuitenkin mahdollisuuksia vaikuttaa positiivisesti kotoutumisen onnistumiseen arkisissa kohtaamisissa omalla käytöksellämme ja asennoitumisellamme – tarjoamalla mahdollisuuksia kielen oppimiseen, yhteisöön kiinnittymiseen ja merkityksellisten ihmissuhteiden solmimiseen.

--However, as soon as he started learning the language and understanding it, he started to feel that he is a part of the society. Now, he says, finding local friends helped him a lot, too. (15)

LÄHTEET

- Aalto, M. 2017. Papitkin saavat kuunnella entistä raaempaa vihapuhetta – maahanmuuttajia tukenut helsinkiläispappi uhkaa lähteä maasta rasismien ja vihan vuoksi. Helsingin Sanomat. 20.4.2017. Linkki: <http://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005178272.html>. (Luettu 29.4.2017.)
- Ali, S., & Fokkema, T. 2015. The importance of peers: Assimilation patterns among second-generation turkish immigrants in western europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41 (2), 260–283.
- Berry, J. W. 1990. Psychology of Acculturation. Teoksessa Berman, J.J. (toim.). *Cross-Cultural Perspectives. Current Theory and Research in Motivation*. Nebraska Symposium on Motivation. Lincoln. University of Nebraska. 201–234.
- Berry, J. W. 2006. Contexts of Acculturation. Teoksessa Sam, D.L. & Berry, J.W. *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press. 27–42.
- Borschard, M. 2012. Germany. Political Parties and the Integration Debate. Teoksessa Vit Novotny (toim.). *Opening the Door? Immigration and Integration in the European Union*. Brussels. Centre for european studies. 395–420.
- Council of Europe Survey, Final Report on the 3rd. 2014. Linguistic Integration of Adult Migrants: Policy and practice. Education Policy Division. Education Department, DGII. Strasbourg, Council of Europe. Linkki: <http://www.coe.int/en/web/lang-migrants>. (Luettu 29.4.2017.)
- Doerschler, P., & Jackson, P. I. 2010. Host Nation Language Ability and Immigrant Integration in Germany: Use of GSOEP to Examine Language as an Integration Criterion. *Democracy and Security* 6 (2), 147–182.
- Duncan, B., & Trejo, S. J. 2015. Assessing the Socioeconomic Mobility and Integration of U.S. Immigrants and Their Descendants. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 657 (1), 108–135.
- Eronen, A., Härmälä, V., Jauhiainen, S., Karakallio, H., Karinen, R., Kosunen, A., Laamanen, J.-P. & Lahtinen, M. 2014. Maahanmuuttajien työllistyminen. Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 6/2014. Työ ja yrittäjyys 6/2014. Linkki: <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Maahanmuuttajien+ty%C3%B6llistyminen+10022014.pdf>. (Luettu 12.4.2017.)
- Ersanilli, E., Koopmans, R. 2010. Rewarding Integration? Citizenship Regulations and the Socio-Cultural Integration of Immigrants in the Netherlands, France and Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2010;36, 773-791.
- Eskola, J., Karayilan, S., Kaski, T., Lehtola, T., Mäenpää, T., Nishimura-Sahi, O., Oede, A-M., Rantanen, M., Saarinen, S., Toivikko, P., Valtonen, M. & Wallin, A. 2017. Eläytymismenetelmä 2017: Ohjeita ja kokemuksia menetelmästä kiinnostuneille. Vertaisarvioinnissa oleva artikkeli käsikirjoitus. Tampere. Tampere University Press.
- Eskola, J. & Wallin, A. 2015. Eläytymismenetelmä: perusteet ja mahdollisuudet. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä. PS-kustannus. 56–69.
- Forsander, A. 2002. Työmarkkinoiden kansainvälistymiskehitys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka*. 3/2002. 260–268.
- Horsti, K. 2013. Maahanmuuttajat mediamaisemassa. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki. Gaudeamus. 301–317.

- Hujanen, K. 2010. "Vaatimuksena hyvä suomen kielen taito...". Teoksessa Huttunen, H-P, Äärilä S. (toim). Avoin suomi - kuka vastaa?: Työperusteisesta maahanmuutosta. Helsinki. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. 228–233.
- Janiskaja-Lahti, I., Liebkind, K. & Vesala, T. 2002. Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Helsinki. Gaudeamus.
- Karayilan, S., Wallin, A., Harju-Autti, R. & Eskola, J. 2017. Kielitaito, avain moneen lukkoon. Maahanmuuttajien näkemyksiä kotoutumisen onnistumiseen vaikuttavista tekijöistä. Vertaisarvioinnissa oleva artikkeli käsikirjoitus. Tampere. Tampere University Press.
- Kupiainen, J. 1994. Kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Hilasvuori, T. & Mikkola, A. Monikulttuurinen koulu ja opetus. Opetus & Kasvatus -sarja. Helsinki: Vantaan täydennyskoulutuslaitos. 26–59.
- Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386. Linkki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386#L1>. (Luettu 28.2.2017.)
- Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999. Linkki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493>. (Luettu 12.4.2017.)
- Larja, L. & Sutela, H. 2015. Ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysaste lähes samalla tasolla kuin suomalaistaustaisella – naisilla enemmän vaikeuksia työllistyä. Teoksessa Nieminen, T., Sutela, H. & Hannula, U. (toim.). Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki. Tilastokeskus. 71–82. Linkki: http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuuttelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf. (Luettu 20.4.2017.)
- Larja, L. 2017. Joka kolmas ulkomaalaistaustainen nuori samastuu sekä suomalaisuuteen että taustamaahansa. Tieto & trendit. 1/2017. Talous- ja hyvinvointikatsaus. Linkki: http://tietotrenditblogi.stat.fi/mag/admin/r/8/205/#_ga=1.234228504.704088994.1486968785. (Luettu 13.4.2017.)
- Liebkind, K. 1994. Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Liebkind K. (toim.). Maahanmuuttajat: kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki. Gaudeamus. 21–49.
- Liebkind, K., Mannila, S., Jasinskaja-Lahti, I., Jaakkola, M., Kyntäjä, E. & Reuter, A. 2004. Venäläinen, virolainen, suomalainen. Kolmen maahanmuuttajaryhmän kotoutuminen Suomessa. Helsinki. Gaudeamus.
- Malin, M. & Anis, M. 2013. Maahanmuuttajat hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P., & Säävälä, M. (toim.). 2013. Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki. Gaudeamus. 141–159.
- Manatschal, A. & Stadelmann-Steffen, I. 2014. Do Integration Policies Affect Immigrants' Voluntary Engagement? An Exploration at Switzerland's Subnational Level. Journal of Ethnic and Migration Studies, 2014. Vol. 40, No. 3. Routledge. 404–423.
- Martikainen, T., Saari, M. & Korkiasaari, J. 2013. Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P., & Säävälä, M. (toim.). Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki. Gaudeamus. 23–54.
- Martikainen T., Saukkonen P. & Säävälä M. 2013. Suomi muuttuu kun Suomeen muutetaan. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P., & Säävälä, M. (toim.). Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki. Gaudeamus. 13–19.
- Mäkelä, Klaus 1990: Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus. 42–61.
- Nieminen, T. & Larja, L. 2015. Suomen ja Ruotsin kielitaito vähintään keskitasoa kolmella neljästä ulkomaalaistaustaisesta. Teoksessa Nieminen, T., Sutela, H. & Hannula, U. (toim.). Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki. Tilastokeskus. 43–54. Linkki:

http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf. (Luettu 20.4.2017).

Novotný, V. (toim.) 2012. *Opening the Door? Immigration and Integration in the European Union*. Brussels. Centre for european studies.

Opetushallitus. 2017a. Määräykset ja ohjeet 2012:1. Aikuisten maahanmuuttajien kotoutuskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2012. Linkki: http://www.oph.fi/download/139342_aikuisten_maahanmuuttajien_kotoutuskoulutuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2012.pdf. (Luettu 20.4.2017.)

Opetushallitus. 2017b. Linkki: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/kieli-_ja_kulttuuriryhmat/maahanmuuttajataustaiset_oppilaat. (Luettu 28.2.2017.)

Perhoniemi, R. & Jasinskaja-Lahti, I. 2006. *Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus vuosilta 1997–2004*. Helsinki. Helsingin kaupungin hankintakeskus.

Pitkänen, P., Kalekin-Fishman, D. & Verma, G. 2002. *Education and Immigration: Settlement Policies and Current Challenges*. London: Routledge.

Raatikainen, P. 2005. Ihmistieteet–tiedettä vai tulkintaa? Teoksessa Meurman-Solin, A. & Pyysiäinen, I. (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsinki. Gaudemus. 39–61.

Rasikangas, J. 2013. *Maahanmuuttajien asuminen ja alueellinen sijoittuminen*. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P. & Säävälä, M. *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki. Gaudeamus. 123–140.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus. (Luettu 19.4.2017.)

Sam, D. L. 2006. *Acculturation: Conceptual Background and Core Components*. Teoksessa Sam, D. L., & Berry, J. W. (edit.). *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press. 11–26.

Sam, D. L., & Berry, J. W. (toim.). 2006. *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Saukkonen, P. 2013a. *Erilaisuuksien Suomi: Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot*. Helsinki. Gaudeamus.

Saukkonen, P. 2013b. *Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka*. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P., & Säävälä, M. *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki. Gaudeamus. 81–97.

Schubert, P. 2013. *Kotoutumisen psykologiaa*. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä (toim.). *Olemme muuttaneet-ja kotoudumme: maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä*. Helsinki. Väestöliitto. 63–77.

Silvander, L. 2015. *Kasvottoman vihapuheen yleistymisen kuormittaa suojelupoliisia*. Yle. Kotimaa. 21.5.2015. Linkki: <http://yle.fi/uutiset/3-8394250>. (Luettu 29.4.2017.)

Sitra. 2017. *Vain joka neljäs suomalainen työllistyy avointa työpaikkaa hakemalla*. Linkki: <https://www.sitra.fi/uutiset/vain-joka-neljas-suomalainen-tyollistynyt-avointa-tyopaikkaa-hakemalla/>. (Luettu 28.4.2017.)

Sue, D. W. & Sue, D. 1990. *Counseling the Culturally Different. Theory and Practice*. New York. John Wiley & Sons.

Sutela, H. & Larja, L. 2015. *Ulkomaalaistaustaisessa väestössä paljon korkeasti ja paljon matalasti koulutettuja*. Teoksessa Nieminen, T., Sutela, H. & Hannula, U. (toim.). *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja*

hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki. Tilastokeskus. 29–42. Linkki:
http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuuttelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf. (Luettu 29.4.2017.)

Tilastokeskus 2017. Maahanmuuttajat väestössä. Linkki:
http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa#_ga=1.193000424.433806086.1491303116. Linkki: <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa.html>. (Luettu 28.4.2017.)

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2017. Maahanmuuttajien kotouttaminen edellyttää yhdenvertaisuutta ja yhteistyötä. Linkki: <http://tem.fi/maahanmuuttajien-kotouttaminen>. (Luettu 28.4.2017.)

UN. 2017. Linkki: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2016/01/244-million-international-migrants-living-abroad-worldwide-new-un-statistics-reveal/>. (Luettu 4.4.2017.)

Uskonnonvapauslaki 6.6.2003/453. Linkki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030453>. (Luettu 28.2.2017.)

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Linkki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>. (Luettu 26.4.2017.)

Verkuyten, M. 2016. The Integration Paradox: Empiric Evidence from the Netherlands. *American Behavioral Scientist*, 60(5-6), 583–596.

Wallin, A., Helenius, J., Saaranen-Kauppinen, A. & Eskola, J. 2015. Eläytymismenetelmän ensimmäiset kolme vuosikymmentä: menetelmällisestä erikoisuudesta vakiintuneeksi tutkimusmetodiksi. *Kasvatus* 46 (3), 247–259.

Wihtol de Wenden, C. 2012. France. Unresolved Controversies Facing a Country with a Long History of Immigration. Teoksessa Vit Novotny (toim.). *Opening the Door? Immigration and Integration in the European Union*. Brussels. Centre for european studies. 199–220.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Linkki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>. (Luettu 26.4.2017.)

TAULUKKO 1 Aineiston pää- ja alateemat. Suluissa maininnat yhteensä. (A=edesauttava, B=estävä)

KIELI (103) A: 62 B: 41	TYÖ (75) A: 46 B: 29	KOULUTUS (50) A: 44 B: 6	IHMISSUHDE (40) A: 19 B: 21	BYROKRATIA (33) A: 15 B: 18	MUUT (41) A: 13 B: 28
Kielikurssi (42)	Saa töitä (15)	Pääsee opiskelemaan (17)	On verkostoja (19)	Byrokrania edesauttava (11)	Pitkä odotus (9)
Kielitaidon kehittyminen (19)	Ei saa töitä (14)	Haluaa opiskella (6)	Ei verkostoja (12)	Byrokrania estävänä (15)	Masennus, turhautuminen (5)
Puutteellinen kielitaito/ vaikea kieli (36)	Toivoo saavansa töitä/ haluaa vaihtaa alaa (16)	Kotoutumiskoulutus, kulttuuri, työelämä tieto (11)	Vaikeudet lähestyä suomalaisia (9)	Oleskelulupa (7) (sis. 3 on, 2 ei, 1 epävarma, 1 viisumi)	Henkilökohmainen ominaisuus (27) (sis. 13 positiivista, 14 negatiivista)
Kurssin, koutoutumissuunnitelman taso (6) (sis. 4 huono, 2 hyvä)	Kovat kielitaito vaatimukset työssä (9)	Koulutus kotimaassa (7) (sis. 4 hyvä, 3 riittämätön)			
	Aiempi työkokemus (10)	Rutiinia, merkitystä elämään (5)			
	Työharjoittelu (6)	Harrastus (4)			
	Epäreilu kohtelu (5)				

TAULUKKO 2 Analyysin ulkopuolelle jätetyt teemat. (Suluissa maininnat yhteensä).

Analyysin ulkopuolelle jätetyt (55)

Englanti	(3)
Puoliso (sisältää 1 ero)	(13)
Kulttuurisokki	(1)
Ex kotimaa/ex perhe, koti-ikävä (sisältää 1 positiivinen)	(5)
Sää	(9)
Asunto on/ei (sisältää 4 positiivista, 2 negatiivista)	(6)
Suomi rauhallinen, hyvä maa	(6)
Laki (sisältää 2 rikosta)	(5)
Sairaus	(1)
Raha (sisältää 1 positiivinen, 2 negatiivinen)	(3)
Uskonto	(1)
Rasismi	(2)

Kielitaito, avain moneen lukkoon

Maahanmuuttajien näkemyksiä kotoutumisen onnistumiseen vaikuttavista tekijöistä

Sanna Karayilan & Anna Wallin & Raisa Harju-Autti & Jari Eskola

Johdanto

Ihmisten liikkuvuus maailmanlaajuisesti on lisääntynyt useista eri syistä. YK:n arvion mukaan vuonna 2015 oman synnyinmaansa ulkopuolella eli noin 244 miljoonaa ihmistä (UN 2017). Suomessa ulkomaalaistaustaisen väestön osuus on kasvanut 0,8 prosentista 6,2 prosenttiin vuosina 1990–2015 (Tilastokeskus 2017). Kotoutumiseen tarvittavat resurssit ja kotouttamiselle asetetut vaatimukset ovatkin muuttuneet vuosien saatossa tulijamäärien kasvaessa. Ensimmäisten muutaman sadan hengen erinä hallitusti Suomeen saapuneiden chileläisten ja vietnamilaisten pakolaisten (Railo 2012, 425–426) kotoutumisprosessi on varmasti eronnut suuresti nykypäivän kotoutujien kokemuksista. Kotoutujien määrällisen kasvun lisäksi tulijoiden joukko on yhä heterogeenisempää; kotoutettavien koulutukselliset, tiedolliset, taidolliset, etniset ja uskonnolliset taustat ovat yhä monimuotoisempia, minkä lisäksi osa tulijoista on saattanut joutua käymään läpi hyvinkin traumaattisia kokemuksia. (Tiilikainen 2007.)

Tulijoiden heterogeenisuudesta huolimatta hyvän kotoutumisen määritelmät ja vaatimukset kuvataan suhteellisen samankaltaisina lähteestä riippumatta. Useimmiten korostetaan kielitaidon, työllistymisen tai muun aktivoitumisen, sekä sosiaalisten verkostojen tärkeyttä. (esim. Laki kotoutumisen edistämisestä 2017; Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999; Opetushallitus 2017; Alitolppa-Niitamo & Fågel & Säävälä 2013.) Tästä yksimielisyydestä huolimatta yleisesti puhutaan kotoutumiseen liittyvistä vaikeuksista. Valitettavan usein hyvän kotoutumisen tärkeys paljastuukin vasta epäonnistuneita integraatioprosesseja tarkasteltaessa. Epäonnistunut kotoutuminen on aina yksilöllinen tragedia, mutta sillä on usein myös yksilöä laajempia yhteiskunnallisia vaikutuksia, kuten on nähty esimerkiksi Ranskassa muslimien rajuina mielenilmauksia ja Saksassa turkkilaisten maahanmuuttajien jäämisessä kielitaidottomina yhteiskunnan ulkopuolelle. (ks. esim. Borchard 2012; Wihtol de Wende 2012.)

Maahanmuuton tärkein motiivi on usein henkilökohtainen: tavoitteena on parantaa tulijan elämäntilannetta sosiaalisesti, taloudellisesti tai turvallisuustilanteen suhteen. Näistä motiiveista huolimatta suuri osa tulijoista kohtaa haasteita kahden tai useamman kulttuurin yhdistämisessä. (Sam & Berry 2006, 2; Schubert 2013, 64.) Tulijoiden yksilölliset, sosioekonomiset ja psykologiset tekijät (Schubert 2013, 64) sekä se, kuinka kulttuurien yhdistäminen onnistuu, vaikuttavat kotoutumisen onnistumiseen. Kulttuurien kohtaamisesta johtuvia muutoksia kutsutaan **akkulturaatioksi**. Muutoksia voi tapahtua vain vuorovaikutuksen toisessa osapuolella, mutta yleistä on, että kohtaamiset vaikuttavat

jollain tasolla molemmin puolin. (Sam & Berry 2006.) Henkilön omaksuma **akkulturaatioasenne** kuvastaa puolestaan sitä, kuinka hän suhtautuu kahden (tai useamman) kulttuurin kanssa elämiseen (Berry, Kim, Power, Young & Bujaki 1989). Akkulturaatioasenteen vaikutukset näkyvät siinä, missä määrin yksilö haluaa pitäytyä omassa, aikaisemmassa identiteetissään ja kulttuurissaan, ja kuinka paljon hän on valmis olemaan kontaktissa valtaväestön kanssa, ja omaksumaan heidän tapojaan (Berry 2006, 33–38).

Sopeutuessaan elämään useamman kulttuurin kanssa, henkilö voi valita neljän akkulturaatiostrategian väliltä: assimilaatio, integraatio, separaatio ja marginalisaatio. **Assimilaatiostrategian** valinnut henkilö haluaa sulautua valtaväestöön, ja häivyttää alkuperäisen kulttuurinsa, kun taas **integraatiossa** tulija omaksuu samanaikaisesti sekä uutta kulttuuria, että säilyttää omaansa. **Separaatiossa** henkilö pitäytyy tiukasti omassa kulttuurissaan, ja vastustaa uuden kulttuurin omaksumista. **Marginalisaation** valinnut tulija ei taas koe omakseen sen paremmin omaa, kuin valtaväestönkään kulttuuria, ja saattaa tämän vuoksi olla vaarassa jäädä kokonaan vallitsevan järjestelmän ulkopuolelle. (Berry 1984, 2006, 33–38.) Riippumatta tulijan valitsemasta strategiasta, kulttuurien yhdistämisen onnistumisella tai epäonnistumisella on aina vaikutuksensa myös kotoutumiseen (Liebkind 1994, 25–29; Sam & Berry 2006).

Akkulturaatiostrategiat voidaan tunnistaa myös eri maiden **kotouttamispolitiikoista**. Esimerkiksi Ranskassa kotouttamisessa on suosittu assimilaatiota, eli sulauttamispolitiikkaa, kun taas Britanniassa ja Ruotsissa kotouttaminen on perustunut multikulturalismiin, eli integraation periaatteelle. Kotouttamispolitiikat elävät myös kaiken aikaa ajassa, ja maiden sisäisen politiikan suuntaviivat saattavat ajoittain muuttua. Euroopassa on viime vuosina alettu kritisoida yhä enemmän multikulttuurista politiikkaa, ja korostaa maahanmuuttajien sopeutumista ja sulautumista valtakulttuuriin. (Saukkonen 2013b, 81–90.) Suomalainen kotouttamispolitiikka on suhteellisen lyhyestä maahanmuuton historiasta huolimatta muotoutunut intergraatiostrategiaa kannattavaksi, ja maahanmuuttajien oman kulttuurin ylläpitoa tukevaksi - ainakin puheen tasolla (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386; Opetushallitus 2017; Saukkonen 2013a; Uskonnonvapauslaki 6.6.2003/453). Vaikka suomalaista maahanmuutosta käytävää keskustelua leimaa usein stereotyyppinen ajattelu maahanmuuttajista vain kouluttamattomina pakolaisina (Railo 2012, 443), voidaan Suomi myös lukea yhdeksi vähemmistöihin, ja niiden kulttuuriin oikeuksiin myönteisimmin suhtautuvaksi, multikulttuurista politiikkaa harjoittavaksi maaksi Euroopassa MCP, Multiculturalism Policy index:n perusteella (Saukkonen 2013a, 116–119).

Ilmiönä siirtolaisuus ei ole uusi. Ihmiset ovat muuttaneet eri syistä maasta toiseen kautta ihmiskunnan historian (Martikainen & Saari & Korkiasaari 2013, 23; Oudenhoven 2006, 163; Sam & Berry 2006, 1), ja myös tutkimusta siirtolaisista ja heidän kotoutumisestaan on tehty maailmanlaajuisesti paljon. Integraatiota voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta, kuten taloudellisesta, sosiaalisesta ja terveydellisestä näkökulmasta. Kotoutumisen astetta voidaan mitata monien erilaisten muuttajien tai niiden yhdistelmien avulla. Kotoutumisen onnistumista voidaan määrittää muun muassa työllisyyden, tulojen, kielitaidon, terveyden, ihmis- ja perhesuhteiden, etnisten ryhmien rajat ylittävien suhteiden, kansallisuuden ja äänestysaktiivisuuden avulla. (Doerschler & Jackson 2010; Ersanilli & Koopmans 2010; Yaya 2013, 696.)

Siirtolaisuuden syyt ja siirtolaisiksi päätyvien ihmisten taustat muuttuvat kuitenkin kaiken aikaa, kuten myös vastaanottavien maiden tilanteet. 1970- ja 1980-luvuilla olosuhteet Suomessa, sekä tänne saapuvien maahanmuuttajien tilanteet ja määrät olivat

aivan toisenlaiset kuin nykypäivänä. (Pitkänen & Kalekin-Fishman & Verma 2002, 56; Railo 2012.) Tästä syystä uudelle, aiheeseen liittyvälle tutkimustiedolle on jatkuvasti tarvetta, jotta sekä tulijat että vastaanottavat yhteisöt hyötyisivät mahdollisimman paljon toisistaan, ja toisaalta aiheuttaisivat mahdollisimman vähän ongelmia toisilleen.

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna maahanmuuttajien kotoutumisen tutkiminen on tärkeää, koska maahanmuuttajien asema Suomen työmarkkinoilla on osoittautunut epävakaa vielä useammankin vuoden oleskelun jälkeen. Lisäksi maahanmuuttajien työttömyysaste on pysynyt kantaväestöä korkeampana taloudellisesta tilanteesta riippumatta. Vaikuttaa siltä, että niin Suomessa kuin useassa muussakin jälkiteollisessa maassa maahanmuuttajat ovat taloudellinen puskuri, jota voidaan käyttää tasaamaan työvoiman tarvetta taloudellisissa muutoksissa. (Forsander 2003.) Tosin eräs maahanmuuttajien työllisyyslukuihin vaikuttava tekijä, naisten alhainen työllisyys, jää usein vähemmälle huomiolle. Vuonna 2014 tehdyn tutkimuksen (Nieminen, Sutela & Hannula 2015) mukaan ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysluvut olivat vain muutaman prosenttiyksikön heikompia kuin suomalaisten, kun taas ulkomaalaistaustaisten naisten luvut eroavat suomalaisista 17 %. Ulkomaalaistaustaisten naisten alhaisiin työllisyyslukuihin on katsottu vaikuttavan heidän huomattavan aikainen perheellistymisensä. Eräänä syynä maahanmuuttajien hankaluuksiin suomalaisilla työmarkkinoilla on myös nähty suhteellisen myöhään, vasta 1990-luvulla, tapahtunut käänne maahanmuuton lisääntymisessä. Ennen 1990-lukua Suomesta lähti enemmän työvoimaa ulkomaille kuin päinvastoin. Historiamme alhaisen maahanmuuton maana on voinut osaltaan vaikuttaa siihen, että maahanmuuttajat on työmarkkinoilla koettu ennemminkin taakkana kuin resurssina. (Forsander 2003; Railo 2012.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella maahanmuuttajien käsityksiä siitä, millaiset tekijät ovat yhteydessä kotoutumisen onnistumiseen tai epäonnistumiseen. Tutkimuksen taustalla on kysymys siitä, miksi kotoutumisen suhteellisen yksiselitteisistä, ja eri osapuolten samansuuntaisesti määrittelemistä tavoitteista ja vaatimuksista huolimatta kotoutumisessa kohdataan niin usein haasteita. Tarkastelemalla kotoutumiseen liitettyjä merkityksiä ja käsityksiä, tutkimuksella pyritään avaamaan tulevia tutkimustarpeita sekä kehittämään kotoutumisprosessia paremmin maahanmuuttajien tarpeita vastaavaksi.

Tutkimusaineisto, -menetelmät ja analyysi

Tutkimusaineisto (N=123) kerättiin eläytymismenetelmällä joulukuussa 2016 Tampereella ja Helsingissä kotoutumiskoulutuksissa ja kielikahviloissa, sekä sähköisellä lomakkeella maahanmuuttajien asioihin keskittyvien Facebook-sivustojen välityksellä. Vaikka kotoutumista ja maahanmuuttajia on tutkittu maailmanlaajuisesti paljonkin eri konteksteissa, eläytymismenetelmällä tehtyä maahanmuuttoon ja kotoutumiseen liittyvää tutkimusta ei juurikaan ole. Eläytymismenetelmän käyttö tutkimuksessa on yleisesti ottaen harvinaista Suomen ulkopuolella (ks. Wallin ym. 2015). Tässä tutkimuksessa eläytymismenetelmä valittiin aineistonkeruumenetelmäksi, koska kotoutumista ja siihen liitettäviä tekijöitä haluttiin tarkastella tarjoamalla vastaajille mahdollisuuden vapaasti käyttää mielikuvitustaan sekä ilmaista näkemyksensä, mielikuvansa ja kokemuksensa ilman esimerkiksi lomaketutkimuksen strukturoitua rakennetta tai haastattelutilanteen vuorovaikutustilannetta. Tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita vastaajien näkemyksistä, ei niinkään henkilökohtaisista kokemuksista. Eläytymismenetelmän tarinallinen luonne sekä eläytyminen kuvitteellisen henkilön kautta tarjosi vastaajille mahdollisuuden etäännyttää itsensä aiheesta niin halutessaan. Ilmaisu oli vapaata myös kasvokkaisen

vuorovaikutustilanteen asettamasta paineesta tai omien, mahdollisesti traumaattistenkin kokemusten tuomasta tunnelatauksesta. Eläytymismenetelmää kuvataan tarkemmin artikkelissa nro: 2. (ks. Eskola ym. 2017).

Aineiston keräämisessä käytettiin kahta erilaista, positiivista ja negatiivista kehyskertomusvariaatiota, joissa muuttavana tekijänä oli kotoutumisen onnistuminen ja epäonnistuminen. Taustatekijöinä vastaajilta kysyttiin myös tulosyytä ja maassa oleskeluaikaa. Kehyskertomukset tarjottiin vastaajille sekä suomen- että englanninkielisinä, ja vastaajat saivat itse päättää, kummalla kielellä vastaavat. Käytetyn kielen osalta vastaukset jakautuivat suhteellisen tasaisesti: kaikista vastauksista 69 oli suomeksi, ja 54 englanniksi. Kehyskertomukset pyrittiin muotoilemaan lyhyiksi ja selkeiksi kummallakin kielellä, jotta sekä kertomuksen sisällön ymmärtäminen, että vastaaminen olisi mahdollista myös puutteellisella kielitaidolla. Kertomuksen henkilö (Ujel) nimettiin mahdollisimman neutraalisti, jotta se ei herättäisi etnisyyteen tai sukupuoleen viittaavia mielikuvia.

Positiivinen kertomus: *Ujel on saapunut Suomeen vuosi sitten. Hänen kotoutumisensa on onnistunut hyvin. Kerro, mitä on tapahtunut. / Ujel has arrived to Finland one year ago and the integration process has been successful. Tell what has happened.*

Negatiivinen kertomus: *Ujel on saapunut Suomeen vuosi sitten. Hänen kotoutumisensa ei ole onnistunut. Kerro, mitä on tapahtunut. / Ujel has arrived to Finland one year ago and the integration process has not been successful. Tell what has happened.*

Kerätyt vastaukset erosivat huomattavasti pituutensa puolesta; lyhyimmät vastaukset olivat muutaman sanan mittaisia, pisimmät kahden A4-liuskan mittaisia. Aineisto litteroitiin ja kerättiin Exceliin, missä aineistoa myös jatkossa järjesteltiin ja analysoitiin. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä noin 30 sivua (fontti Calibri, fonttikoko 11). Kerätyistä kokonaisuudesta jätettiin analyysin ulkopuolelle 13 vastausta, jotka eivät vastanneet varsinaiseen kysymykseen, tai olivat muuten puutteellisia, jolloin tarkemman analyysin piiriin jäi 110 vastausta.

Vastauksia kerättiin kahdeksassa eri paikassa ja sähköisen kyselylomakkeen avulla. Jokaiselle kyselypaikalle tai ryhmälle annettiin vastauksia koodatessa oma etuliite, minkä mukaan vastaukset olivat tarvittaessa identifioitavissa tiettyyn suorituspaikkaan. Etuliitteen perään lisättiin vastauksiin juokseva numero. Aineistoa lähdettiin analysoimaan aineistolähtöisen teemoittelun avulla ja pääteemat muodostettiin voimakkaimmin esiin nousevien aihealueiden mukaisesti. Vastauksissa esiintyneet kotoutumiseen liittyvät tekijät luokiteltiin kuuteen pääteemaan; kieli, työ, koulutus (tai muu aktiviteetti), ihmissuhde, byrokratia, muut (ks. taulukko 1). Aineistosta tehtiin vertailuja kahden eri kehyskertomuksen välillä, eri kielisten kertomusten välillä, keräyspaikkojen ja vastaajaryhmien välillä, sekä vastaajien ilmoittamien taustamuuttujien (tulosyy, oleskeluaika) välillä.

Kielitaitoon ja työllistymiseen liittyvät osa-alueet olivat aineistosta helposti havaittavissa, ja viittauksia näihin oli määrällisesti eniten. Myös koulutukseen, ihmissuhteisiin, sekä byrokratiaan liittyviä mainintoja löytyi vastauksista paljon. Näiden viiden pääluokan lisäksi aineistosta löytyi paljon teemoja, jotka eivät muodostaneet yksinään suurempaa kokonaisuutta tai keränneet suurta määrää viittauksia. Näitä teemoja varten luotiin analyysiin teema *muut*. Teemojen määrällisen esiintymisen kartoitusta

vaikeutti tarinoiden monitulkintaisuus sekä se, että sama asia saattoi esiintyä yhdessä vastauksessa useamman kerran, tai samassa vastauksessa sekä kotoutumista edistävänä, että estävänä tekijänä. Huomattavaa onkin, että sekä analyysi että laskelmat ovat tutkijan konstruktioita, johon tutkimustehtävä, sekä tutkijan intressit vaikuttavat. Tarkkoja ohjeita laskelmille ei ole, vaan laskelmat voivat perustua tiettyjen sanojen tai termien esiintymistiheyteen, mihin oman haasteensa tuovat esimerkiksi synonyymit, kiertoilmaisut, ironia, sekä se, että sama sana voi esiintyä erilaisessa muodossa, yhteydessä tai merkityksessä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

TAULUKKO 1 Aineiston pää- ja alateemat. (A=edesauttava, B=estävä)

KIELI (103)	TYÖ (75)	KOULUTUS (50)	IHMISUHDE (40)	BYROKRATIA (33)	MUUT (41)
A: 62 B: 41	A: 46 B: 29	A: 44 B: 6	A: 19 B: 21	A: 15 B: 18	A: 13 B: 28
Kielikurssi (42)	Saa töitä (15)	Pääsee opiskelemaan (17)	On verkostoja (19)	Byrokrania edesauttava (11)	Pitkä odotus (9)
Kielitaidon kehittyminen (19)	Ei saa töitä (14)	Haluaa opiskella (6)	Ei verkostoja (12)	Byrokrania estävänä (15)	Masennus, turhautuminen (5)
Puutteellisen kielitaito/vaikea kieli (36)	Toivoo saavansa töitä/haluaa vaihtaa alaa (16)	Kotoutumis-koulutus, kulttuuri, työelämäieto (11)	Vaikeudet lähestyä suomalaisia (9)	Oleskelulupa (7) (sis. 3 on, 2 ei, 1 epävarma, 1 viisumi)	Henkilökohtainen ominaisuus (27) (sis. 13 positiivista, 14 negatiivista)
Kurssin, kotoutumissuunnitelman taso (6) (sis. 4 huono, 2 hyvä)	Kovat kielitaitovaatimukset työssä (9)	Koulutus kotimaassa (7) (sis. 4 hyvä, 3 riittämätön)			
	Aiempi työkokemus (10)	Rutiinia, merkitystä elämään (5)			
	Työharjoittelu (6)	Harrastus (4)			
	Epäoikeudenmukainen kohtelu (5)				

Eläytymismenetelmällä kerätystä aineistosta on tarkoituksena etsiä eroja eri kertomusvariaatioiden vastausten väliltä, eli kartoittaa sitä, kuinka kertomuksessa varioitu muuttuja vaikuttaa vastauksiin. Tässä tutkimusaineistossa suuri osa vastauksista kuitenkin sisälsi sekä kotoutumista edesauttavia että estäviä tekijöitä kertomusvariaatiosta riippumatta, jolloin variaation vaikutuksen selvittäminen ei osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi. Aineistossa esiintyi myös ristiin vastattuja kertomuksia, eli kertomuksia, joissa positiivisessa versiossa oli kuvattu estäviä tekijöitä ja negatiivisessa versiossa edesauttavia tekijöitä.

Tulokset

Tyypillinen juoni kertomuksissa noudatti samankaltaista kaavaa kautta linjan riippumatta kehyskertomusvariaatiosta tai siitä, oliko vastaaja vastannut kehyskertomukseen ”oikein”, eli kirjoittanut kotoutumista edesauttavista tekijöistä positiivisessa kertomuksessa, tai estäviä tekijöistä negatiivisessa kertomuksessa. Versiosta riippumatta tyypillinen juoni kertomuksissa oli usein seuraavanlainen: Ujel saapuu Suomeen kielitaidottomana, hänellä ei ole ystäviä eikä työtä. Hän pääsee kielikoulutukseen, oppii suomen kieltä (vaikka oppiminen on haastavaa), sekä maan kulttuuria, minkä seurauksena saa ystäviä ja töitä. Variaatiosta riippumatta, kielitaito nähtiin usein avaimena, jonka avulla päästiin sisään niin yhteisöön kuin työelämääinkin.

Tyypillinen positiivinen tarina Ujelin kotoutumisesta kertoo hänen päässeen kielitai kotoutumiskoulutukseen, missä hän oppii kieltä ja saa tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja työelämästä. Koulutuksen, ja siellä opitun kielitaidon myötä Ujel tutustuu ihmisiin, sekä toisiin opiskelijoihin, että suomalaisiin. Tämän seurauksena Ujelin yksinäisyys ja ulkopuolisuuden tunne helpottuvat, ja joissain tarinoissa koulutus, sekä uudet, opitut taidot tekivät hänestä myös rohkeamman. Hankitun kielitaidon avulla Ujel löytää joko työ- tai opiskelupaikan, ja tuntee itsenäistyvänsä sekä tulevansa tiiviimmäksi osaksi yhteiskuntaa.

Tyypillisessä negatiivisessa tarinassa Ujel ei saa tarpeeksi ulkopuolista apua, tai hänen omat henkilökohtaiset ominaisuutensa estävät häntä hakeutumasta koulutukseen, missä hän voisi oppia kieltä ja paikallista kulttuuria. Ujelin kielitaito ja paikallistuntemus jäävät heikoksi, minkä vuoksi hän ei kykene solmimaan ihmissuhteita, eikä työllistymään. Negatiivisessa tarinassa Ujelin elämää leimaa kaikkiin elämän osa-alueisiin liittyvä ulkopuolisuuden tunne.

Kielitaito oli voimakkain yksittäinen asia, joka tuli esiin aineiston vastauksista kautta linjan; kaikista 110:sta vastauksesta kielitaito tai kielikurssi mainittiin jollain tavoin 75:ssä vastauksessa. Kielitaidon korostuminen vastauksissa ei ole yllättävä, sillä sen merkitys kotoutumiselle on todettu monissa tutkimuksissa (ks. esim. Dorchler & Jackson 2010). Kielitaidolla on suuri merkitys ihmisen identiteetille sekä elämässä selviytymiselle. Henkilön asema on voinut kotimaassaan olla hyvinkin korkea, mutta uudessa maassa kielitaidottomana ja ilman verkostojaan hänestä tulee helposti ”ei-kukaan”, jolla ei ole kunnollisia mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä. (ks. Hamara 2015.): *At home had a decent work and a respective but not in Finland.* (D4) Heikko kielitaito voi aiheuttaa myös stressiä vuorovaikutustilanteissa, joihin liittyy varsinaisen verbaalisen kielitaidon lisäksi myös uusi, erilainen tapa käyttää eleitä, ilmeitä ja kehonkieltä (Schubert 2013, 66).

Kieleen liittyvien asioiden vaikutus kotoutumiseen mainittiin koko aineistossa 62 kertaa edistävänä ja 41 kertaa estävänä. Kielitaito esiintyi lähes yhtä yleisesti kaikkien vastaajaryhmien vastauksissa erilaisista keräyspaikoista riippumatta. Koska kielitaidon

hankkimiseen koettiin liittyvän niin usein haasteita, muutamassa vastauksessa ehdotettiin ratkaisuksi jopa englannin kielen virallistamista suomen ja ruotsin rinnalle. *Full fluency in Finnish is a challenge and he thinks government should declare English as an official language alongside Finnish and Swedish, it will greatly help the locals and the foreigners remove the communication gap.* (I9)

Työ ja kielitaito liitettiin vastauksissa usein yhteen. Puutteellisen kielitaidon katsottiin estävän, tai ainakin hidastavan Ujelin työllistymistä. Hän joutui usein myös tinkimään unelma-ammattistaan vajaan kielitaitonsa vuoksi. Joissain kertomuksissa Ujel harkitsi alan vaihtoa, tai oli jo valinnut itselleen uuden ammatin, jota tavoitella, koska hänen aikaisemmassa ammatissaan, tai toiveammattissaan oli vastaajan mielestä liian korkeat kielivaatimukset. --*Täällä haluan vaihtaa ammattii, koska tosi vaikea saada sihteerin työpaikkaa ilman korkeaa suomen kielen tasoa. Sen takia mun unelmani nyt päästä ammatti koulutukseen myyjän alalla.* (A7) Joissain kielitaidon ja työn yhteyttä käsitelleissä vastauksissa saattoi aistia turhautumista, sekä tuntemuksia siitä, että Ujelin kohtelu työmarkkinoilla oli epäreilua hänen heikon kielitaitonsa vuoksi. --*He also met at snow job an American who told his occupation is molecular biologist, but he was not able to find other job than snow jobs within seven years and with fairly well Finnish skills.* (D4) Näitä tarinoita löytyi useampi eteenkin sähköisistä vastauksista. Sähköisten vastausten joukossa oli myös aineiston oikeastaan ainoa rasistisia kokemuksia kuvaava tarina (I8), missä Ujelin kerrottiin olleen raketitieteilijä, mutta Suomessa liian tumma lähes kaikkeen. Myös seuraava vastaus kuvaa hyvin pessimistisesti korkeasti koulutetun ulkomaalaisen mahdollisuuksia saada Suomessa koulutustaan ja kokemustaan vastaavaa työtä:

Although Ujel was granted a residence permit and has valuable academic and work experience, Ujel cannot get a job due to his (intermediate) level in Finnish not being acceptable for companies. As he has to reach fluency to be considered on an equal footing with Finns, Ujel cannot find a job other than ferry-cleaner. (I14)

Vastausten perusteella Suomessa oleskelun pituus näytti vaikuttavan siihen, kuinka vastaajat kokivat mahdollisuutensa työmarkkinoilla. Verrattain vähän aikaa Suomessa olleet vastaajat (16 vastaajaa ilmoitti oleskelunsa pituudeksi alle vuoden, ja 62 vastaajaa 1-5 vuotta) tiedostivat heikon kielitaitonsa yhteyden vaikeuksiinsa työmarkkinoilla: --*after knowing to speak finish well and write as well then I will be able to look for employment here* (B9). Kielitaidon tärkeän merkityksen tiedostamisesta huolimatta alle kuusi vuotta Suomessa asuneiden vastauksista ei havaittu samanlaista katkeroitumista ja turhautumista vallitsevaa järjestelmää ja suomalaista yhteiskuntaa kohtaan, kuin pidempään, 6–10 vuotta (n=26) Suomessa asuneiden vastauksista.

--- *The people from the TE office didnt really care about him, everything took so long and he felt like no one wants him in this country anyways. Thats why he didnt even try to adapt and integrate.* --- (I1)

Maahanmuuttajan sopeutuminen uuteen yhteisöön noudattaa aina omaa yksilöllistä polkuaan, mutta integraatioprosessista on voitu löytää myös samankaltaisia, yksilöstä riippumattomia vaihteita. Useamman vuoden kestävässä alkuvaiheessa maahanmuuttajan motivaatio ja halu sopeutua uuteen ympäristöönsä on usein korkeimmillaan, ja kiinnostus uutta kieltä ja kulttuuria kohtaan on tässä vaiheessa suurinta. Vierauden tunne ja

vastustusvaihe tulevat esiin yleensä vasta useamman vuoden oleskelun jälkeen. (Schubert 2013, 64–65.) Tämän tiedon valossa vaikuttaakin luonnolliselta, että oleskelunsa alkuvaiheessa olevat henkilöt näkevät tulevaisuutensa hieman valoisampana kuin pidempään maassa asuneet, ehkä jo kotoutumisensa vastustusvaiheeseen siirtyneet henkilöt.

Joistain työhön liittyneistä vastauksista tuli esiin myös pelko siitä, että oma aiemmin koulutuksen tai kokemuksen kautta hankittu ammattitaito häviää, koska sitä ei pääse Suomessa käyttämään. ---*Minä unohdin pikkuhiljaa minun ammattitaidon koska ei käytyä, sen on surullinen.* (D17) Vaikka kielitaito nähtiin useimmiten työllistymistä hidastavana, tai estävänä tekijänä, osassa tarinoita kielitaito puolestaan edesauttoi Ujelin työllistymistä: *Ujel opiskeli suomen kieli kursilla ja kotona.---sitten hän etsii työpäikä hyvän palkan kanssa.* (I21).

Tarinoissa maahanmuuttajien suhtautuminen **koulutukseen** oli kaksijakoista. Toisaalta monet olivat hyvin tyytyväisiä päästessään koulutukseen, ja vastaajat vaikuttivat arvostavan suomalaista koulutusjärjestelmää. Koulutuksen nähtiin myös tarjoavan uusia mahdollisuuksia tulevaisuudessa. ---*Toivottavasti tulevaisuudessa on mahdollisuus saada ammattikoulutus ja minun unelmaammatti, sitten olen tosi iloinen ihminen---* (A1) ---*Koulutusjärjestelmä täällä on erittäin hyvä.*--- (A8). Toisaalta jotkut koulutuksen vastauksissaan esiin tuoneet henkilöt olivat turhautuneita siihen, että heidän vielä aikuisina pitää täydentää osaamistaan kouluttautumisella. Näissä tapauksissa pitkät koulutusajat koettiin ajan hukkaamisena. Joissain vastauksissa kielitaito liitettiin työllistymisen tapaan myös koulutukseen pääsyä hidastavaksi, tai estäväksi tekijäksi. Vastaajat kertoivat tarvitsevansa parannusta kielitaidossaan päästääkseen opiskelemaan haluamaansa alaa:

Ujel on turvapaikanhakija ja hän haluaisi olla hyvää elämää mutta on vaikeaa Suomessa koska hänen työkokemus ja koulutus ei riitä ja ei onnistu. Hän loppuu suomen kielen kurssi 2 kuukautta sitten mutta hänen kielitaso ei riitä vielä jos hän haluaisi mennä ammattikouluun tai töihin. Nyt hän ajattelee, että voi olla helpompi jos hän muuttuu toiseen maahan missä hän voi työskennellä koska hän on 45v vanha, hän tarvitsee rahaa ja hän ei halua riippuu valtiosta. (E8)

Opiskeluun ja etenkin alkuvaiheen kieli- ja kotoutumiskoulutuksiin liitettiin usein myös ihmissuhteet ja elämän merkitykselliseksi kokeminen. Alkuvaiheen kurssit toivat elämään rytmiä ja tarkoitusta sekä mahdollisuuden solmia ystävyysuhteita muihin opiskelijoihin: *Kun kaikki oli onnistunut, Ujel pääse Suomen kurssille. Hän oli todella iloinen koska mitkä aikaa hän oli kotona ja ei teke mitään. Ansiosta kurssista hän löysi paljon kavereita.* (E7)

Vastauksissa puhuttiin koulutuksesta myös aiemman, entisessä kotimaassa hankitun koulutuksen kautta. Jotkut vastaajat kokivat elämisen ja työllistymisen mahdollisuutensa Suomessa hyväksi olemassa olevan koulutuksensa vuoksi: --*Mutta minä saan töitä, minulla on koulutustausta ja minä tietän mitä minä haluat tehdä myöhemmin mutta minä en tiedä miksi täytyy odottaa pitkä aika.* (B8) Osa taas koki turhauttavaksi sen, etteivät voineet hyödyntää täällä aiempaa koulutustaan ja kokemustaan:

Kotimaassa hän oli kokenut lääkäri, mutta täällä Suomessa hänellä ei ole mahdollisuutta olla lääkäri. Hän puhuu vähän englantia ja voi auttaa potilaille, mutta ensin hänen pitää saada opiskelutodistusta. Hänelle on todella vaikea kotetua Suomessa, koska hän on 40-vuotias ja suomen kieli on vaikea hänelle. Hänellä on riittävä kokemusta, mutta hän ei osa suomea eikä englantia. (H4)

Myös kotoutumisen kannalta tärkeinä pidetyt **ihmissuhteet** liitettiin usein kielitaitoon. Vastauksissa mainittiin heikon kielitaidon vaikeuttavan ihmissuhteiden solmimista, mutta vastaavasti karttunut kielitaito helpotti kontaktin ottamista eteenkin suomalaisiin. Kielitaidottomana Ujel koki itsensä usein yksinäiseksi ja ulkopuoliseksi, ja saattoi arastella sosiaalisia tilanteita, joissa joutui puhumaan kieltä, jota ei kunnolla osannut. Ihmissuhteet ja sosiaaliset verkostot mainittiin usein etenkin kotoutumista edesauttavana tekijänä, ja toisaalta verkostojen puuttuminen koettiin kotoutumista estävänä tekijänä: *He was not interested in learning the language. It is the most important thing when we move to another country. It helps to find good job also making friends.* (H9)

Kielitaidon harjoittaminen koettiin monessa tarinassa hankalaksi suomalaisten ystävyyssuhteiden puuttumisen vuoksi, ja yksinäisyys aiheutti ulkopuolisuuden tunnetta, sekä vaikeuksia kokea itseään yhteiskuntaan kuuluvaksi. Ihmissuhteisiin liittyen useammassa vastauksessa tuotiinkin esiin hankaluus solmia ystävyyssuhteita juuri suomalaisiin:

Hän yrittää saada suomalaisia ystäviä koska hän haluaa puhua suomea heidän kanssa. Koska suhteita ihmisiin tärkeä. Mutta hän ei ole onnistuu saada ystäviä koska on niin vaikea tehdä suhteita suomen ihmisiin kanssa. En tiedä miski. Sen takia hän ei käyttänyt kieli ja unohtanut paljon siitä mitä opin. (E11)

Sosiaalisten verkostojen ja kantaväestöön solmittujen suhteiden tärkeä rooli kotoutumisessa on havaittu jo monessa tutkimuksessa (ks. esim. Ali & Fokkema 2015), mutta osaltaan niiden korostuminen aineistossa voi johtua siitä, että monen vastaajan oleskeluaika Suomessa oli vielä verrattain lyhyt, alle viisi vuotta. Kotoutumisen vaiheita tutkittaessa on havaittu, että valtaväestön kanssa solmituilla ystävyyssuhteilla on kotoutumisen ensimmäisinä vuosina positiivinen vaikutus, ja niitä pidetään silloin suurimmassa arvossa. Akkulturaatioprosessiin liittyvä vieraantumisen tunne ja stressi tulevat kuvaan vasta myöhemmässä vaiheessa. (Schubert 2013, 65.)

Yleisesti ottaen kotoutumisen onnistumiseen liittyvissä ihmissuhteissa tuotiin esiin enimmäkseen ystävyyssuhteita perheen ja etenkin parisuhteen jäädessä vähemmälle huomiolle. Aineiston perusteella kotoutumisen kannalta vähäisenä näyttäytyvä parisuhteen merkitys vaikuttaa hieman yllättävältä sen valossa, että noin kolmasosa vastaajista (n=41/123) ilmoitti tulosyykseen perhesuhteet, ja myös tarinoiden Ujelilla Suomeen tulo liittyi usein parisuhteeseen. Toisaalta juuri ikätovereiden huomattava merkitys kotoutumiselle on tullut esiin esimerkiksi **Ali ja Fokkema (2015)** tutkimuksessa. Ikätovereiden merkitys näkyi etenkin koulutustasossa, rikostilastoissa sekä terveydessä. Valtaväestöön kuuluvien ikätovereiden kanssa vietetty aika sai todennäköisemmin omaksumaan heidän tapansa.

Byrokratiaa käsiteltiin aineiston vastauksissa suurin piirtein yhtä usein edesauttavana (n=11), kuin estävänä (n=15) tekijänä. Byrokratian edesauttavana kokoneiden tarinoissa mainittiin TE-toimiston, Kelan, oppilaitoksen, poliisin, tai muun virallisen tahon olleen ystävällinen ja auttaneen Ujelia kotoutumisessa: *Starting from the first minute that he arrived everybody was very kind to him - people in the police, in the reception center, migration office. They explained him how the system works and recommended to contact organisations that can help to integrate.* (D3) Vastaavasti vastauksissa, joissa byrokratia kuvattiin kotoutumista estävänä, viranomaiset koettiin

yhteistyöhaluttomiksi ja epäystävällisiksi. Useassa vastauksessa, jotka kertoivat byrokratian negatiivisista vaikutuksista kotoutumiseen, mainittiin myös pitkät odotusajat:

From the part of government, they are not very helpful. Their attitude is that you need to know your own rights and know where to go automatically. Their attitude is "our customers need to know this themselves", using the word customer wrongly. If the police, migri, maistraatti, kela and banks help out, you can get into a cycle of never getting your idnr, idcard, bankaccount or any of the basic issues you need to exist in this country. And if you dont have an id or a bankaccount, you cant get a job or apply for one or do any of the basic necessary things that live requires. (127).

Aineiston vastauksissa ryhmästä *muut* nousivat voimakkaimmin esiin **henkilökohtaiset ominaisuudet**, jotka nähtiin lähes yhtä usein kotoutumista edistävinä (n=13), kuin estävänä (n=14) tekijöinä. Edistävinä ominaisuutena esiin tuli useimmiten ahkeruus: Ujel opiskeli ahkerasti kieltä, etsi työtä ja suoritti työharjoittelunsa esimerkillisesti. Lisäksi rohkeus mainittiin useammassa vastauksessa: *Hän on ahkaraa koska hän oppi heti suomi keili ja kulturi. Hän ei pelkaa koska ruhkija naine.* (D6). Haluttomuus oppia kieltä, sopeutua tai tehdä yhteistyötä viranomaisten kanssa sekä laiskuus mainittiin henkilökohtaisina ominaisuuksina, jotka estävät kotoutumisen. Persoonalliset ominaisuudet saattoivat vaikeuttaa sekä sosiaalista kanssakäymistä että kielenoppimista. Ujel kuvattiin joissain tarinoissa ujoksi ja pelokkaaksi, minkä vuoksi hän ei rohjennut ottaa kontaktia, muihin ihmisiin tai harjoittaa kielitaitoaan: *Yksi este oli se, että hän on tosi ujo poika. Hänelle vaikea tutustua ihmisiä, siksi hän oli aina yksin.* (F5) *---but if he is lazy, not pro-active, and irresponsible the process may not be easy.* (D14)

Aineistosta puuttuneet osa-alueet

Uskonnon, ja etenkin sen ulkoisten merkkien, kuten pukeutumisen, ruokailu- ja rukoilutapojen, mielletään monesti maahanmuuttajien ja kantaväestön välille kitkaa tuottavaksi asiaksi. Esimerkiksi monissa Euroopan maissa on viime vuosina käyty keskustelua siitä, millaiset uskonnolliset tavat ja erityispiirteet ovat hyväksyttäviä esimerkiksi pukeutumisen suhteen (Martikainen & Haikola 2010). Vaikka uskonnon voisi siis ajatella olevan yksi maahanmuuttajien kotoutumisen kannalta ongelmallinen alue, uskonto mainittiin vain yhdessä aineiston vastauksessa. Aineiston valossa vaikuttaisi siis siltä, että maahanmuuttajat eivät koe uskonnon roolia kotoutumisessaan kovinkaan merkittäväksi. Toisaalta tämä voi kertoa myös siitä, että suomalainen, lakiinkin (Uskonnonvapauslaki 6.6.2003/453) kirjattu uskonnonvapaus, toteutuu käytännössä, ja maahanmuuttajien on mahdollista harjoittaa uskonnollista vakaumustaan työelämässä.

Toinen aineistosta puuttunut osa-alue oli maahanmuuttajien oikeus säilyttää ja ylläpitää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Vaikka virallisissa maahanmuuttajien kotoutumiseen ja koulutukseen liittyvissä dokumenteissa (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386; Opetushallitus 2017; Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014) puhutaan paljon tästä oikeudesta, puuttui tämä aspekti kokonaan aineiston vastauksista. Päinvastoin, oman kielen ja kulttuurin vaikutus nähtiin ennemminkin kotoutumista estävänä tekijänä, mikäli tulijan vuorovaikutustapahtumat sisälsivät vain entisen kotimaan kulttuuria ja kieltä:

1)Ujel oli kieli koullussa hänen saaman maalainen kanssa. Hän puhui hänen omaa kieltä koko ajan. Myös kotona hän puhui vain hänen äidinkieltän. 2)

minä ajatellen että hän ei mennyt kieli kahvilan tai eri juhlan. 3) Hän oli yksin koko ajan, kuitenkin olisi helpompi etä hänellä olisi suomalaisen saman ikäinen kaveri. (D10)

Se, kuinka tärkeäksi maahanmuuttaja kokee oman kulttuurinsa säilyttämisen riippuu osaltaan siitä, missä vaiheessa henkilökohtaista akkulturaatioprosessiaan hän on. Vaiheet eivät välttämättä etene suoraviivaisesti samaan tahtiin, vaan jokaisen tulijan kehitys on yksilöllistä. Akkulturaatioprosessi on jaoteltu viiteen eri vaiheeseen; konformisuusvaihe, ristiriitaisuusvaihe, uppoutumisvaihe, itsetutkiskeluvaihe ja bikulturalismivaihe. Ensimmäisessä vaiheessa enemmistökulttuuri koetaan positiivisena ja oma kulttuuri negatiivisena. Ristiriitavaiheessa tulija tiedostaa kummankin kulttuurin hyvät ja huonot puolet, kun taas uppoutumisvaiheessa oma kulttuuri nousee tärkeämmäksi, ja valtakulttuuria pyritään torjumaan. Neljännessä itsetutkiskelun vaiheessa tarkastellaan kriittisesti sekä oman että uuden maan kulttuurin ominaisuuksia, ja löydetään tasapaino niiden välille. Viimeisessä bikulturalismin vaiheessa henkilö oppii arvostamaan kumpaakin elämässään vaikuttavaa kulttuuria. (Sue & Sue 1990.) Akkulturaatioon liittyen kiinnostava on myös tutkimustulos, jonka mukaan tulijoiden oman kulttuurin säilyttämiseen hyvin suopeasti suhtautuvassa Kanadassa monet maahanmuuttajat identifioivat usein itsensä ensisijaisesti kanadalaisiksi, ohi muiden etnisten identiteettiensä. (Oudenhoven 2006, 163.)

Suuri osa kyselyyn vastanneista (n=78/ 123) oli oleskellut Suomessa alle kuusi vuotta. Monet heistä olivat varmasti vielä kotoutumisensa alkuvaiheessa, jolloin kiinnostus uutta kulttuuria ja kieltä kohtaan on omaa aiempaa taustaa suurempaa. Kotoutumisen myöhemmässä, uppoutumisvaiheessa, oma tausta ja sen säilyttäminen nousevat suurempaan rooliin. (Schubert 2013; Liebkind 1994.)

Myös kansalaisuuden saamisella on koettu olevan merkitystä kotoutumisen kannalta (esim. Saukkonen 2013b, 84). Kerätyssä aineistossa yksikään vastaaja ei kuitenkaan maininnut kansalaisuuden vaikuttavan millään tavalla kotoutumiseensa. Ainoastaan oleskelulupaan, sen saamisen, tai jatkumisen epävarmuuteen viitattiin muutamassa vastauksessa.

Huomioitavaa oli, että selkeät viittaukset rasistiseen kohteluun puuttuivat lähes kokonaan. Vain yksi, tarina (SK8) kertoi Ujelin olleen liian tumma oppimaan kieltä tai työskentelemään, ja yhdessä tarinassa kuvattiin suomalaisten olevan kohteliaasti rasistisia:

As for the Finnish people, they are engulfed in an introvert cloud of polite racism and indifference, befriending nobody outside of their own circle of friends, that they have accumulated in kindergarten. There simply are no ways into the society. (I33)

Tietynlaista turhautumista ilmeni kuitenkin useammassakin tarinassa, joissa kerrottiin Ujelin joutuvan tekemään alemmin arvostettuja töitä, koska häntä ei esimerkiksi puutteellisen kielitaidon vuoksi kelpuutettu koulutustaan vastaaviin tehtäviin. Niissä tarinoissa, joissa maahanmuuttajien kohtelu työmarkkinoilla kuvattiin syrjiväksi, Ujel kuvattiin korkeasti koulutetuksi, kuten molekyylibiologiksi, rakettitieteilijäksi tai insinööriksi. Korkeasti koulutettujen maahanmuuttajien onkin todettu kokevan kohtelunsa työmarkkinoilla matalammin koulutettuja useammin epäreilueksi. Esimerkiksi Verkuyten (2016) on havainnut tutkiessaan integraation paradoksiksi kutsumaansa ilmiötä, että korkea koulutus voi saada maahanmuuttajan kokemaan itsensä syrjityksi, eikä korkea koulutus aina välttämättä sido tulijaa tiukemmin uuteen yhteiskuntaan, vaan saattaa saada aikaan jopa päinvastaisen

reaktion. Korkeasti koulutetuilla on usein enemmän kontakteja ja vertailupintaa valtaväestöön, he kykenevät heikommin koulutettuja helpommin tunnistamaan ja tiedostamaan epätasa-arvoisen kohtelun, heidän tulevaisuuden odotuksensa muodostuvat korkeammiksi ja pudotus odotusten ja todellisuuden välillä on tällöin suurempi. Matalamman koulutuksen omaavat henkilöt voivat myös helpommin syyttää huonosta työllisyysilanteestaan omia puutteellisia taitojaan, kun taas korkeammin koulutetut kääntävät useammin syyttävän sormensa oman osaamisensa sijaan ympäröivään yhteiskuntaan ja sen olosuhteisiin.

Eniten viittauksia epäasialliseen ja epäoikeudenmukaiseksi koettuun kohteluun löytyi sähköisellä lomakkeella kerätystä aineistosta (n=8/39). Samoin sähköisten vastausten joukossa oli eniten tarinoita kotoutumisen kannalta negatiiviseksi koetusta byrokratiasta. Tämä herättääkin kysymyksen siitä, uskalsivatko vastaajat verkon tuoman kasvottomuuden turvin ilmaisemaan näkemyksiään voimakkaammin kuin muiden vastaajaryhmien osallistajat.

Pohdinta ja johtopäätökset

... as soon as he started learning the language and understanding it, he started to feel that he is a part of the society. (SK5)

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että maahanmuuttajat kokivat kielitaidon merkittävimmäksi kotoutumiseen vaikuttavaksi tekijäksi. Kielitaito kuvattiin ikään kuin avaimena erilaisiin yhteiskunnallisiin lukkoihin; työ- ja opiskelupaikan saamiseen, sosiaalisiin vuorovaikutusmahdollisuuksiin, sekä elämän merkitykselliseksi kokemiseen. Kielitaidon merkitys erityisesti maahanmuuttajien työllistymiselle tuli voimakkaasti esiin aineistossa, ja vastaajat kokivat työllistymisvaikeuksien usein liittyvän juuri puutteelliseen kielitaitoon. Tämä tulos saakin tukea aikaisemmista tutkimuksista, joissa on todettu, että vaikka työllistymisessä on eroja kansallisuuksien välillä, puutteellinen kielitaito on eroista huolimatta merkittävin työllistymisen este kaikissa ryhmissä (Railo 2012, 430). Lisäksi maahanmuuttajien taloudellisen statuksen nousun on todettu liittyvän heidän sosiaalisen pääomansa karttumiseen (kuten kielen oppimiseen sekä verkostojen solmimiseen). Vertaillaessaan maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä sosioekonomista liikkuvuutta Duncan ja Trejo (2015) havaitsivat maahanmuuttajien tulojen kasvavan vuoden maassa oleskelun jälkeen. Tulojen kasvun katsottiin liittyvän paljolti maakohtaisen sosiaalisen pääoman, kuten kielitaidon ja sosiaalisten verkostojen kehittymiseen.

Aineiston perusteella kielitaitoon olisi siis panostettava, koska sekä maahanmuuttajat että yhteiskunta laajemminkin (esim. Työ ja yrittäjyys 6/2014.), näkevät sen ensiarvoisen tärkeänä. Tulosten perusteella on kuitenkin tarpeen pohtia, tuottaako nykyinen kielikoulutus parasta mahdollista lopputulosta maahanmuuttajien tai yhteiskunnan kannalta, ja millä tavoin kielikoulutusta voitaisiin kehittää. Moni vastaaja toi esiin turhautumisen kielitaidon hankinnan ja kurssituksen pitkään kestoan ja hitaaseen etenemiseen. Tutkimuksissa onkin todettu (Doerschler & Jackson 2010, 151) etteivät kotoutumisen yhteydessä järjestetyt kielikurssit kykene välttämättä hyvistä tarkoituksistaan huolimatta vastaamaan maahanmuuttajien tarpeisiin tai täyttämään asetettuja tavoitteita. Niin Saksassa, Ruotsissa kuin Hollannissakin kielitaidon hankkiminen kurseilla on osoittautunut odotuksia hitaammaksi. Hollannissa vain 13 % kurssilaisista kokee saavuttavansa työelämässä vaaditun tason, ja vain yksi kolmasosa uskoo kykenevänsä

selviytymään jokapäiväisistä tilanteista. Ruotsissa kursseille osallistuneista maahanmuuttajista vain 35 % kokee olevansa kielitaitonsa puolesta valmiita työelämään. Saksassa kurssilaiset saavuttavat vain harvoin vaaditun B1 tason. Tulosten perusteella voisi päätellä, että joko tavoiteltava osaamisen taso asetetaan liian korkealle, tai kurssit eivät kykene vastaamaan osallistujien tarpeisiin.

Maahanmuuttajien työllistymiseen ja heille asetettuihin kielitaitovaatimuksiin on aina vaikuttanut kulloinenkin taloudellinen tilanne. 1980-luvulla vietnamilaiset pakolaiset työllistyivät usein hyvinkin puutteellisella kielitaidolla, mutta lamavuosina jopa siivoojilta on saatettu vaatia lähes täydellistä kielitaitoa. Toisaalta korkea ammattitaito sekä hyväksytyt persoonalliset ominaisuudet ovat voineet kompensoida maahanmuuttajataustaisen työntekijän heikkoa kielitaitoa. (Hujanen 2010, 229–231.) Niin työmarkkinoiden, maahanmuuttajien kuin koko yhteiskunnan kannalta olisi hyvä pohtia, kuinka kielitaitovaatimukset saataisiin asetettua realistiselle tasolle niin, että työturvallisuus työpaikoilla pystytään takaamaan, mutta liian korkeat vaatimukset eivät turhaan estäisi työllistymistä. Niin yksilö- kuin yhteiskuntatasollakin on kyseenalaista jättää käyttämättä henkilön vuosikymmenten aikana kerryttämä kokemus liian tiukkojen kielellisten vaatimusten vuoksi.

Kirsti Hujasen (2010, 229–231) mukaan kielitaito tulisi aina nähdä suhteessa tiettyyn tilanteeseen tai tehtävään, ja hän toteaaakin osuvasti, että turistiespanjalla voi hyvin hoitaa lomamatkan ravintolatilauksen, muttei liikekirjeenvaihtoa. Maahanmuuttajia rekrytoitaessa olisi hyvä pysähtyä miettimään, millainen kielitaito määritellään kulloinkin hyväksi. Kielitaito olisi myös nähtävä toiminnallisena, eli kuinka henkilö kykenee kielellisesti selviytymään esimerkiksi tietyissä tilanteissa työpaikalla. Kussakin ammatissa tarvittavan kielitaidon määrittely vaatii työtehtävien ja niihin liittyvien vuorovaikutustilanteiden kartoittamista; millaista kielitaitoa työntekijältä vaaditaan työssä suoriutumiseksi. Tarvittavan taitotason määrittelyn myötä saataisiin selkeät perusteet työhön liittyvän kielitaidon testaukselle ja arvioinnille.

Tutkimus osoittaa tarpeelliseksi keskustelun siitä, olisiko kielitaitovaatimusten alentaminen mahdollista tietyissä työtehtävissä, ja millaisia mahdollisuuksia työpaikoilla olisi toimia kielen opiskelun areenana. Nykyistä nopeampi työllistyminen sekä mahdollisuus nopeaan kielen oppimiseen työpaikalla voisi vähentää tulijoiden turhautumista, passivoitumista sekä olemassa olevan ammattitaidon heikentymistä. Nopeampi työllistyminen palvelisi myös yhteiskuntaa kulujen alenemisen muodossa. Yhtenä ratkaisuna kielenopiskelun keinojen lisäämiseksi sekä maahanmuuttajien työllistymismahdollisuuksien parantamiseksi onkin ehdotettu työpaikoille nykyistä suurempaa roolia kielen opiskelussa. (Hujanen 2010.)

Tutkimuksessa moni vastaaja mainitsi yhtenä haasteena kielenoppimisessa vähäiset kontaktit paikallisväestöön, jolloin kieltä ei pääse harjoittamaan käytännön tilanteissa. Hyödyllistä olisikin myös pohtia, kuinka voitaisiin tukea maahanmuuttajien mahdollisuuksia solmia toimivia ja heidän tarpeitaan palvelevia sosiaalisia suhteita kantaväestöön. Tässä valossa juuri työyhteisöt voisivat toimia välittäjinä maahanmuuttajien ja suomalaisten välillä. Työn tekeminen yhdessä tarjoaisi areenan luonnollisen kanssakäymiseen ja yhteyksien solmimiseen. Työpaikka voi olla tulijalle mitä mainioin paikka kartuttaa kielitaitoaan, sekä tutustua suomalaiseen kulttuuriin ja työelämän käytäntöihin. (Hujanen 2010.) Suhteet maahanmuuttajien ja suomalaisten välillä parantaisivat maahanmuuttajien taitoja ja elämänlaatua monella heidän tärkeäksi kokemalla elämän osa-alueella; kielitaidon

kehittymisessä, työllistymismahdollisuuksien parantumisessa, sosiaalisten verkostojen solmimisessa, itsenäisyydessä, ja yhteisön osaksi kuulumisessa.

Usein niin kotoutumisesta kuin kotoutujistakin puhutaan hieman harhaanjohtavasti yhtenä suurena kokonaisuutena, vaikka kotoutujien ominaisuuksista ja taustoista voi löytyä todella erilaisia ääripäitä (Sutela & Larja 2015), ja myös kotoutuminen prosessina pitää sisällään monia erilaisia elämän osa-alueita (ks. esim. Manatschal & Stadelmann-Steffen. 2014, 405; Perhoniemi & Jasinskaja-Lahti. 2006, 71–76). Tulijoiden on todettu hyötyvän myös eri tavoin kielitaitonsa kehittämisestä, esimerkiksi koulutustaustasta riippuen (Larja & Sutela 2015, 75). Jotta kotoutumiskoulutusta pystyttäisiin järjestämään yhteiskunnan kannalta katsottuna mahdollisimman kustannustehokkaasti, ja että koulutus palvelisi mahdollisimman hyvin kohderyhmänsä tarpeita, tarvittaisiin tarkempaa tutkimusta siitä, millaisia erityistarpeita kullakin ryhmällä on. Kielellisten valmiuksiensa ja koulutustasonsa suhteen hyvin heterogeenisen ryhmän opettaminen on varmasti haastavaa ja ongelmallista myös opettajalle. Mikäli osa kotoutettavista saataisiin nopeammin ja kevyempien tukitoimien avulla aktiivisen elämän alkuun, jäisi enemmän resurssia niiden kotoutujien käyttöön, jotka tarvitsevat enemmän tukea.

Nopeus kotouttamisessa vaikuttikin olevan avainasemassa sen onnistumista tarkasteltaessa. Aineiston vastauksista esiin tuleva turhautuminen työllistymisen hankaluutta ja korkeita kielitaitovaatimuksia kohtaan kasvoi oleskeluajan pidentyessä. Turhautuminen ja negatiivisemmaksi muuttuva asennoituminen voivatkin haitata aluksi hyvin alkuun lähtenyttä kotoutumisprosessia myöhemmin, mikäli tulija kokee omat vaikutusmahdollisuutensa riittämättömiksi, ja ympäristön hänen taitojaan ja yrityksiään arvostamattomiksi. Tulosten valossa olisi tärkeää, etteivät tulijat ehtisi turhautua ja katkeroitua pitkään odotusaikaan, vaan heidän taitonsa ja osaamisensa voitaisiin hyödyntää mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Lähteet

- Ali, S. & Fokkema, T. 2015. The importance of peers: Assimilation patterns among second-generation turkish immigrants in western europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41 (2), 260–283.
- Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, S. (toim.) 2013. Olemme muuttaneet - ja kotoudumme: Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto.
- Berry, J. W. 1984. Cultural Relations in Plural Societies: Alternatives to Segregation and Their Socio-Psychological Implications. Teoksessa M. Brewer & N. Miller (toim.) *Groups in Contact* New York: Academic Press, 11–27.
- Berry, J. W., Kim, U., Power, S., Young, M. & Bujaki, M. 1989. Acculturation Attitudes in Plural Societies. *Applied Psychology. An International Review* 38 (2), 185–206.
- Berry, J.W. 2006. Contexts of acculturation. Teoksessa *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge: Cambridge University Press, 33–42.
- Borschard, M. 2012. Germany. Political Parties and the Integration Debate. Teoksessa Vit Novotny (toim.). *Opening the Door? Immigration and Integration in the European Union*. Brussels: Centre for European Studies, 395–420.
- Doerschler, P., & Jackson, P. I. 2010. Host Nation Language Ability and Immigrant Integration in Germany: Use of GSOEP to Examine Language as an Integration Criterion. *Democracy and Security* 6 (2), 147–182.
- Duncan, B., & Trejo, S. J. 2015. Assessing the Socioeconomic Mobility and Integration of U.S. Immigrants and Their Descendants. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 657 (1), 108–135.
- Ersanilli, E., & Koopmans, R. 2010. Rewarding integration? Citizenship Regulations and the Socio-Cultural Integration of Immigrants in the Netherlands, France and Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36 (5), 773–791.
- Eskola, J., Karayilan, S., Kaski, T., Lehtola, T., Mäenpää, T., Nishimura-Sahi, O., Oede, A.-M., Rantanen, M., Saarinen, S., Toivikko, P., Valtonen, M. & Wallin, A. (painossa). *Eläytymismenetelmä 2017: Ohjeita ja kokemuksia menetelmästä kiinnostuneille*. Tampere. Tampere University Press.
- Forsander, A. 2003. Insiders or Outsiders Within? Immigrants in the Finnish Labor Market. Teoksessa *Yearbook of Population Research in Finland*. Helsinki: University of Helsinki, 55–72.
- Hamara, J. 2015. Ei sanoin, vaan teoin. Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen maailmalla vaatii eri kulttuurien huomioimista. *Pakolainen* 2, 8–10.
- Hujanen, K. 2010. "Vaatimuksena hyvä suomen kielen taito...". Teoksessa H.-P. Huttunen & S. Äärilä (toim.) 2010. *Avoin suomi - kuka vastaa?: Työperusteisesta maahanmuutosta*. Helsinki: Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, 228–233.
- Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386. Linkki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386#L1>. (Luettu 28.2.2017.)
- Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999. Linkki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493>. (Luettu 12.4.2017.)
- Larja, L. & Sutela, H. 2015. Ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyysaste lähes samalla tasolla kuin suomalaistaustaisella – naisilla enemmän vaikeuksia työllistyä. Teoksessa Nieminen, T., Sutela, H. & Hannula, U. (toim.). *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki.

- Tilastokeskus. 71-82. Linkki:
http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf.
(Luettu 20.4.2017.)
- Liebkind, K. 1994. Maahanmuuttajat: Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki. Gaudeamus.
- Manatschal, A. & Stadelmann-Steffen, I. 2014. Do Integration Policies Affect Immigrants' Voluntary Engagement? An Exploration at Switzerland's Subnational Level. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2014. Vol. 40, No. 3. Routledge. 404–423.
- Martikainen, T., & Haikkola, L. 2010. Maahanmuutto ja sukupolvet. Helsinki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Martikainen, T., Saari, M. & Korkiasaari, J. 2013. Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi. Teoksessa Martikainen, T., Saukkonen, P., & Säävälä, M. (toim.). *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki. Gaudeamus. 23–54.
- Nieminen, T., Sutela, H. & Hannula, U. (toim.). 2015. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki. Tilastokeskus. Linkki:
http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf.
(Luettu 20.4.2017.)
- Opetushallitus. 2017. Linkki:http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/kieli-ja_kulttuuriryhmat/maahanmuuttajataustaiset_oppilaat. (Luettu 28.2.2017.)
- van Oudenhoven, J P. 2006. Immigrants. Teoksessa *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge. Cambridge University Press. 163–180.
- Perhoniemi, R. & Jasinskaja-Lahti, I. 2006. Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. *Seurantatutkimus vuosilta 1997-2004*. Helsinki. Helsingin kaupungin hankintakeskus.
- Pitkänen, P., Kalekin-Fishman, D., & Verma, G. 2002. *Education and immigration: Settlement Policies and Current Challenges*. London. Routledge.
- Railo, E. 2012. Finland. The Slow Awakening of Immigration Policy. Teoksessa V. Novotny (toim.) *Opening the Door? Immigration and Integration in the European Union*. Brussels: Centre for European Studies. 421–447.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Linkki:
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>. (Luettu 31.3.2017.)
- Sam, D. L., & Berry, J. W. (toim.) 2006. Introduction. Teoksessa *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2–7.
- Saukkonen, P. 2013a. Erilaisuuksien Suomi: Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Helsinki. Gaudeamus.
- Saukkonen, P. 2013b. Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikat. Teoksessa T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.). 2013. *Muuttajat: Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki. Gaudeamus, 81–97.
- Schubert, C. 2013. Kotoutumisen psykologiaa. Teoksessa A. Alitolppa-Niitamo, S. Fågel & M. Säävälä (toim.). 2013. *Olemme muuttaneet - ja kotoudumme: Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä*. Väestöliitto. Helsinki. 63–77.
- Sue, D. W. & Sue, D. 1990. *Counseling the Culturally Different. Theory and Practice*. John Wiley & Sons, New York.

Sutela, H. & Larja, L. 2015. Ulkomaalaistaustaisessa väestössä paljon korkeasti ja paljon matalasti koulutettuja. Teoksessa Nieminen, T., Sutela, H. & Hannula, U. (toim.). 2015. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki. Tilastokeskus. 29–42. Linkki: http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf. (Luettu 29.4.2017.)

Tiilikainen, M. 2007. Kasvava monimuotoisuus on haaste hyvinvointiyhteiskunnan palveluille ja yhdenvertaisuudelle. *Duodecim* 2007;123:437–9.

Tilastokeskus. 2017. Linkki: <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/index.html>. (Luettu 13.2.2017.)

Työ ja yrittäjyys 6/2014. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ- ja elinkeinoministeriö 2014. Maahanmuuttajien työllistyminen. Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut. Linkki: <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Maahanmuuttajien+ty%C3%B6llistyminen+10022014.pdf>. (Luettu 12.4.2017.)

UN. 2017. Linkki: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2016/01/244-million-international-migrants-living-abroad-worldwide-new-un-statistics-reveal/>. (Luettu 13.2.2017).

Uskonnonvapauslaki 6.6.2003/453. Linkki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030453>. (Luettu 28.2.2017).

Verkuyten, M. (2016). The integration paradox: Empiric Evidence from the Netherlands. *American Behavioral Scientist*, 60 (5-6), 583–596.

Wallin, A., Helenius, J., Saaranen-Kauppinen, A. & Eskola, J. 2015. Eläytymismenetelmän ensimmäiset kolme vuosikymmentä: menetelmällisestä erikoisuudesta vakiintuneeksi tutkimusmetodiksi. *Kasvatus* 46 (3), 247–259.

Wihtol de Wenden, C. 2012. France. Unresolved Controversies Facing a Country with a Long History of Immigration. Teoksessa Vit Novotny (toim.). *Opening the Door? Immigration and Integration in the European Union*. Brussels. Centre for european studies, 199–220.

Yaya, M. E. 2016. Within Inequality Characteristics and Adaptation of Immigrants in the United States. *Review of Economics of the Household* 14(3), 695–714.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Linkki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>. (Luettu 26.4.2017.)

Eläytymismenetelmä 2017:

Ohjeita ja kokemuksia menetelmästä kiinnostuneille

*Jari Eskola & Sanna Karayilan & Terhi Kaski & Tiina Lehtola & Tiina Mäenpää & Oshie Nishimura-Sahj & Anu-Maarit Oede & Mari Rantanen & Sirkku Saarinen & Päivi Toivikko & Marianna Valtonen & Anna Wallin*⁴

Mikä eläytymismenetelmä on?

(1) Tapasit sattumalta junamatkalla tuttavasi. Puhuitte siitä, millaista yleissivistystä tällä hetkellä tarvittaisiin. Kerro vapaasti keskustelustanne.

(2) Tapasit sattumalta junamatkalla tuttavasi. Puhuitte siitä, millaista yleissivistystä parinkymmenen vuoden päästä tarvittaisiin. Kerro vapaasti keskustelustanne.

Tämän artikkelikokoelman tutkimusartikkeleita yhdistää eläytymismenetelmä: kaikkien yhdentoista empiirisen tutkimuksen aineistot on kerätty tällä menetelmällä. Kun tutkimusartikkelien aiheet kuitenkin vaihtelevat melko paljon korkeakoulujen yhdistämisestä turvallisuuskulttuuriin, työhyvinvoinnista monikulttuurisuuteen ja onnistuneesta rekrytointiprosessista luennon onnistumiseen, on selvää, että kyseessä on monipuolinen ja monenlaisiin aiheisiin sovellettavissa tiedonhankintamenetelmä. Eläytymismenetelmää on käytetty melko monipuolisesti monella eri tieteenalalla (ks. Wallin ym. 2015) Suomessa: meidän artikkelijamme yhdistää menetelmän lisäksi kiinnostus kasvatuksen ja socialisaation eri prosesseihin.

Eläytymismenetelmällä tarkoitetaan kvalitatiivisen aineiston tiedonhankintamenetelmää, jossa vastaajille (kutsuttakoon heitä vastaajiksi, informanteiksi, joskus jopa tutkimuskohteiksi olkoonkin, että varsinaisia kohteita he eivät ole vaan tutkittava ilmiö) annetaan orientaatioksi pieni kertomus, jota on tapana kutsua *kehyskertomukseksi*. Vastaajien tehtävänä on jatkaa tätä kertomusta eteenpäin tai vaihtoehtoisesti kertoa mitä on tapahtunut, jotta on päädytty kehyskertomuksessa kuvattuun tilanteeseen:

(1) On kulunut reilu vuosi siitä, kun Norssin lukio muutti yliopistolle. Tunnet kuuluvasi tähän yhteisöön. Kirjoita tarina siitä, miten yhteenkuuluvaisuuden tunne ilmenee lukiolaisen arjessasi.

(2) On kulunut reilu vuosi siitä, kun Norssin lukio muutti yliopistolle. Tunnet ettet kuulu tähän yhteisöön eikä yhteisö ole ottanut sinua omakseen. Kirjoita tarina siitä, miten yhteisöllisyyden puuttuminen ilmenee lukiolaisen arjessasi.

Eläytymismenetelmä kehitettiin aikanaan 1960-luvulla yhdeksi vastaukseksi tutkimuksen tiedonhankinnan eettisten ongelmien ratkaisuksi. Eläytymismenetelmän perusidea on suora

⁴ Artikkelin pohjautuu Jari Eskolan fasilitoimaan ja Anna Wallinin konsultoimaan kahden opintojakson yhdistelmäseminaarin (*EskolaMEBS1.0*-ryhmä) työskentelyyn Tampereen yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnassa lukuvuonna 2016-2017. Kaikki kirjoittajat ovat osallistuneet seminaarityöskentelyyn, käyttäneet itse eläytymismenetelmää omissa tutkimusprojekteissaan sekä osallistuneet artikkelin kirjoittamiseen ja muokkaamiseen. Artikkelissa esitetyt kehyskertomukset ovat esimerkkejä ryhmän talvella 2016-2017 käyttämistä kertomuksista.

imitaatio kokeellisesta ajattelusta: Yhtä tekijää – muuttujaa – varioimalla muiden olosuhteiden pysyessä samana voidaan selvittää sitä, mitä tämä nimenomainen muuttuja vaikuttaa tutkittavaan asiaan. Perusmallina voi siis pitää vaikkapa lääketutkimusta: mitä tapahtuu, kun koeryhmälle annetaan testattavaa ainetta ja verrokkiryhmälle plaseboa. Samalla tavalla eläytymismenetelmässä kehyskertomuksessa varioidaan yhtä tekijää – Norssin lukio -esimerkissä yhteisöllisyys - muiden elementtien pysyessä samana.

Eläytymismenetelmän etuna on, että sitä käytettäessä vastaajat voivat käyttää ihmisille tyypillisiä toimintatapoja: ajattelua, punnintaa, kieltä todellisuutta konstruoivana tekijänä jne. Ajattelun samankaltaisuutta ei haeta samalla tavalla kuin vaikkapa kyselylomakkeella, jossa vastaaja joutuu valitsemaan muutamasta vaihtoehdosta sen itselleen vähiten sopimattoman. Esimerkiksi Likert-asteikollisia asenneväittämiä käytettäessä kaksi vastaajaa voi hyvin valita saman vaihtoehdon ("olen jossain määrin samaa mieltä") vaikka tarkemmin ajatellen heidän käsityksillään ei ole yhtään mitään yhteistä lukuun ottamatta sitä, että paremman puutteessa he ovat valinneet saman vaihtoehdon. Näin tutkijan työ tietyllä tavalla helpottuu, kun vastaajat ovat löytäneet käsitystensä samanlaisuutta tutkijan puolesta. Tutkimuksessa kuitenkin olemme tavanomaisesti kiinnostuneet juuri samanlaisuudesta, samoinhan kvalitatiivisten aineistojen kanssa työskentelevä pyrkii löytämään vastauksista (haastatteluista tms.) samankaltaisuutta teemoitellen ja tyyppitellen, joskus jopa laskien. Jos ei lasketakaan, niin ainakin helposti käytetään kvasikvanti-ilmaisuja aineistoa analysoidessa ja tulkitessa, jopa huomaamattaan: *harvat, vain jotkut, noin puolet, lähes kaikki*. Sinänsä jako kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen tutkimukseen on kulunut ja jopa turha, tässä yhteydessä sillä tarkoitetaan ainoastaan aineiston muotoa: onko aineisto valmiiksi numeroina vai jossakin muussa muodossa, usein haastattelulitteraatteina. Tähän jakoon ei siis liitetä erityisiä tieteenfilosofisia, epistemologisia tai ontologisia periaatteita sen paremmin kuin ehdotonta kantaa kielen olemuksesta tutkimuksesta. Kieleen voi suhtautua monella tavalla tutkimuksessa: se voi olla väylä todellisuuden selvittämiseen tai yhtä hyvin voidaan tutkia kieltä sellaisenaan, eri tapoja käyttää kieltä. Olennaista lienee se, että tutkimuksella tavoitetaan jotain lukijaa kiinnostavaa ja jopa nyky-yhteiskuntaan ajatuksia herättävää, vaikka ei aina lopullista totuutta. Näin tapahtuu myös, kun käytämme eläytymismenetelmää. Menetelmällä kerätyt tarinat tai kertomukset voidaan nähdä yhtä hyvin kuvauksina siitä, miten ihmiset todella ajattelevat jostakin asiasta kuin myös kiinnostavina kertomuksina sinänsä. Niinpä tämänkin kokoelman 11 kertomusta kertovat monenlaisista nyky-yhteiskunnan ilmiöistä, toivottavasti ajatuksia herättävästi, mutta missään tapauksessa ne eivät kerro kaikkea.

Eläytymismenetelmässä vastaajat eläytyvät kehyskertomuksessa esitettyyn tilanteeseen. Koska kirjoittajille annetaan mahdollisuus kuvitteellisen kertomuksen esittämiseen, menetelmällä ei saada tietoa vastaajan omista käsityksistä tai kokemuksista. Sen sijaan menetelmä antaa vastaajalle mahdollisuuden laajentaa tarkastelua oman ajattelun ulkopuolelle, jolloin voidaan päästä jäljille ilmiön laajuudesta: miten vastaajien mielestä ilmiö voitaisiin käsittää. Eläytymismenetelmä ei sovi niinkään sen selvittämiseen, mitä ilmiö on, vaan mitä se voisi olla.

Eläytymismenetelmän juuret ovat Yhdysvalloissa ja 1960-luvulla, mutta viime vuosikymmeninä menetelmä on vakiintunut erityisesti suomalaisiksi menetelmäksi vaikkakin menetelmän maailmanvalloitus on hitaasti aloitettu. Terminä "eläytymismenetelmä" ei välttämättä ole paras mahdollinen, mutta jo vakiintunut ja siksi sitä on syytä käyttää tässäkin yhteydessä. Kansainvälisessä keskustelussa olemme toistaiseksi pyrkineet lanseeraamaan termiä *the method of empathy-based stories (MEBS)*.

Kehyskertomus on samalla tavalla vakiintunut termi, joskin vaikkapa *skripti (script)* tai instruktio olisivat myös mahdollisia.

Koska kehyskertomuksen variointi on sen keskeisin idea, niin eläytymismenetelmän etuna on se, että sillä kerätyt aineistot voi analysoida ikään kuin kahteen kertaan. Ensiksikin ne voi työstää kuin minkä tahansa laadullisen aineiston variaatiosta välittämättä, vaikkapa teemoitellen ja tyyppitellen. Sen jälkeen seuraa toinen analyysikierrros, jossa keskitytään nimenomaan variointiin, mikä vastauksissa muuttuu, kun kehyskertomuksessa muutetaan yhtä tekijää. Toki tämä variaation vaikutus ei ole aivan selvä. Niinpä monessa tämänkin projektin tutkimuksessa vastaajat paikoin ikään kuin kieltäytyivät vastaamatta kehyskertomuksessa esitettyyn kuvaukseen vaan käänsivät sen pääläelleen. Tutkija voisi tehdä tästä ongelman, mutta sitä se ei ole. Aktiivinen tutkija huomioi tämän ja kunnioittaa aineistoa saaden sitä kautta aineistosta myös tätä kautta enemmän irti. Esimerkkejä tästä löytyy tästäkin artikkelikokoelmasta.

(1) Ujel on saapunut Suomeen vuosi sitten. Hänen kotoutumisensa on onnistunut hyvin. Kerro, mitä on tapahtunut.

(2) Ujel on saapunut Suomeen vuosi sitten. Hänen kotoutumisensa ei ole onnistunut. Kerro, mitä on tapahtunut.

Eläytymismenetelmästä kertova kirjallisuus on osin jo vanhaa, mutta kiinnostunut lukija löytää näistä kattavan kuvauksen menetelmän historiasta ja kehitysvaiheista: Eläytymismenetelmäoppaasta (Eskola 1997) on ilmestynyt aikanaan useampi laitos ja myös kahdessa laadullisen tutkimuksen perusoppikirjassa (Eskola & Suoranta 1998; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006) eläytymismenetelmällä on näkyvä asema. Aloittaa voi myös tutustumalla uudehkoon oppikirja-artikkeliin (Eskola & Wallin 2015) ja menetelmän käyttöä esittelevään katsaukseen (Wallin ym. 2015). Tuoreita tutkimusartikkeleita on julkaistu Liikunta & tiede -lehdessä (Saaranen-Kauppinen ym. 2011; Kujala 2013; Wallin ym. 2015), mutta kannattaa tutustua myös eläytymismenetelmää hyödyntävään tuoreeseen väitöskirjaan (Kultalahti 2015).

Tällä artikkelilla on kaksi tarkoitusta. Ensinnäkin päivitämme tässä eläytymismenetelmän käyttöön liittyvät kokemukset eräänlaisiksi ohjeiksi menetelmän tuleville käyttäjille monikulttuuristuvassa maailmassa samalla reflektoiden menetelmän käyttöä. Omissa kokeiluissamme olemme tietoisesti – ja osin tarkoituksetta – testanneet monia eläytymismenetelmän käytön vakiintuneita konventioita pyrkien kehittämään menetelmää yhtä käyttökelpoisemmaksi. Toiseksi artikkeli on eräänlainen taustoitus tai jälkikirjoitus artikkelikokoelman 11 empiirisille tutkimusartikkeleille. Viittaustapamme on tämän takia tiukka, emme toista menetelmästä aiemmin esitettyä vaan kerromme, miten menetelmää voidaan onnistuneesti käyttää sekä millaisia pohdintoja ja valintatilanteita menetelmää hyödyntävä tutkija kohtaa.

Kehyskertomuksen laadinta

Kehyskertomusta suunniteltaessa on tärkeää miettiä, kenelle kertomus on suunnattu. Olennaista on, että kertomus on ymmärrettävä kaikille vastaajille ja että se herättää ajatuksia ja halun kirjoittaa. Vastaajien ikä ja muut kirjoittamisvalmiuksiin vaikuttavat tekijät on tietenkin syytä ottaa huomioon. Nuorimmat eläytymismenetelmästä vastaajat ovat olleet peruskoulun ala-asteella ja vanhimmat jo pitkään eläkkeellä. Paitsi taidosta kirjoittaa, kyse on myös tiedollisista valmiuksista: siitä että kehyskertomuksessa käytetyt termit ja muut

sanat ovat ymmärrettävissä ja ne herättävät edes osapuilleen samanlaisia mielikuvia kaikissa, tai ainakin suurimmassa osassa, vastaajia.

Vastaajien heterogeenisyys aiheuttaa haasteita kaikille soveltuvan kehyskertomuksen konstruomisessa. Paitsi ikä- ja kulttuurierot, niin yhä enenevässä määrin Suomen monikulttuuristuminen tarjoaa eläytymismenetelmää soveltavalle tutkijalle entistäkin enemmän pohdittavaa. Niinpä joihinkin tässä kokoelmassa esiteltäviin tutkimuksiin osallistui maahanmuuttajia, joiden kielitaidon tasosta emme voineet tietää. Siksi päädyimme luomaan joissakin tapauksissa kehyskertomuksia kahdella kielellä suomeksi ja englanniksi, vaikka tässä artikkelissa esittelemme ainoastaan kehyskertomusten suomenkieliset versiot. Koska oli oletettavaa, että ainakin osalla monikielisten ryhmien vastaajista kielitaito olisi suhteellisen heikko, kehyskertomukset pyrittiin tällaisissa tapauksissa muotoilemaan mahdollisimman lyhyiksi ja selkeiksi. Kehyskertomukset tarjottiin ei-suomenkielisissä ryhmissä vastaajille sekä englannin- että suomenkielisinä, ja he saivat itse valita, kummalla kielellä vastaavat. Myös tarinan kirjoittaminen vastaajien omilla äidinkielistä ja mahdollinen tulkin käyttö nousi keskusteluun muutamassa kirjoitustilanteessa. Paitsi maahanmuuttajien kohdalla, niin myös esimerkiksi korkeakoulututkimuksissamme aineistot ovat kaksikielisiä ja onpa eräs aineistoistamme kolmikielinenkin erään vastaajan innostuessa vastaamaan ruotsiksi. Eläytymismenetelmän tulevaisuuteen ja sen käyttöön kuuluu useamman kieliset kehyskertomukset.

Useimmiten eläytymismenetelmäaineistot on kerätty paperilla, jolloin A4-paperiarkin ylälaitaan on monistettu yksi kehyskertomusvariaatio ja jokainen vastaaja on saanut sattumanvaraisesti yhden variaation vastattavaksi. Joissakin tutkimuksistamme kehyskertomus oli suomeksi ja englanniksi ja ne oli sijoitettu vierekkäin A4-arkin ylälaitaan. Tämä järjestelmä toimii hyvin: suurin osa vastaajista kirjoitti tavallisesti vaakasuuntaan koko paperin leveydeltä, mutta yllättäen pari vastaajaa käytti paperista vain toisen reunan eli vastasi vain suoraan suomen- tai englanninkielisen kehyskertomuksen alle. Tämä kirjoittamistyylin ero ei kuitenkaan vaikuttanut vastauksen sanan määrään eikä laatuun.

Eläytymismenetelmässä tarkoituksena on luoda samasta kertomuksesta vähintään kaksi eri variaatiota, jotka poikkeavat toisistaan yhden muuttujan suhteen. Yhden muuttujan varioinnissa on käytetty kahta, kolmea ja joskus jopa neljää eri versiota. Olennaista on, että pääsääntöisesti varioidaan vain yhtä muuttujaa muiden kehyskertomusten eri elementtien pysyessä samana. Joissakin tapauksissa voidaan varioida myös kahta eri muuttujaa, kunhan kokonaisuus pysyy hallittuna, mutta välttämättä kovinkaan monimutkaisiin asetelmiin ei kannata turvautua.

(1) Eräänä päivänä sinut kutsuttiin vierailevaksi luennointsijaksi eräaseen kouluun esittelemään kotimaatasi ja sen kulttuuria kulttuurienvälisen kasvatuksen tunnille. Esityksesi jälkeen sinusta tuntui, että luentosi oli onnistunut hienosti. Eläydy tähän tilanteeseen ja kerro mitä luennollasi tapahtui: mitä ja miten kerroit kotimaastasi ja sen kulttuurista?

(2) Eräänä päivänä sinut kutsuttiin vierailevaksi luennointsijaksi eräaseen kouluun esittelemään kotimaatasi ja sen kulttuuria kulttuurienvälisen kasvatuksen tunnille. Esityksesi jälkeen sinusta tuntui, että luentosi oli epäonnistunut. Eläydy tähän tilanteeseen ja kerro mitä luennollasi tapahtui: mitä ja miten kerroit kotimaastasi ja sen kulttuurista?

(3) Eräänä päivänä sinut kutsuttiin vierailevaksi luennointsijaksi eräaseen kouluun esittelemään kotimaatasi ja sen kulttuuria kulttuurienvälisen kasvatuksen tunnille. Esityksesi jälkeen sinusta tuntui, että luentosi oli ollut opettavainen ja siksi se oli onnistunut hienosti. Eläydy tähän tilanteeseen ja kerro mitä luennollasi tapahtui: mitä ja miten kerroit kotimaastasi ja sen kulttuurista?

(4) Eräänä päivänä sinut kutsuttiin vierailevaksi luennoitsijaksi erääseen kouluun esittelemään kotimaatasi ja sen kulttuuria kulttuurienvälisen kasvatuksen tunnille. Esityksesi jälkeen sinusta tuntui, että luentosi ei ollut opettavainen ja siksi se ei onnistunut. Eläydy tähän tilanteeseen ja kerro mitä luennollasi tapahtui: mitä ja miten kerroit kotimaastasi ja sen kulttuurista?

Variaatioita ja muuttujia voi olla useampiakin, mutta tällöin ei voida enää välttämättä varmasti sanoa, mikä vaihtelu kehyskertomuksissa aiheuttaa vaihtelua vastaajien kertomuksiin. Itse varioitava muuttuja vaihtelee tietenkin tutkimusongelman ja kohteen mukaan. Kun esimerkiksi tutkimme yleissivistyksen muuttuvuutta keskiössä oli aika, jolloin toisessa kehyskertomuksessa lähtötilanteeksi annettiin nykyaika ja toisessa tulevaisuus, kuten artikkelin alussa kuvattiin. Vastaavasti ytimessä voi olla tulevaisuudessa tapahtuva muutos:

(1) Oletetaan että muutaman vuoden päästä Tampere3-hanke on toteutunut. Kerrot kollegallesi innostuneena Tampere3-prosessin vaikutuksesta omaan opetustyöhösi.

(2) Oletetaan että muutaman vuoden päästä Tampere3-hanke on toteutunut. Kerrot kollegallesi huolestuneena Tampere3-prosessin vaikutuksesta omaan opetustyöhösi.

Tampere3-korkeakoulujen yhdistymisprosessin vaikutuksia visioitiin myös korkeakouluopiskelijoiden näkökulmasta. Kehyskertomuksia oli kaikkiaan neljä ja varioitavia muuttujia kaksi. Variaatiot liittyivät itse yhdistymisprosessiin ja sen vaikutuksiin korkeakouluopiskelijoiden opinnoissa. Ensimmäisessä variaatiossa muuttujana on itse yhdistymisprosessi. Ensimmäisessä kehyskertomuksessa korkeakoulujen yhdistyminen tapahtuu ja toisessa se keskeytyy, muuten kehyskertomus on neutraali. Toisessa variaatiossa yhdistyminen tapahtuu ja muuttujana on sen mahdollinen vaikutus opintoihin: myönteinen tai kielteinen. Kertomusten varioinnilla ja muuttujia vaihtamalla pyrittiin saamaan kertomuksiin erilaisia näkökulmia tutkittavasta ilmiöstä:

(1) Kuvitellaan muutaman vuoden päähän. Tampere3 -hanke on yhdistänyt Tampereen seudun kolme korkeakoulua ja tämä vaikuttaa Tampere3 -korkeakoulussa opiskelevien korkeakouluopiskelijoiden opintoihin. Eläydy tilanteeseen ja kerro pieni tarina siitä miten se vaikuttaa.

(2) Kuvitellaan muutaman vuoden päähän. Tampere3 -hanke on päätetty keskeyttää ja Tampereen seudun kolmen korkeakoulun yhdistyminen ei näin ollen toteudu. Lakkautus vaikuttaa myös korkeakouluopiskelijoiden opintoihin. Eläydy tilanteeseen ja kerro pieni tarina siitä miten se vaikuttaa.

(3) Kuvitellaan muutaman vuoden päähän. Tampereen korkeakouluopiskelijat opiskelevat uudessa yhdistyneessä Tampere3 -korkeakoulussa ja opinnot sujuvat hyvin. Eläydy tilanteeseen ja kerro pieni tarina siitä mitä on tapahtunut.

(4) Kuvitellaan muutaman vuoden päähän. Tampereen korkeakouluopiskelijat opiskelevat uudessa yhdistyneessä Tampere3 -korkeakoulussa, mutta opinnot sujuvat huonosti. Eläydy tilanteeseen ja kerro pieni tarina siitä mitä on tapahtunut.

Mielenkiintoinen havainto oli, että itse vastaustarinoista ei pystynyt aina suoraan sanomaan, mihin kehyskertomukseen vastaaja oli vastannut. Näyttäisi siis siltä, että eräänlainen vastaajan halu kertoa oma tarinansa ajoi välillä yli kehyskertomuksen ja siten tutkijan odotusten yli. Niinpä vastaus saattoi kertoa niin myönteisistä kuin kielteisistäkin asioista, huolimatta kehyskertomuksen muuttujasta. Valppaalle tutkijalle tämä ei ole ongelma, sillä vastauksia toki voi analysoida ja tarvittaessa siirtää tulkittavaksi muiden samankaltaisten vastausten joukkoon.

Kehyskertomuksen eri tekijöitä vaihtelemalla saadaan aikaan erilaisia kertomuksia, mutta millaisia mielikuvia kertomuksen persoonamuodot antavat? Pohdimme kaikkien

kehyskertomusten kohdalla sitä, kerrotaanko tarina minä-muodossa, kolmannessa persoonassa vai mainitaanko kehyskertomuksessa joku erisnimi. Nimien kohdalla pohdimme erityisesti nimistä herääviä mielikuvia. Tuleeko nimestä mieleen nainen vai mies tai vihjaako nimi jotain etnisestä taustasta suunnaten siten vastaajan kertomusta? Pohdintojen taustalla oli ajatus siitä, että kirjoittaja voisi mahdollisimman hyvin eläytyä ja ajatella itsensä kautta kehyskertomuksia ilman, että persoonamuoto tai nimi johdattelee liikaa tarinoiden sisältöä.

Sukupuolineutraalien nimien käyttäminen on ollut yksi eläytymismenetelmän trendi viime vuosina, onhan kehyskertomuksissa seikkailleet *Kainot* ja *Eeliat*, kuten tälläkin kertaa. Koska monessa hankkeessamme monikulttuuruisuus toi aineistoihin lisähaasteensa, niin tällä kerralla tarinoista löytyy mm. *Ujel*, *Levi* ja *Josi*. Neutraali nimi jättää tilaa vastaajan mielikuvitukselle, ja vastaaja voi itse päättää, millaisen henkilön näkökulmasta tarinansa kirjoittaa.

(1) Josi on muuttanut Suomeen. Hän on ystäväystynyt hyvin suomalaisten koulukavereiden kanssa, ja oppiminenkin sujuu ongelmitta. Eläydy nyt Josin tilanteeseen ja kirjoita hänen koulupäivästään.

(2) Levi on muuttanut Suomeen. Hän ei ole ystäväystynyt suomalaisten koulukavereiden kanssa, ja oppiminenkin on vaikeaa. Eläydy nyt Levin tilanteeseen ja kirjoita hänen koulupäivästään.

Vastaajaa voidaan myös sinutella kehyskertomuksessa. Tämä saattaa helpottaa eläytymistä, mutta toisaalta myös johtaa harhaan. Vastaaja saattaa luulla, että hänen pitäisi kirjoittaa omista kokemuksistaan, jolloin kuvitteelliseen tilanteeseen eläytymisen mahdollisuus saattaa jäädä käyttämättä. Vastaavasti joissakin tilanteissa kehyskertomuksen kohdistuessa suoraan kertojan elämismaailmaan sinuttelu voi olla hyvinkin paikallaan. Toki kirjoittajaa voidaan sinutella ilman, että hänen pitäisi kertoa nimenomaan omista kokemuksistaan, onhan perinteinen kehyskertomuksen ohjeistus ollut kertomuksen loppuun liitetty pyyntö *kirjoita pieni tarina*.

(1) On kevät vuonna 2019. Olet kirjoittamassa ylioppilaaksi, jonka jälkeen olet päättänyt hakea opiskelemaan yliopistoon. Opiskelu yliopiston tiloissa on saanut sinut vakuuttumaan siitä, että haluat hakea juuri Tampereen yliopistoon. Eläydy tilanteeseen ja kirjoita pieni tarina siitä, miten olet päätynyt tähän ratkaisuun?

(2) On kevät vuonna 2019. Olet kirjoittamassa ylioppilaaksi, jonka jälkeen olet päättänyt hakea opiskelemaan yliopistoon. Opiskelu yliopiston tiloissa on saanut sinut vakuuttumaan siitä, että haluat ehdottomasti hakea opiskelijaksi johonkin muulle kuin Tampereen yliopistoon. Eläydy tilanteeseen ja kirjoita pieni tarina siitä, miten olet päätynyt tähän ratkaisuun?

Kehyskertomuksessa voidaan käyttää myös passiivimuotoa. Kuten edellä kuvattiin, niin korkeakouluopiskelijoita tutkittaessa kehyskertomuksessa kuvailtiin tulevaisuuden tilannetta – korkeakoulumuutosta - jossa toimijoina ovat korkeakouluopiskelijat. Vastaajat olivat myös korkeakouluopiskelijoita ja tilannekuvaus on tulevaisuudesta, joka koskettaa myös luultavasti heitä, joten kehyskertomuksen tarinaan oli helppo eläytyä. Esioletus siitä, että vastaukset ovat tällöin myös yleisemmällä tasolla piti myös paikkansa: vain kahdessa kertomuksessa (n=41) kertomuksessa, vastaaja vastaa tarinan muodossa, jonka henkilön hän on joko personoinut nimellä tai puhuu minä-muodossa.

Perinteisesti on ohjeistettu, että kehyskertomuksen on syytä olla mahdollisimman lyhyt, jotta se olisi mahdollisimman yksiselitteinen ja suuntaisi vastaajien kertomuksia tutkijan toivomaan suuntaan. Me pyrimme siihen, että kehyskertomukset olisivat mahdollisimman yksiselitteisiä, lyhyitä ja selkeitä. Menetelmälle tyypilliseen tapaan

kertomuksissa vaihteli yksi seikka ja muuten sisältö pyrittiin pitämään mahdollisimman samanlaisena. Ohjeita noudattaen tyylinämme oli karsia mahdollisimman hyvin epäolennainen kertomuksista ja keskittyä olennaiseen, luoda lyhyt kehyskertomus. Lyhyessä kehyskertomuksessa aiheeseen johdattelu on vähäistä ja näin variointia on helpompi jälkikäteen jäljittää. Lyhyt kehyskertomus myös rajoittaa kirjoittajaa vähemmän avaten siis enemmän mahdollisuuksia kirjoittaa juuri niin kuin haluaa.

(1) Kainon työelämässä erilaiset tapahtumat ovat vaikuttaneet Kainon työhyvinvointiin. Kerro tarina tapahtumista sekä keinoista, joiden avulla hän on jatkanut eteenpäin.

(2) Kainon omassa elämässä erilaiset tapahtumat ovat vaikuttaneet Kainon työhyvinvointiin. Kerro tarina tapahtumista sekä keinoista, joiden avulla hän on jatkanut eteenpäin.

Jokin raja kehyskertomuksen supistamisella toki on. Jossain tilanteissa pelkistetymmän kertomuksen tekeminen olisi tehnyt tarinat liian rajaamattomiksi, eikä tutkimuskysymyksiin olisi välttämättä saanut vastauksia. Kehyskertomuksen laadinta on usein näennäisestä yksinkertaisuudestaan huolimatta varsin haastavaa. Vastajaat voivat takertua helposti esimerkiksi yhteen kehyskertomuksen sanaan, mitä tutkija ei ole etukäteen kaikesta valmistautumisesta huolimatta osannut arvata.

Mikä on riittävä pituus kertomukselle, kun tarinan tuottajalle jotain pitää kertoa, mutta johdatella ei halua? Jos tarinan vastaajat ovat nuoria tai lapsia, kannattaa kertomus pitää muutaman lauseen pituisena. Usein kirjoittajan tarinan sisällön oli pitkälle määritellyt kertomuksen viimeinen lyhyt lause. Kehyskertomuksen alun, tutkimukselle kuitenkin merkittävät kuvailevat lauseet, olivat kirjoittajalta jääneet huomioimatta tai unohtuneet kirjoittajan päästessä vauhtiin.

(1) Keskustelet opiskelukaverisi kanssa. Olette yhtä mieltä siitä, että mielestänne oppilaitoksenne turvallisuusasiat ovat hyvällä tolalla. Kirjoita tarina keskustelustanne.

(2) Keskustelet opiskelukaverisi kanssa. Olette yhtä mieltä siitä, että mielestänne oppilaitoksenne turvallisuusasiat ovat huonolla tolalla. Kirjoita tarina keskustelustanne.

Kehyskertomuksen suunnittelussa edetään lopulta vaiheeseen, jossa varmistetaan jopa yksittäisten sanavalintojen perusteluja, merkitystä ja tarkoitusta. Yksittäisten sanojen sisältöjen merkitysten pohtiminen saattaa kuulostaa saivartelulta, mutta joissain tapauksissa on tutkimusongelman näkökulmasta keskeisten sanojen luomien mielikuvien merkitystä syytä varmistaa ja tarkentaa. Näin vastaaja orientoituu halutulla tavalla asiayhteyteen kehyskertomuksen kautta. Voidaan ajatella esimerkiksi, miten eri tavoin vastaaja tulkitsee ja ymmärtää sanat *työ*, *työelämä* tai *työyhteisö*. Tai minkälaisen eron kehyskertomukseen luo käyttäessämme sanaa *muutokset* tai *tapahtumat*?

Keräämisen tavat ja tilanteet

Eläytymismenetelmäaineiston voi kerätä monella eri tavalla. Perinteisesti kehyskertomus on monistettu A4-arkin ylälaitaan ja näiden monisteiden kanssa on menty etukäteen sovittuna aikana johonkin sopivaan tilaisuuteen ja kerätty aineisto paikan päällä. Monisteet on voitu myös jakaa ja pyytää palauttamaan ilmoitetun ajan kuluessa vaikkapa johonkin palautuslaatikkoon, mutta vastauksia tulee luonnollisestikin tässä tapauksessa paljon vähemmän.

Nykytekniikan myötä paikan päällä voidaan pyytää myös kirjoittamaan tarina tietokoneella tai tabletilla ja palauttamaan se sähköisesti. Tosin tabletilla ja

norminäppäimistöllä kirjoitetut tarinat eivät välttämättä ole kirjoituskokemuksen erilaisuuden takia vertaisia. Joissakin tapauksissa käytimme onnistuneesti samassa tutkimuksessa sekä sähköisiä että käsinkirjoitettuja vastauksia. Kirjoittamistavat ovat erilaisia mm. siltä osin, että sähköistä kertomusta voi muokata toisin kuin käsinkirjoitettua, mutta kaikki tavat tuottivat ainakin meidän tapauksissamme riittävän hyviä kertomuksia eikä edes ole selvää se, kumpaa tapaa vastaajat preferoisivat mikäli voisivat valita; toiset ovat tottuneita kirjoittamaan käsin, toiset koneella.

Monet vastaajat voivat mielellään valita myös kasvokkain aineistoa kerätessä sähköisen vastaamisen muodon, esim. vastaamisen omalla läppärillään tai tabletillaan. Tämä vaatii tutkijalta ennakkosuunnittelua. Jos haluaa, että vastaajat eivät näe variaatiota, sähköisiä lomakkeita pitää olla yhtä monta kuin on variaatiotakin. Jos tilaisuudessa kerätään aineistoa sekä sähköisellä lomakkeella että paperilla vastaajien valinnan mukaan, tutkijalla olisi hyvä olla mukanaan valmiiksi sekoitettuna vastauspaperit, joissa olisi kehyskertomuksen lisäksi varioinnin mukaisen sähköisen lomakkeen linkki. Sähköisen aineistonkeruun osalta ennakkovalmisteluja tarvitaan jälleen enemmän, mutta litterointiin ei mene aikaa, koska sähköisessä muodossa olevan vastauksen voi yleensä kopioida tekstimuotoisena. Tilaisuudessa voidaan myös jakaa linkki tms. johon vastaajia pyydetään palauttamaan kertomuksensa. Yhteydenotto voidaan tehdä myös kokonaan sähköisesti, joko kohdennetusti jokaiselle erikseen, jonkun tietyn ryhmän sähköpostilistalle tai vastaavalle tai sitten kohdentamattomana jonkun some-sivuston kautta.

Uusien tekniikoiden käytöstä huolimatta voidaan palata myös vanhaan. Niinpä yhdessä tämän projektin hankkeessa aineisto kerättiin perinteisellä jalkatyöllä. Tutkija oli varannut yliopistolta sopivan luokan ja pysäytti silmämääräisesti kohderyhmään sopivia kulkijoita ja pyysi heitä poikkeamaan luokkaan kirjoittamaan tarinansa. Yllättäen tämä aineistonkeruu toimi erittäin hyvin ja ohikulkijat olivat suopeita auttamaan aineiston keräämisessä. Tutkijan persoonallisuudella on tässä suuri merkitys, keneltä tahansa tällainen toiminta ei olisi onnistunut. Kohderyhmäksi soveltuvilta ohikulkijoilta koottu aineisto todettiin myös tehokkaaksi tavaksi koota tutkimusaineistoa. Kasvokkain kerättävässä aineiston keruussa on etuna se, että tutkimusluvan kysyminen ja vastaajan vapaaehtoisuus toteutuvat myös samalla kertaa. Suuremman aineiston hankinta kasvokkain ohikulkijoilta on työlästä ja aikaa vievää, mutta huolellinen valmistautuminen, toteutuksen suunnitteleminen sekä osallistumiseen motivoivan kutsun pohtiminen helpottavat ja edistävät onnistumista. Kasvokkain kerättävässä aineistonkeruussa vastaaja etsii vihjeitä myös siitä, kuka aineistoa hankkii. Niinpä vaikkapa monikulttuurisuutta tutkittaessa aineisto olisi ollut erilainen riippuen siitä, kuka meistä olisi ollut keräämässä; tutkijan ikä, sukupuoli, kielitaito ja kulttuuritausta olisi vaikeasti ennustettavalla tavalla jotenkin näkynyt aineistossa.

Kun aineisto kerätään online-tilanteessa johdatellaan vastaajat kirjoittamiseen. Sähköisessä aineistonkeruussa ohjeistus voi olla kirjallinen, mutta kasvokkain kerättävässä aineistossa on luontevaa pitää myös suullinen johdatus tehtävään. Olennaista on kiinnittää huomiota, mitä vastaajille kerrotaan etukäteen ja miten tämä saattaa vaikuttaa heidän kertomuksiinsa. Tähän meillä oli erilaisia käytäntöjä. Osassa tutkimuksista vastaajat ohjeistettiin vain vastauspaperin täyttämiseen, mutta eläytymismenetelmän ideaa, tutkimuksen aihetta tai tutkijan tieteenalaa ei paljastettu etukäteen, jotta nämä tiedot eivät vaikuttaisi vastaajien kertomuksiin. Alkuorientaatioissa kannattaa kuitenkin tuoda esiin ainakin seuraavat asiat:

1. Esittäytyminen
2. Ohjeistus kehyskertomuksen jatkamiseen ja mahdollisten taustatietojen täyttämiseen:
 - Tarkoituksena eläytyä tilanteeseen, kertomus voi olla kuviteltu.
 - Vastauksen ei tarvitse olla harkittu, vaan sitä voi lähteä kirjoittamaan intuitiivisesti.
3. Käytettävissä oleva aika, yleensä 15-20 min.
 - Mahdollisuus lisäaikaan?
4. Lomakkeiden kerääminen
 - Kerätäänkö esimerkiksi kaikki lopuksi yhtä aikaa pois vai sitä mukaa, kun saadaan valmiiksi?

Aineistonkeruun alkuorientaatioon liittyen olisi hyvä ottaa huomioon myös siihen, että eläytymismenetelmä on monelle varsin vieras aineistonkeruumenetelmä ja varsinkin maahanmuuttajataustaisille tai ulkomaalaisille tämä uniikki aineistonkeruumenetelmä saattaa aiheuttaa vaikeuksia vastauksen kirjoittamisessa. Tarinan kirjoittaminen vaikkapa kyselylomakkeen täyttämisen sijaan usein aiheuttikin vastaajille hämmennystä vastauksen kirjoittamisessa. Kielellisen haasteen lisäksi perehtymättömyys eläytymismenetelmään on myös mahdollinen tekijä, mikä saattaa tehdä vastauksista pinnallisia, suppeita ja luettelomaisia. Vastaajien hämmennyksen ehkäisemistä varten tutkijan on etukäteen tarkasti pohdittava siitä, millaiset kirjoitusohjeet tilaisuuden aluksi annetaan.

Alkuorientaation on hyvä olla lyhyt ja mahdollisimman vähän johdatteleva. On kuitenkin hyvä kertoa, että kyseessä on eläytymismenetelmä ja että vastaajan ei tarvitse kirjoittaa välttämättä omana itsenään. Jonkinlainen alkuorientaatio pitää olla myös sähköisessä aineistonkeruussa. Ensiksi vastaajia yleensä lähestytään esim. sähköpostilla tai tiedotteella, jossa kerrotaan lyhyesti mihin tutkimus liittyy. Orientointia voi olla jonkin verran myös sähköisessä lomakkeessa. Sähköisesti aineistoa kerätessä on myös tärkeää liittää pyyntöön tutkijan yhteystiedot, jotta vastaajat saavat häneltä tarvittaessa lisätietoja tai ohjeita.

Vastaamiseen motivoiminen on tärkeää, jotta vastaaja asennoituu keskittymään ja paneutumaan tutkimuksen aiheeseen mahdollisimman sitoutuneesti. Motivoimisen apukeinona voi pohtia erilaisia näkökulmia esimerkiksi vastaajan asemaan asettuen, mitä etua tai hyötyä osallistumisesta vastaajalle itselleen voisi olla. Esimerkiksi työhyvinvointia koskevassa tutkimuksessa vastaajille kerrottiin, että tutkimuksen aiheena on työikäisten aikuisten työhyvinvointi ja että tutkimusmenetelmänä on eläytymismenetelmä.

Lopuksi kun kaikki kertomukset on kerätty, vastaajille voidaan antaa tilaisuus jälkipuintiin. Mikäli tutkimuksen aihetta tai eläytymismenetelmän ideaa ei selostettu ennen tutkimusta, niitä voidaan avata tässä yhteydessä. Mikäli keräystilanteen puitteet sen sallivat, lopuksi voidaan myös käydä vapaata keskustelua aiheesta. Tällöin omia ajatuksia päästään vielä jakamaan toisten vastaajien ja tutkijan kesken, mikä saattaa antaa tutkijalle lisätietoa vastaajien ajatuksista ja siten helpottaa aineiston analyysia. Aina joskus aineistoa keräävä tutkija pyydetään uudestaan saman ryhmän eteen kertomaan oman tutkimuksensa tuloksista ja nämä tilaisuudet tietenkin kannattaa hyödyntää sekä omasta mielenkiinnosta että tieteellisen tutkimuksen pr-tarkoituksissa.

Sähköinen aineistonkeruu on yleisesti haastavaa. Vastausprosentit jäävät alhaisiksi, koska viesti usein hukkuu muun sähköpostin sekaan. Sähköisessä aineistonkeruussa on huomioitava monia tekijöitä. Ensinnäkin viestin tulee olla selkeä ja kohdennettu juuri oikealle vastaanottajalle tai ryhmälle. Oikea ajoitus on myös tärkeää, ettei viesti huku maanantaiaamun sähköpostisumaan tai loma-aikaan. Voi myös olla muita ajankohtia, jolloin aineistoa ei yksinkertaisesti kannata lähteä keräämään. Esimerkiksi Tampere3-hanke oli marras-joulukuussa 2016 hetken pysähdyksissä. Tässä yhteydessä pohdimme, olisiko

ajankohta hyvä vai huono aineiston keräämiseen. Eräskin opettaja viestitti, että "opettajat ovat nyt poteroissaan" ja odottavat tietoa hankkeen jatkumisesta.

Jos kohderyhmä on vaikeasti tavoitettavaa, vaikkapa ihmisiä työssään, pitää etsiä oikea väylä päästä tapaamaan heitä. Jos lupaa aineiston keräämiseen esimerkiksi koulutustilaisuudessa ei heru, voi jo siitä olla apua, että käy jossain tilaisuudessa kertomassa asiansa, esittämässä pyynnön osallistua tutkimukseen joko tilaisuuden jälkeen kasvokkain tai sähköisellä lomakkeella omalla ajalla. Kun tutkimus saa kasvot, vastauksia voi tulla sähköisestikin.

Sähköisen aineiston keräämisen yhteydessä voi joutua miettimään myös eräänlaisia auktoriteettikysymyksiä. Jos aineisto kerätään esimerkiksi kurssilla tai oppitunnilla, jossa vastaajat ovat nuoria tai opiskelijoita, tarvitaan ehkä tutkimuslupa, ja tämän lisäksi aineiston keräämisestä sovitaan lopulta kurssin opettajan kanssa. Jos puolestaan aineistoa kerätään opettajilta sähköisesti, olisi tärkeää saada viestinnän avuksi esim. opettajien esimies tai täydennyskoulutuksesta vastaava henkilö, joka mahdollisesti välittää viestin samalla ikään kuin antaen luvan tai velvoittaen heitä vastaamaan. Pitää siis etsiä nämä ns. avainhenkilöt käsiinsä ja eduksi on, jos he vielä näkevät asiasi tärkeänä. Kasvoton sähköposti tai viesti intrassa ei tavoita kiireisiä opettajia samaan tapaan.

Monet keräystilanteet poikivat uusia tilaisuuksia päästä keräämään aineistoa muissa vastaavissa ryhmissä. Samoin kävi myös osassa sähköisiä kyselyitä; esimerkiksi Facebook-sivustoille linkattuihin kyselyihin tuli kommentteina vinkkejä muista mahdollisista sivustoista, joille kyselyn voisi lisätä. Osa keräyspaikkojen yhteyshenkilöistä vaikutti pitävän oman alansa tutkimusta tärkeänä, ja he olivat valmiita auttamaan esimerkiksi uusien keräystilaisuuksien järjestämisessä.

Jossain tapauksessa nousi epäily siitä, että aineiston sähköisesti suoritetun keräyksen luonne - kuten muukin kirjoittelu somessa - antaa vastaajalle tietynlaisen kasvottomuuden, jonka suojissa voi vastata kärkevämmän kuin ehkä tekisi kasvokkaisessa keräystilaisuudessa (vaikka tuolloinkin vastaajan tietynlainen anonymiteetti on taattu). Keräystilanteessa vastaamisen tarttuminen saattaa myös käydä luontevammin, koska aika ja tilaisuus on tarjottu valmiiksi. Lisäksi toisten tarttuessa tehtävään sosiaalinen paine saattaa kannustaa niitäkin paikallaolijoita vastaamaan, jotka eivät välttämättä vastaisi tutkimukseen sähköisesti omalla ajallaan.

Sähköisessä aineistonkeruussa voi ohjata vastaajia vastaamaan kehyskertomuksittain eri lomakkeille, jos haluaa että vastaajat eivät näe kehyskertomuksen variointia. Jos tutkija ei koe tällä asialla olevan merkitystä tutkimuksen kannalta, voi aineiston koota vain yhdellä sähköisellä lomakkeella. Jos vastaukset kootaan yhdellä lomakkeella, pitää miettiä miten vastaajia ohjataan kirjoittamaan eri kehyskertomusten pohjalta. Kirjoittajat voidaan esimerkiksi jakaa kirjoittamaan eri kehyskertomusten pohjalta jakamalla heidät kehyskertomuksittain sukunimensä alkukirjaimen perusteella. Niinpä yhdessä tutkimuksessamme pyysimme, että jos vastaajan sukunimi alkaa kirjaimella A-L, niin hän kirjoittaa tarinansa pohjautuen kehyskertomukseen A. Loput vastaajista ohjeistettiin näin kirjoittamaan kehyskertomus B:n pohjalta. Tällä tavoin voitaisiin saada yhdellä lomakkeella molempiin kehyskertomuksiin pohjautuvia tarinoita.

Eläytymismenetelmä tutkimusta tehdessä voi tietenkin myös kokeilla uusia asioita. Yksi uusista tavoista oli vastauspaperin koostaminen niin, että sama paperi sisälsi molemmat variaatiot: paperin toiselle puolella oli tässä tapauksessa negatiivinen variaatio ja toisella puolella positiivinen variaatio. Tämä on otollinen keino silloin, jos halutaan varmistaa tutkittavan mielipide jostakin asiasta. Kaksipuolinen vastauspaperi laittaa vastaajan

pohtimaan, ajatteleeko hän kehyskertomuksen tarinasta positiivisesti tai negatiivisesti. Kun asiaa vielä korostetaan alkuorientaatiossa ja ohjeissa, saa tutkija paperin puolen valinnalla yhden indikaattorin lisää tutkimusaiheeseen. Etukäteen herätti pohdintaa se, kasautuvatko vastaukset vain toisen kehyskertomuksen puolelle, mutta kuitenkin noin kolmasosa vastaajista valitsi vähemmän suositun version, joten huoli oli turha.

Eläytymismenetelmän käyttäminen tutkimusmetodinä voi olla todella helppoa ja palkitsevaa, myös tehokkaaksi sitä voi jossain tapauksessa kuvailla, ainakin jos ei mieli kehyskertomusten muotoiluun kuluva aikaa. Nopeimmillaan tutkimusaineiston keräämiseen ja litterointiin kului aikaa vain 4 tuntia. Vastaaminen vei noin 20 minuuttia ja litterointi 3.5 tuntia. Tehokkain keräämisen paikka oli auditorio täynnä ihmisiä. Tilaisuus oli pakollinen ja vastaajat olivat valmistautuneet kirjoittamiseen. Keräsimme samassa tilaisuudessa aineiston kahteen eri tutkimukseen. Erotimme aineiston kahdella erivärisellä paperilla ja vastaajat tiesivät kumman värisen paperin he ottavat. Paperit oli järjestetty niin, että joka toinen vastaaja sai eri kehyskertomusversion. Kerralla kerättiin yhteensä 129 tarinaa. Toisaalta aineiston keräämiseen voi joutua varaamaan enemmänkin aikaa - kasvokkain kerätyissä aineistoissa aikaa voi kulua kaksikin täyttä päivää - ja pitkien vastausten litterointiin useita päiviä. Joissain projekteissa aineiston keruu ajoittui pitkällekin ajalle ja aineisto kerättiin lähes yksitellen, muutama vastaus tuolta ja jokunen taas täältä jne. Eläytymismenetelmän kaltaisessa tutkimusmenetelmässä aineiston edustavuus ei onneksi ole samanlainen ongelma kuin jossain toisen tyyppisessä tutkimuksessa.

Aineistonkeruuseen motivoituneen yhteyshenkilön rooli on kasvokkain kerätyissä aineistossa tärkeä. Yhteyshenkilöille oli esimerkiksi lähetetty etukäteen lyhyt käsikirjoitus siitä, miten aineistonkeruu tapahtuu. Käsikirjoituksessa oli sovittu ajankohta ja paikka, vastaajien arvioitu määrä ja vastauskieli, keräämiseen tarvittavat välineet, eli kehyskertomuspaperit ja kynät ja vastaamiseen varattu aika sekä tutkimuslupa. Myös se, mitä yhteyshenkilö saa ennakkoon kertoa tutkimuksen aiheesta ja tutkijasta, oli käyty tarkasti läpi, ja yhteyshenkilö oli saanut kirjallisena tutkijan pitämän johdannon aiheeseen. Molemmat pidettiin mahdollisimman lyhyinä, jotteivat ne johdattelisi vastauksia mihinkään suuntaan. Kun nämä asiat olivat molemmilla osapuolilla selkeät, sujui itse aineistonkeruu kolmessa eri paikassa hyvin samankaltaisesti; vastausajaksi muodostui ilman ulkopuolisen painostusta noin 15–20 minuuttia ja koko tilaisuuteen meni noin aikaa 30 minuuttia. Vastaajat vaikuttivat motivoituneilta ja yhtään tyhjää paperia ei tullut takaisin. Myös yhteyshenkilöt, jotka tässä tapauksessa olivat korkeakouluopettajia, olivat kiinnostuneita eläytymismenetelmästä ja tutkimuksen aiheesta.

Työpaikoilla tilaisuuden alussa hyvänä houkuttimena kutsun lomassa toimi kahvitarjoilu, jonka lomassa oli sopiva hetki kertoa aineiston hankintaan liittyvän tilaisuuden kulku ja ohjeistaa vastaajat sekä jakaa vastauslomakkeet osallistujille. Työpaikoilla on hyvä sopia yhteyshenkilö, joka vastaanottaa vieraan, toimii isäntänä tai emäntänä ja on mukana koko tilaisuuden kulun ajan. Kun kaikki sujuu luontevasti, aikaa menee enimmillään yksi tunti.

Joskus aihe saattaa herättää vastaajissa mielenkiintoa käsitellä aihetta tutkijan kanssa yhteisesti keskustellen aineiston keräämisen jälkeen ja saada tietoa tuloksista. Kiitoksena tutkimukseen osallistumisesta voidaan tarjota esimerkiksi mahdollisuus saada tietää tutkimustuloksista sähköpostitse tai tutkimuksen valmistumisen jälkeen järjestettävässä keskustelutilaisuudessa. Lupaus linkistä valmistuneeseen artikkeliin tai opinnäytetyöhön on tietenkin hyvä tarjota.

Sähköisissä vastauksissa sähköpostitse vastaanotettujen vastausten osalta syntyy haasteita tunnistettavuuden ja anonymiteetin osalta, vaikka vastauksia pyrittäisiin käsittelemään siten, ettei yksittäistä vastaajaa voisi tunnistaa aineistosta. Lähettäjän tiedot on nähtävissä helposti, vaikka tutkija haluaisikin sulkea silmänsä näiden tietojen osalta. Esimerkiksi työpaikan anonymiteetin suojaamiseksi on sovittava selvästi tiedot, joita on lupa kertoa.

Ryhmä, jossa kysely suoritetaan, on voinut käydä juuri ennen vastaamistaan läpi opintojensa tai muun puitteissa tiettyä aihealuetta, mikä voi näkyä vastauksissa. Esimerkiksi erään ryhmän vastauksissa esiintyi paljon viittauksia asiaan (tässä tapauksessa lakiin), joka ei ollut tullut esiin missään muussa keräyserässä. Asiaa tiedusteltaessa selvisi, että ryhmä oli käynyt kyseistä asiaa lävitse juuri ennen kyselyä. Koska joidenkin vastaajaryhmien suomen kielen taito oli suhteellisen heikko, oli ohjeiden antaminen ilman johdattelua välillä vaikeaa. Välillä kuultiin myös vieruskaverin tai opettajan ohjeistavan epävarmoja vastaajia hyvinkin tarkoin ja johdattelevin sanakääntein.

Aineistonkeruun ohjeistus vastaajille on todella tärkeää. Vaikka tilanne ennen tarinoiden kirjoittamisen alkua olisi rauhallinen, saattaa käydä niin, etteivät kaikki vastaajat ymmärrä ohjeita ja saa kiinni siitä, mitä ollaan tekemässä. Tällöin saattaa helposti käydä niin, että moni vastaaja palauttaa tyhjän paperin tai on kirjoittanut ohjeista poiketen esimerkiksi ranskalaisin viivoin.

Suullisen ja kirjallisen ohjeistuksen yhdistäminen aineistonkeruun yhteydessä saattaa olla toisinaan tarpeen. Lomakkeen yhteyteen tai vastauslomakkeelle voi toisinaan liittää saman ohjeen, joka suullisestikin kerrotaan vastaajille. Toisinaan ennen vastaamisen aloitusta voi esittää vastaajille mahdollisuuden kysymiseen, mikäli vastaamiseen liittyisi jotakin epäselvyyksiä.

Eläytymismenetelmään on perinteisesti liitetty ajatus aineiston saturoitumisesta; siitä, että riittävä määrä vastauksia tuottaa sen perusasetelman, joka kyseisillä kehyskertomuksilla on tuotettavissa ja siten aineistoa ei kannata kerätä ikään kuin liikaa. Kriteerinä on pidetty 15–25 vastausta yhtä kehyskertomuksen versiota kohden. Analyysivaiheessa runsaslukuisesta aineistosta on eittämättä hyötyä. Kun aineistoa on paljon, niin voi aineistosta tehdä myös yksinkertaista kvantitatiivista aineistoa ja muutenkin tarkastelun keskiössä ovat tutkimusongelmien kannalta antoisimmat vastaukset. Keräysvaiheessa innostus kartuttaa aineistoa määrällisesti voi olla suuri, mutta vastauksia analysoidessa voi huomata, että vähempikin olisi riittänyt ja tuottanut samat tulokset. Kun aineistosta on hahmotettavissa suurempia kokonaisuuksia, joihin uudet vastaukset tuovat vain vahvistusta, aineistoa on riittävästi. Tähän riittävä vastausten määrä vaihtelee tutkimuksen mukaan.

Omien projektiemme aineistojen määrä vaihteli melko paljon. Niukimmillaan vastaajia oli 41 (neljä kehyskertomusta) ja runsaimmillaan 187 (kaksi kehyskertomusta). Joissakin tapauksissa aineisto oli koottu harkitusti esimerkiksi kahdelta tai kolmelta eri ryhmältä, jonka takia oli hyvä, että vastauksia oli runsaasti. Eräissä projekteissa osa aineistosta toimi ikään kuin kontrolliaineistona, jolloin analysoitiin ensin pääaineisto ja saatua tulkintaa koeteltiin lisäaineistolla.

Mitä aineistolle kannattaa tehdä?

Heti aineistonkeruun jälkeen lomakkeet kannattaa jakaa kehyskertomusversioittain ja numeroida. Jokainen eri keräystilanne kannattaa koodata erikseen, jolloin jokainen vastaus

saa sellaisen yksilöllisen koodin, jonka avulla on helppo nähdä missä ja mihin kehyskertomukseen on vastattu. Tämän jälkeen aineisto kannattaa litteroida. Käsinkirjoitettujen vastausten muuttaminen sähköiseen muotoon helpottaa niiden käsittelyä ja analysointia mahdollistaen muun muassa hakutoiminnot ja erilaiset muotoilut. Aineisto voi tämän jälkeen näyttää vaikkapa tältä. Kehyskertomuksessa on pyydetty kuvaamaan keskustelu ja anonymiteetin takia kertomukset on konekäännetty tähän kymriksi.

TA001

1950 Woman, addysg sylfaenol

- Arbenigedd Trafodaeth
- Trwy garedigrwydd moesau
- Diolchgarwch
Mwy o ddsbarthu / gwrando ar yr hyn a elwir. "Houdt o Wybodaeth Tawel"
- = Hen / rhyngweithio Ifanc
- Anrhydedd
- Gogoniant Gwerth Home, bwyd, glendid, agosatrwydd
- Ysgrifennu - Creadigrwydd
- Darllen - Kiryat
- "Meddal" gwerth = sensitifrwydd, amrywiaeth = cymeradwyo, gwerthfawrogiad

TA002

1940 Woman, addysg sylfaenol

- Cyswllt Eye anodd cael, pob syllu ar ei ffôn gell, iPad, huisvesting gliniadur
- Mae'r rhyngweithio rhwng op Supra dynol yn syml ac yn gyflym
- Termau Cyfrifiadur a gêm yn gyfarwydd, ond ymadroddion a geiriau pob dydd drwg
- Er enghraifft, mae masnach ifanc yn gwybod dim arian parod, yn cael ei ddiffinio fel "pwysau coesau matsys."!
- Sgiliau rhyngberonol: Gall beleid gael eu datblygu

TA003

1930 Vrouwelijk, ail Ste

- Yn gyntaf oll, o ystyried yr etholiadau Unol Daleithiau. y canlyniad terfynol yn ofn.
- Rydym Edrychwyd "Eisiau i fod yn Millionaire" wedi meddwl y diffyg o addysg gyffredinol.
- Joppe addysg dda mae pobl yn rhyfeddol o dwp,
- Eieren hysbys pwy cr Florence Nightingale at huisvesting Roedd Rhyfel y Gaeaf
- Beth yn cael ei ddysgu yn iawn yn yr ysgolion?

TA004

1950 Benyw, ail Ste

Mae'n delio â Arjan gwareiddiad cyffredinol; am y math o op nawr a beth fyddai ei angen. Yma, mae'r pethau a ddaeth i fyny:

- Mae pobl yn gwybod sut i ddefnyddio amrywiaeth o dduiliau o gyfathrebu, ond nid ydynt yn rheoli'r iaith Ffindir! Bydd y Ffindir erydu'r sgil iaith, nid je gramadeg yn cael ei gynnal
- Addysg gyffredinol yn cynnwys digwyddiadau monitro yn y byd - mor agos Fel ymhellach i ffwrdd
- Nid yw addysg gyffredinol yn cael ei sicrhau yn unig drwy PIK hyfforddi hefyd yn dod trwy'r dysgu / dealltwriaeth a phrofiadol Houdt Wybodaeth bywyd
- Unwaith y bydd fy ngwaith, rwyf gofynnwyd pa fath o wybodaeth gyffredinol gennyf - yn cyfeirio at yr hyfforddiant. Yr oeddwn yn synnu at y cwestiwn.
- Mae fy chwaer ymwelodd credydau ysgol elfennol, ond mae'r credydau wâr na llawer adnabyddiaeth addysg dda. Mae'n gwybod llawer o bethau, yn ystyried ei wneud, Gweithfeydd

Esimerkkiin oli poimittu laajasta aineistosta neljä ensimmäistä vastausta.

Eläytymismenetelmää käytettäessä useinkaan ei kysytä vastaajien taustatietoja, mutta tässä nimenomaisessa projektissa perustellusti toimittiin toisin, koska ideana oli verrata eri sukupolvia edustavien vastaajien käsityksiä tutkittavasta aiheesta.

Eläytymismenetelmäaineiston analyysin voi soveltaa samoja analyysimenetelmiä kuin mihin tahansa laadulliseen aineistoon. Aineistosta voi laskea jotain, sitä voi teemoitella ja

tyypitellä, tehdä diskursiivista tai narratiivista analyysiä jne. Samaan aineistoon voi tietenkin soveltaa useampikin analyysitapoja. Tämän projektin eri osatutkimuksissa ei pyritty yhtenäisiin analyysitapoihin vaan jokainen sovelsi itselleen tyypillisiä ja mieluisiakin tapoja aineiston analyysiin ja tulkintaan, toki ottaen huomioon tutkimusongelmat. Joka tapauksessa aineiston keräämisen jälkeen alkaa aineiston perusteellinen lukeminen ja erilaisten teemojen ja tyyppien hakeminen tarinoista. Jokaiselle tutkimukselle ja tutkijalle muodostuu ajan kanssa oma hyväksi havaittu toimintatapa.

Aineiston huolellisen läpilukemisen jälkeen järjestin aineiston teemoittain kahden eri kehyskertomuksen ajatuskarttoihin. Muutaman huolellisen lukemiskerran jälkeen huomasin, että molemmista kehyskertomusorientaatioista ja niiden pohjalta kirjoitetuista tarinoista oli mahdollista rakentaa tyyppitarinat. Tulosten kirjoittamisen tein tyyppitarinoiden avulla ja niiden ympärille koottujen teemojen tiimoilta. Mielestäni on tärkeää muistaa myös tarinoiden suoma kerronnallisuus ja sen hyödyntäminen tutkimuksen kulussa ja tuloksissa. Tarinoillahan on tarkoitus antaa tutkittaville ääni, jota myös kannattaa kuulla ja kuunnella.

Aineistosta etsitään oman tutkimusongelman tai tutkimuskysymysten mukaisesti keskeiset tai muuten kiinnostavat teemat. Onko niitä helpompaa merkitä värein, koodata vai koota taulukkoon, on makuasia. Aineiston analyysissa saattaa tulla myös takapakkeja. Voi olla jo aloittanut aineiston analyysin jollain tapaa, kunnes huomaa, että toinen tapa olisi selkeämpi. Kun teemoittelua on tehty, yleensä huomaakin kehyskertomuksen varioinnin vaikutukset, tai jossain tapauksessa, vaikuttiko variointi ylipäätään. Jos variointi toimii, voidaan ehkä muodostaa tarinoista nousevat tyypit. Jos kyseessä ei ole puhtaasti aineistolähtöinen analyysi, lähdetään aineistoa peilaamaan teoreettiseen viitekehykseen.

Koodasin vastaukset ryhmittäin; koska kysely tehtiin useassa eri ryhmässä koodasin jokaisen ryhmän erikseen, jotta myöhemmin olisi mahdollista tarkastella vastauksia myös ryhmittäin. Jokaiselle ryhmälle tuli oma tunnus, minkä jälkeen kukin vastaus ryhmässä sai juoksevan numeron etu liitteen jälkeen. Koodasin vastaukset siinä järjestyksessä, kun ne palautuivat, enkä järjestänyt positiivisia ja negatiivisia vastauksia erikseen. Tajusin vasta koodauksen jälkeen, että olisi ollut hyvä jaotella variaatiot erikseen, mutta en tehnyt koodausta enää uudelleen, eikä tämä järjestely juuri tuntunut haittaavan itseäni varsinaisessa analyysivaiheessa. Seuraavalla kerralla toimin kuitenkin ehkä toisin.

Värien käyttö tekstin hahmottamiseen on yksi tapa. Tekstistä voi nostaa esiin erilaisia teemoja ja koodata ne samalla värillä. Näin ne on helppo löytää massasta. Meistä osa teki analyysia koneella Word- tai Excel-tiedostoista hyödyntäen lajittelutoimintoja, kun taas toiset pysyivät näistä kaukana. Tarinat voi myös tulostaa jokaisen omalle liuskalleen ja näin niitä oli helppo sijoitella erilaisiin käsitekarttoihin ja pinoihin, jonka jälkeen taas pinoja jakaa pienempiin pinoihin.

Jaoin kirjoitetut tarinat ensin kahteen nippuun kehyskertomuksittain. Sen jälkeen annoin jokaiselle tarinalle koodin ja litteroin tarinat sanatarkasti. Analyysin aloitin etsimällä tarinoista tutkimuskysymysteni kannalta merkittäviä teemoja. Annoin eri teemoille värit. Rakensin analyysia varten kaksi ajatuskarttaa (kummallekin kehyskertomukselle oman). Aineiston analyysi eteni järjestämällä tarinoista esiin nousseita teemoja omien "värien" alle ajatuskarttaan (esim. ystävyYTEEN liittyvät tarinankohdat saivat värin punainen sekä aineistossa että ajatuskartassa, oppimiseen liittyvät värin sininen jne.) Analyysivaiheen "värikartta" auttaa myös lähdekirjallisuuden ja -artikkelien hahmottamisessa. Lähteitäkin voi koodata väreillä oman muistin ja lähteisiin palaamisen helpottamiseksi.

Yksi aineistoista oli liimattu suurelle paperille, toinen valtasi asunnon olohuoneen lattian muutamaksi päiväksi. Olennaista oli se, että analyysivaiheessa aineisto tuli tutuksi ja siitä saattoi ruveta kertomaan päivä päivältä ja viikko viikolta yhä vakuuttavammin tuloksia: *tutkimukseni perusteella...*

Eläytymismenetelmän käytön kymmenen vaihetta

1. Mieti mitä haluat tutkimukseltasi

Ennen kuin hyppäät eläytymismenetelmän maailmaan, perehdy riittävän hyvin menetelmään ja sen käyttöön. Pohdi ennakolta palveleeko menetelmä tutkimustasi ja saisitko mahdollisesti sen avulla kerättyä tuloksia tutkimusaiheestasi. Eläytymismenetelmä antaa paljon, mutta menetelmän käyttö ei ole ihan helppoa.

2. Tunne eläytymismenetelmä

Eläytymismenetelmä tulee tuntea niin hyvin, että voit olla varma, että saat sen avulla kerättyä aineiston, joka on valitsemallesi tutkimusaiheelle paras, tai ainakin riittävän hyvä. Mikäli et osaa käyttää menetelmää, aineistosi jää vajaaksi tai et saa tarvittavia tietoja, jos vastaajat kirjoittavat aiheen vierestä. Kannattaa siis käyttää aikaa ja lukea laadullisen tutkimuksen tekemisestä ja eläytymismenetelmästä.

3. Kehyskertomus on kaiken A ja O

Kehyskertomus on eläytymismenetelmän sydän! Huolella suunniteltu ja muokattu kehyskertomus takaa, että tutkimukseen osallistujat osaavat vastata kehyskertomukseesi ja aineistonkeruu onnistuu. Kehyskertomus kannattaa pitää lyhyenä, jotta vastaaja ymmärtää ja sisäistää kerralla koko tarinan. Kehyskertomus kannattaa testata ennen aineistonkeruuta ja pyrkiä saamaan testattavilta tietoa siitä, miten he kokivat kehyskertomuksen ja oliko tarinan kirjoittaminen sen pohjalta helppoa.

4. Tutkimusluvan hankkiminen

Eläytymismenetelmän aineistonkeruuseen tarvitset tutkimusluvan, niin kuin kaikkiin tieteellisiin aineistonkeruihin. Mikäli tutkittavat ovat täysi-ikäisiä voit kysyä suullisesti heidän lupaansa ja kiinnostustaan lähteä mukaan tutkimukseen. Mikäli tutkimukseen osallistuvat ovat alaikäisiä, on lupa hyvä pyytää huoltajalta. Varsinaiseen tutkimuksen suorittamiseen on hyvä saada lupa kirjallisena. Mikäli tutkimuksen kohdejoukko on esimerkiksi yrityksen tai oppilaitoksen henkilöstöä, voi lupaa pyytää toimitusjohtajalta tai rehtorilta. Tutkimuslupaa voit pyytää myös suullisesti, mutta pyydä suullisesta luvasta vielä itsellesi vahvistus kirjallisesti esimerkiksi sähköpostilla.

5. Suunnittele aineistonkeruu

Aineistonkeruu on eläytymismenetelmän käytön toiseksi tärkein asia, kun onnistunut kehyskertomus on se tärkein. Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty, mikä pätee juuri aineistonkeruuseen. Suunnittele huolella miten, missä ja milloin aiot aineistosi kerätä. Otollisen hetken valintaan vaikuttaa useat eri tekijät, jotka kannattaa miettiä jo ennakolta. Mikäli teet tutkimusta vieraassa organisaatiossa, kannattaa kysyä vinkkiä organisaation yhdyshenkilöltä parhaan ajankohdan löytämiseksi (tai antaa yhdyshenkilön ehdottaa sopivaa ajankohtaa). Hyvä lähtökohta on miettiä osallistujan mahdollisimman optimaalista vireystilaa. Tällöin kannattaa huomioida tekijät, jotka vastaajan vireyteen vaikuttavat.

6. Valmistaudu aineistonkeruuseen

Mieti ennakkoon, miten saat kaiken tarvittavan informaation osallistujille; kirjoitatko fläppitaululle ohjeet ja käytte ne yhdessä vastaajien kanssa läpi, vai kirjoitatko ohjeet vastauspaperiin. Käytäkö kenties ohjeet läpi suullisesti? Tärkeä on miettiä, mikä on kohdejoukolle paras tapa. Tärkeää on myös muistaa esittäytyä ja kertoa vastaajille mistä tutkimuksessa on kyse ja miksi vastaaminen on tärkeää. Kerro myös kauanko vastaamiseen on varattu tai kuluu keskimäärin aikaa ja mihin vastauksia käytetään.

7. Litteroi aineisto

Aineiston litterointi on hyvä keino päästä aineiston sisälle aineiston ytimeen. Kun luet vastaajien tekstit ja kirjoitat ne sähköiseen muotoon avautuvat tarinat uudella tavalla. Litteroitua aineistoa on helppo muokata sähköisesti ja hyödyntää esimerkiksi ryhmäkirjoittamisessa. Litteroitu aineisto kannattaa mahdollisesti lähettää myös työsi ohjaajalle, jotta hän pääsee tarkastelemaan aineistonkeruusi tuotoksia.

8. Analysoi aineisto

Aineistonkeruun jälkeen on hyvä lukea kaikki vastaukset kertaalleen läpi ja jättää alitajunta pohdiskelemaan sitä, millaisena aineisto alku tuntumalta vaikuttaa. Tärkeää on pohtia myös, onko aineistoa tarpeeksi ja alkaa hiljalleen hahmotella, millaisia teemoja ja vastaajatyyppejä aineistosta nousee esille. Aineiston analysointiin kannattaa varata aikaa ja tilaa. Analysointiin on monta eri tapaa, joten pohdi, millainen tapa toimii sinulla parhaiten. Käytätkö analysointiin tietokonetta ja sieltä löytyviä käsittekartta-, tekstinkäsittely- ja taulukointiohjelmistoja, vaiko kenties perinteistä leikkaa-liimaa-askartele-mallia. Värikyniäkään ei kannata unohtaa.

9. Tutkimustulosten kirjoittaminen

Eläytymismenetelmässä käytetään yleisimmin kahta toisistaan poikkeavaa variaatiota, esimerkiksi positiivista tarina ja negatiivista tarinaa. Tutkimustulosten kirjoittamisessa saat tulosten esittelyyn lisää syvyyttä, kun vertailet aineistosta esille nousseita vastakkaisia variaatioita keskenään. Juuri tähänhän menetelmä perusidea pohjautuu, yhden kehyskertomuksessa muutetun tekijän vaikutuksen selvittämiseen.

10. Tuo esille eläytymismenetelmän hyödyt

Tutkimuksessasi on hyvä tuoda esille se, miten eläytymismenetelmä auttoi tutkimustasi ja millaisia tuloksia sait, kun käytit juuri eläytymismenetelmää. Millaista lisäarvoa eläytymismenetelmä antoi tutkimuksellesi ja millaista hyötyä sait, kun käytit eläytymismenetelmää.

Loppuarviot eli kannattiko ja kannattaako menetelmää käyttää?

Menetelmää kannattaa ehdottomasti käyttää! Ala- ja yläkouluilla tutkimukseni kontaktihenkilöinä toimineet rehtorit ja opettajat olivat poikkeuksetta kiinnostuneita ja innostuneita menetelmästä ja sen suomasta tarinan kirjoittamisen hetkestä. Opettajat suhtautuivat kehyskertomuksen tarinaan virittelevään ajatukseen mielenkiinnolla ja positiivisesti. Eläytymismenetelmä ei vaikuttanut heille tutulta, joten menetelmä ja sen käyttö vaati useimmiten pientä esittelyä. Eläytymismenetelmää olisikin hyvä mainostaa enemmän erilaisten tutkimusten tekijöille.

Eläytymismenetelmä tarjoaa vastaajalle mahdollisuuden tuottaa vapaasti käsityksiä ja ajatuksia kohteena olevasta ilmiöstä ilman, että tutkija konstruoi vastaajaa vastaamaan tietyllä tavalla. Eläytymismenetelmästä jäi itselleni päällimmäisenä mieleen ihmislähtöinen, yksilöllisyyttä kunnioittava ja arvostava menetelmä. Myös vastaajat suhtautuivat uteliaan myönteisesti eläytymismenetelmään. Vastaajien kokemukset itse vastaamisesta saattoivat vaihdella neutraalista myönteiseen. Tosin on myös vastaajia, jotka eivät ole pystyneet tuottamaan vastausta laisinkaan omasta elämäntilanteestaan johtuen. Eläytymismenetelmän avulla on mahdollista saada esiin ajatuksia ja asioita, jotka saattaisivat muulla tavalla kysyttäessä jäädä kertomatta. Yksi vastaaja kertoi tilaisuuden jälkeen: "Oli yllättävän miellyttävää vastata ja tuli kirjoitettua paljon sellaistaakin, mitä kysymyslomakkeella kysyttynä ei olisi voinut edes kertoa". Menetelmän avulla saattaa rikastaa aineistonsa sisältöä uuteen suuntaan - joka on mielestäni hyvä peruste menetelmän puolesta.

Aineistonkeruuni sattui aikaan, jossa tutkimukseni kohde oli vielä pelkkä visio korkeakouluopiskelijoiden opinnoissa ja opiskeluarjessa. Mikä olisikaan siis ollut parempi tapa kerätä aineistoa kuin eläytymismenetelmä. Menetelmä, joka sallii vastaajan visioita ja eläytyä tilanteeseen ja tulevaisuuteen, josta hän on jo ehkä jotain kuullut ja ehkä jo aistinut sen kehittämisen tunnelmia, mutta jota ei ole vielä päässyt kauheasti käytännössä kokemaan ja käyttämään. Aineistonkeruu sattui mielenkiintoiseen ajankohtaan, johon eläytymismenetelmä sopi erittäin hyvin.

Vaikka suhtautuminen tutkimukseni tekoon oli keräyspaikoissa pääosin positiivista, esittivät monet opettajat ja ohjaajat kuitenkin epäilyksiään siitä, kykenisivätkö heikolla kielitaidolla varustetut henkilöt suoriutumaan tehtävästä. Kuitenkaan kielitaidon heikkouden vuoksi ei jäänyt yhtään vastausta täyttämättä – tyhjät paperit olivat koko keräys jakson aikana todella harvinaisia. Itse asiassa sisältö muutaman rivin heikommalla kielitaidolla kirjoitetun vastauksen ja parin sivun kielellisesti huomattavasti rikkaamman tarinan välillä ei ollut kovinkaan suuri. Pääasiat ja ongelmat olivat yleensä samat niin lyhyemmissä, kuin pidemmissäkin kertomuksissa – pidemmissä tarinoissa esiintyi vain lyhyempiä enemmän erilaista kuvailua.

Kyllä eläytymismenetelmää kannattaa ehdottomasti käyttää. Mutta haastetta on saada kehystertomus niin hyväksi, että aineistoon saa syvyyttä.

On tutkimusmenetelmä mikä tahansa, tutkijan on pohdittava siitä, että miksi käytetään nimenomaan sitä menetelmää. Eläytymismenetelmää käyttäen tutkijan on kuitenkin erityisen tarkasti perusteltava tutkimuksen metodologisen validiteetista. Eläytymismenetelmän käyttäjän on oltava tietoinen siitä, että ko. menetelmä voi olla epistemologisesti heikko, jos tutkija ei voi vastata kysymyksiin kuten, mitä merkitystä eläytymismenetelmän käytössä on tässä tutkimuksessa, miksi yritetään nostaa vastauksia tutkimuskysymykseen jonkun mielikuvituksen pohjautuvista tarinoista sen sijaan, että suoritetaan tiedonhankintaa mm. strukturoitu haastattelulla, kyselylomakkeella tai teemahaastattelulla.

Eläytymismenetelmä on mitä mainioin keino visioita tulevaa.

Eläytymismenetelmää käyttäen voidaan valaista tutkittavaa kohdetta eri perspektiivistä, sillä sen käyttäminen on niin kuin 'detour' eli kiertotien käyttäminen. Jos matkan tarkoitus ei ole itse viimeisessä määränpäässä, kiertomatka olisi aivan oivallinen tapa matkustaa, sillä se antaa matkailijoille yllättäviä ja rikkaita kokemuksia ja laajentaa hänen käsityksiään maailmasta.

Ei siis muuta kuin kokeilemaan ja käyttämään. Jos ei muuta, niin prosessista toivottavasti jää hyvä maku, aivan kuin Tuiskulle jäi työpaikkahaastattelusta, ehkä:

(1) Juuri valmistunut Tuisku on hakenut hänelle sopivaa työpaikkaa isossa teknologiateollisuuden yritys X Oy:ssä. Hän antaa työnhaussa kaikkensa ja on tyytyväinen suoritukseensa. Tuiskua ei kuitenkaan valita tehtävään. Hakuprosessi jää harmittamaan Tuiskua ja hänellä on niin huono fiilis, ettei aio enää hakea yritykseen eikä suosittele sitä kavereillekaan.

(2) Juuri valmistunut Tuisku on hakenut hänelle sopivaa työpaikkaa isossa teknologiateollisuuden yritys X Oy:ssä. Hän antaa työnhaussa kaikkensa ja on tyytyväinen suoritukseensa. Tuiskua ei kuitenkaan valita tehtävään, mutta hänelle jää hakuprosessista niin hyvä fiilis, että aikoo hakea yritykseen uudestaan ja suosittelee sitä myös kavereille.

Lähteet

Eskola, J. 1997. Eläytymismenetelmäopas. Tampere: TAJU.

Eskola, J. & Suoranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Wallin, A. 2015. Eläytymismenetelmä: perusteet ja mahdollisuudet. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 56–69.

Kujala, T. 2013. Kertomuksia koululiikunnasta – suorittamisesta yhdenvertaisuuteen. Liikunta & Tiede 50 (1), 45–51.

Kultalahti, S. 2015. "It's so nice to be at work!" Adopting different perspectives in understanding Generation Y at work. Acta Wasaensia 339. Vaasa.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV – menetelmäopetuksen tietovaranto [pdf-verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 26.02.2017 <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Saaranen-Kauppinen A., Rovio E., Wallin A., Eskola J. 2011. "Kaino löysi parin, mutta jatkaa liikunnan harrastamista edelleen" – Sosiaaliset suhteet ja liikunta-aktiivisuus. Liikunta & Tiede 48 (6), 18–23.

Wallin, A., Helenius, J., Saaranen-Kauppinen, A., Eskola, J. 2015. Eläytymismenetelmän ensimmäiset kolme vuosikymmentä: menetelmällisestä erikoisuudesta vakiintuneeksi tutkimusmetodiksi. Kasvatus 46 (3), 247–259.

Wallin A., Saaranen-Kauppinen A., Rosenberg S. & Eskola J. 2014. Liikun, siis jaan? Nuorten käsitykset liikuntapäiväkirjan jakamisesta sosiaalisessa mediassa. Liikunta & Tiede 51 (6), 78–84.

6.1..1 Projektin 11 tutkimusartikkelia

Kielitaito, avain moneen lukkoon
Maahanmuuttajien näkemyksiä kotoutumisen onnistumiseen vaikuttavista tekijöistä
Sanna Karayilan & Anna Wallin & Raisa Harju-Autti & Jari Eskola

"Ei asiat niin huonosti tässä koulussa ole, mutta kyllähän turvallisuutta voisi parantaa aina"
- Turvallisuuskulttuurin rakentuminen osana oppilaitoksen toimintakulttuuria
Terhi Kaski & Anna Wallin & Jari Eskola

Kotilukiosta kotiyliopistoksi
Lukiolaisten näkemyksiä yliopistokampuksella opiskelun merkityksestä heidän
jatkokouluttautumisvalintoihinsa
Tiina Lehtola & Anna Wallin & Merja Kuisma & Jari Eskola

Opettajat sanoittamassa suhdettaan uuteen yliopistoon
Mitä eläytymismenetelmällä kerätty aineisto kertoo opettajan ammatillisen toimijuuden raameista uudessa
yliopistossa?
Tiina Mäenpää & Johanna Annala & Marita Mäkinen & Anna Wallin & Jari Eskola

Perceptions of intercultural education and the concept 'culture' among immigrant teachers in Finland
Oshie Nishimura-Sahj & Anna Wallin & Jari Eskola

Korkeakouluopiskelijat visioimassa Tampereen uuden yliopiston vaikutuksia opiskeluun
Anu-Maarit Oede & Marita Mäkinen & Johanna Annala & Anna Wallin & Jari Eskola

Työhyvinvointia työstä, työyhteisöstä ja elämän tasapainosta.
Mari Rantanen & Anna Wallin & Jari Eskola

Muuttuuko yleissivistys?
Yleissivistys kansalaisopistolaisten ja lukiolaisten kertomuksissa
Sirkku Saarinen & Tuukka Tomperi & Anna Wallin & Jari Eskola

Kaikki pitää ottaa mukaan välkällä
Maahanmuuttajaoppilaiden näkemyksiä ystäväydestä ja oppimisesta
Päivi Toivikko & Hanna-Maija Sinkkonen & Anna Wallin & Jari Eskola

Muutos lukioyhteisössä
Tampereen yliopiston normaalikoulun muuton vaikutukset lukiolaisten yhteisöllisyyden tunteeseen
Marianna Valtonen & Anna Wallin & Merja Kuisma & Jari Eskola

Arvostus ja ajoitus vai kannustus ja kiitos?
Kertomuksia rekrytoinnin hyvän hakijakokemuksen luomisesta
Satu Virtanen & Anna Wallin & Taina Sylvander & Jari Eskola